

El poder transformador de les

ciutats educadores

El poder transformador de les

ciutats educadores

El poder transformador de les

ciutats educadores

Ajuntament
de Barcelona

Índex

1. PRESENTACIÓ	6
Organitzar un nou Congrés de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores 24 anys després Xavier Trias, alcalde de Barcelona	
2. LES CLAUS DEL CONGRÉS	8
Treballar en xarxa mirant al futur Jordi Martí i Galbis, regidor de Presidència i Territori L'organització del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores Antònia Hernández Balada, directora del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores	
3. EL PODER TRANSFORMADOR DE LES CIUTATS EDUCADORES	14
Reflexions dels membres del Comitè Científic del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores: <ul style="list-style-type: none"> • Àngel Castiñeira • Miquel Martínez • Montserrat Anton Rosera • Cristina Armendano • Josefina Cambra • Salvador Cardús i Ros • Josep Maria Font i Font • Anna Jolonch • Milagros Pérez Oliva • Joan Manuel del Pozo • Montserrat Riba i Cunill • Enric Roca Casas • Clara Romero Pérez • Francesc Torralba	
4. LES IDEES FORÇA	44
Una ciutat educadora, una ciutat que inclou Àngel Castiñeira i Miquel Martínez, codirectors del Comitè Científic del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores	
5. LES PROPOSTES	50
Els reptes d'una ciutat educadora Declaració del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores	
Versió castellana	58

Presentació

Organitzar un nou congrés de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores 24 anys després

L'any 1990, Barcelona va llançar al món la idea de "ciutat educadora". Enguany, 24 anys després, el XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores, que acabem de celebrar, ha estat un esdeveniment reconegut mundialment gràcies al treball conjunt d'un gran nombre de persones, entitats, associacions i empreses de la nostra ciutat i del nostre país que s'han implicat a organitzar-lo. Amb aquestes línies els vull agrair sincerament la seva feina, encara molt necessària avui dia malgrat els avenços en el reconeixement dels drets de les persones a la nostra societat.

El congrés ha posat de manifest, una vegada més, la importància que tenen les ciutats en tot allò que té a veure amb l'educació, en el context d'uns valors que la ciutat transmet de moltes maneres. S'han analitzat i compartit experiències, i s'han fet propostes perquè les ciutats del món siguin cada vegada més educadores i més inclusives, i generin benestar, salut i interès pel bé comú entre totes les persones que hi conviuen.

Les conferències, els tallers, les taules rodones i tota la resta d'activitats ens han enriquit i han aprofundit en els objectius fonamentals del congrés. Ens caldrà continuar reflexionant-hi perquè, en definitiva, les ciutats hem d'exercitar i desenvolupar aquesta funció educativa i pedagògica de manera paral·lela a l'educació tradicional (econòmica, social, política i de prestació de serveis). Haurem de posar una atenció especial a la formació, la promoció i el desenvolupament dels infants i els joves, amb la voluntat ferma de promoure la formació al llarg de la vida.

Aquesta trobada ens ha recordat, una vegada més, la necessitat de seguir impulsant polítiques inclusives. És per això que vull reiterar el meu compromís per continuar desenvolupant, encara més, polítiques proactives i preventives perquè ningú no es quedi enrere. Propostes decidides per eradicar les causes de l'exclusió i oferir oportunitats educatives, de lleure, culturals i esportives que transmetin els valors de la inclusió, de la solidaritat i de la cohesió social.

Vull expressar el meu agraïment a tots els participants, tant als qui van venir de prop com als qui es van desplaçar de ben lluny, i espero que gaudissin d'una feliç estada a la nostra ciutat. Els rebrem sempre amb els braços oberts. Així mateix, felicito amb entusiasme els organitzadors i els membres del Comitè Executiu de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores, per la seva professionalitat i contribució decisiva a l'èxit del congrés.

Un esdeveniment molt important que ens ha permès compartir coneixement i experiències per avançar junts en la construcció d'unes ciutats més justes i inclusives, fetes per a les persones i amb les persones.

Xavier Trias
Alcalde de Barcelona

An aerial photograph of a city, likely Santiago de Chile, bathed in a warm, golden-orange light. The foreground is dominated by a dense, dark green forest. In the middle ground, a large, classical-style building with a prominent dome and two towers stands out. The background shows a vast, densely packed urban landscape extending to the horizon. The overall mood is serene and historical.

Les claus del
Congrés

Treballar en xarxa mirant al futur

Jordi Martí i Galbis

Regidor de Presidència i Territori del Ajuntament de Barcelona.

President del Comitè Organitzador

del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores

Ara fa 24 anys, Barcelona iniciava una cursa en l'educació i la socialització urbanes que va desembocar en el primer congrés de Ciutats Educadores del món. Des d'aleshores, Barcelona no ha deixat en cap moment de contribuir a la inclusió de persones i col·lectius urbans socialment vulnerables. El compromís com a ciutat educadora s'ha fet palès una vegada més en l'organització d'un segon congrés a Barcelona, que hem celebrat enguany i que correspon al que fa tretze.

L'èxit del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores posiciona la ciutat en el centre de la inclusió mundial de les persones i de la seva integració en el context urbà. Aprofitar la potencialitat educadora de les ciutats és el que ens ha de permetre ser una ciutat capdavantera en la vertebració dels agents ciutadans en pro d'un major grau d'igualtat i benestar. Per això, durant la celebració del congrés, una de les màximes més reiterades entre ponents i congressistes d'arreu del món ha estat que "la ciutat educadora és la que convoca i provoca l'acció, la que inclou i la que no deixa cap sector social en la marginalitat".

Després del congrés, Barcelona es renova en els conceptes d'igualtat, inclusió i lluita contra la vulnerabilitat social. Una ciutat educadora és la que combat la soledat de les persones enmig de tanta gent, fomentant xarxes de complicitat i compromís; la que fa de la creativitat i la innovació social un element d'inclusió; la que és capaç d'inventar el futur convertint els exclosos en inclosos. Educació, integració, inclusió i enriquiment personal de la intel·lectualitat i el pensament són normes bàsiques per conèixer i viure en grans urbs, entre moltes altres persones distintes en tots els àmbits i aspectes. L'educació és bàsica i inclusiva des de tots els vessants i, per tant, una ciutat que educa és sobretot una ciutat que inclou. I aquesta és Barcelona. Per això és important tenir aquesta mirada àmplia sobre l'educació que ens plantegen les ciutats educadores.

La ciutat educadora renova de manera permanent el seu compromís amb la formació dels seus habitants al llarg de la vida. I perquè sigui possible haurà de tenir en compte tots els grups amb les seves

necessitats particulars. El XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores ens ha servit per conscienciar-nos i tenir encara més presents aquests valors i objectius, i basar-nos en el congrés com a punt de partida per començar a assolir els nous reptes de futur.

Com a regidor de Presidència i Territori de l'Ajuntament de Barcelona, i com a president del Comitè Organitzador del congrés, vull donar les gràcies a les diferents àrees de l'Ajuntament, que amb la seva feina han consolidat l'influx interdisciplinari inherent en el terme de ciutat educadora. Vull agrair també la feina feta pel Comitè Científic, que amb el seu rigor acadèmic i compromís personal ha vetllat per la solidesa conceptual de l'esdeveniment. I finalment, vull agrair molt especialment la participació de ponents i congressistes, la qual ha permès posar la nostra ciutat i el nostre país en el punt de mira del món sencer, la qual cosa ens ha permès assolir un nivell d'excel·lència en el context del que ha de ser una ciutat educadora.

L'organització del Congrés Internacional de Ciutats Educadores

Antònia Hernández Balada

Directora del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores

Amb el lema “Una ciutat educadora és una ciutat que inclou”, el XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores (Barcelona, 13-16 de novembre de 2014) ha posat l'accent en com promoure benestar i oportunitats socials (inclusió) és imprescindible per construir espais de convivència, diàleg i relació (participació) que reforcin la capacitat d'innovar i crear (creativitat). El compromís de tota la

ciutadania amb aquests tres eixos és essencial per corroborar l'acció educadora de les nostres ciutats i ser una ciutat a l'avantguarda de les capitals que aposten pel benestar, la convivència i la innovació.

Des del compromís com a premissa, el congrés ha disposat d'aliats claus i sòlids per construir el seu significat. Un comitè organitzador dirigit pel regidor de Presidència i Territori, el Sr. Jordi Martí i Galbis, ha afavorit que totes les àrees de l'Ajuntament sumessin les seves perspectives en favor del congrés. El treball transversal i interdisciplinari de diversos organismes, com el Consorci d'Educació i les àrees municipals de Presidència, Règim Interior, Seguretat i Mobilitat; Economia, Empresa i Ocupació; Hàbitat Urbà; Qualitat de Vida, Igualtat i Esports, i Cultura, Coneixement, Creativitat i Innovació, ha estat imprescindible per compartir dia a dia la noció de ciutat educadora que volíem mostrar al món. Dins del mateix comitè, ha resultat de gran ajuda la presència de la Secretaria General de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE) –que té seu a Barcelona–, que ens ha permès establir un lligam entre ciutat i AICE i encaixar l'esdeveniment en el model de congrés que promou l'associació.

L'estructura organitzativa del congrés s'ha complementat amb l'impuls del Comitè Científic. Personalitats de rellevància, en col·laboració amb diverses universitats, han tingut un paper bàsic a l'hora de definir el contingut del congrés i els seus eixos principals. El Comitè Científic ha estat l'encarregat de proposar el ventall d'experts que han intervingut a les sessions plenàries, seleccionar les experiències

presentades per les ciutats participants i facilitar sessions del congrés. El rigor científic que ha aportat aquest comitè ha estat essencial per oferir un congrés de qualitat i amb una base científica sòlida.

Aquesta publicació no és una memòria del congrés. Tampoc no pretén fer-ne balanç. La finalitat d'*El poder transformador de les ciutats educadores* és presentar com s'ha elaborat conceptualment el congrés, quin ha estat l'impuls creador, sustentat en la inclusió de diferents personalitats de referència del món acadèmic i professional, del seu compromís i participació en el si del Comitè Científic, per fer del congrés un espai de reflexió i acció sobre l'esdevenir de les ciutats educadores. Un futur que, d'una manera o altra, s'ha d'inspirar en la visió que els codirectors dels congrés, els doctors Àngel Castiñeira i Miquel Martínez, ens plantegen just abans de presentar la declaració aprovada al congrés el compromís i el full de ruta per a les ciutats educadores.

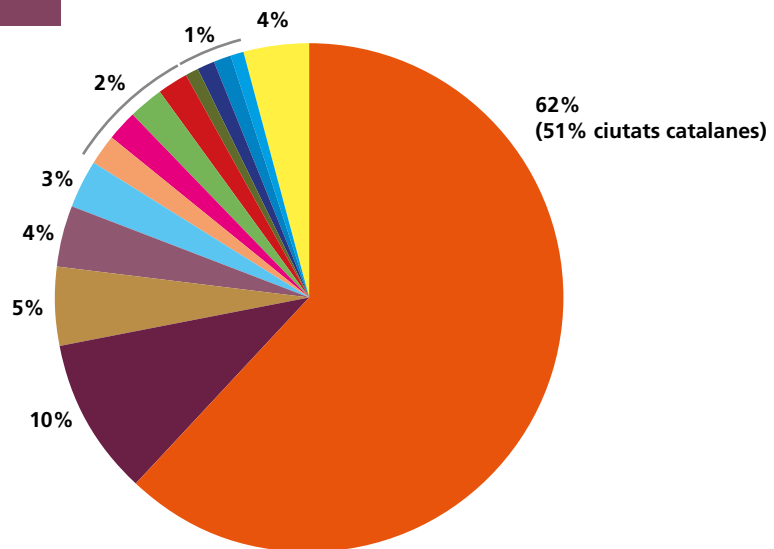
Abans de donar pas als articles i a la declaració, cal fer un repàs a les xifres del congrés per poder tenir una imatge real de l'impacte que ha tingut:

ASSISTÈNCIA AL CONGRÈS	
Assistència a la cerimònia inaugural	1129
Nombre total de congressistes	839
Procedència per país	34
Procedència per ciutat	189

% D'ASSISTÈNCIA PER PAÍS

- Espanya
- Portugal
- República de Corea
- Brasil
- Mèxic
- Argentina
- Filipines
- França
- Itàlia
- Bulgària
- Colòmbia
- Dinamarca
- Suècia
- Altres

EXPERIÈNCIES PRESENTADES AL CONGRÈS

Modalitat "Tallers d'experiències"	91
Modalitat "Speakers' corner"	49
Ciutats que han presentat experiències	105
Països que han presentat experiències	17

El poder transformador de les *ciutats educadores*

Els membres del Comitè Científic han participat a presentacions i conferències i han recollit en els seus articles les idees bàsiques que han sorgit durant les jornades de treball.

Ciutats educadores i una ciutadania intel·ligent

Àngel Castiñeira, doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació. Des del 2005 és director i professor titular del Departament de Ciències

Socials d'ESADE i director de la Càtedra Lideratges i Governança Democràtica d'ESADE Business School. En la seva trajectòria acadèmica s'ha especialitzat en filosofia social i política, així com en pensament geopolític, ètica aplicada i valors, canvis de l'entorn social i cultural, i lideratge i governança democràtica. Ha estat director del Centre d'Estudis de Temes Contemporanis de la Generalitat de Catalunya del 1998 al 2004.

En l'actualitat forma part del Consell Assessor per a la Transició Nacional (CATN), un òrgan creat per la Generalitat de Catalunya per tal d'assessorar a la Generalitat en el procés de transició nacional de Catalunya.

Em vaig criar a la Barceloneta. Quan era un vailet, sobretot als estius, quan el Born era pràcticament un mercat de verdures, sovint hi entrava a veure l'agitació que hi havia, el tràfec del dia a dia. L'escola aleshores s'acabava pràcticament a principis de juny i fins ben entrat el mes d'octubre no hi tornàvem. Puc dir que, per mi, la ciutat educadora ha estat ben bé el carrer de la Barceloneta, la vida de la Barceloneta i els barris adjacents i les relacions amb la gent.

És fàcil fer una definició d'inclusió o d'exclusió des del punt de vista filosòfic. Però penso que se m'entendrà millor si a banda de l'aspecte escolar, podem veure el desplegament de polítiques inclusives en molts àmbits. Per exemple, en l'urbanístic: com dissenyem els barris, com dissenyem les agrupacions de les persones dins d'una ciutat. Per exemple, no cal dir-ho, en l'àmbit econòmic, en les oportunitats per generar riquesa i distribuir-la. No hauríem de tenir ciutats intel·ligents i innovadores amb bosses d'exclusió. La crisi econòmica, des del punt de vista empresarial i laboral, pot generar exclusió. També des del punt de vista de l'habitatge, des del punt de vista socioassistencial o sanitari. Hi ha la possibilitat que algunes persones quedin excloses del que podria ser un servei assistencial i sanitari important vinculat a les polítiques de l'estat del benestar. Així mateix, des del punt de vista cul-

tural o esportiu. O des del punt de vista cívic i associatiu. A quines persones podem integrar, incorporar, acomodar als espais que des del teixit associatiu, de manera pròpia, organitzem en forma de clubs, ateneus, fundacions, associacions, centres cívics, parròquies, etcètera?

Per mi, la manera de detectar la inclusió o l'exclusió no passa primer per l'acadèmia, passa per la vida que cadascú de nosaltres hem tingut al carrer. Per tant, una part del que jo sóc ho dec també a uns anys, quan no teníem ni institucions pròpies ni llibertats democràtiques, en què la gent al carrer també m'acollia.

Crec que si hi ha ciutats intel·ligents i creatives no és perquè hi hagi infraestructures intel·ligents vinculades a les tecnologies de la informació o de la comunicació, sinó perquè hi ha ciutadans intel·ligents. La

Crec que es pot innovar, es pot generar creativitat des d'un hort urbà o des de la gestió de la recollida d'escombraries.

pregunta que ens hem de fer és: com fem ciutadans intel·ligents i creatius? Crec que tenim dues vies. Una és apostar per la política de fitxatges estil Neymar, és a dir, busquem talent i el busquem arreu del món. I el que fem és intentar que vingui a Barcelona i s'estigui amb nosaltres. Però, tot i que Barcelona és un pol d'atracció de talent molt important, el que no podem fer és seleccionar només Neymars. Per tant, penso que, com ha fet el bon Barça, el que hem de fer és apostar per la política del planter. I en l'aposta pels ciutadans intel·ligents hi ha la connexió, al meu entendre, amb el paper de les ciutats educadores, amb el triple eix de la inclusió, la participació i la innovació, és a dir, amb l'eix bàsic d'aquest capital ètic que aposta per la inclusió, no solament material, econòmica o laboral, sinó també en tots els aspectes... També l'aposta per l'eix de la participació. Els ciutadans no ens volem quedar al marge dels esdeveniments rellevants o representatius de les nostres ciutats, i no cal dir-ho, del nostre país. No podríem entendre la celebració dels grans esdeveniments urbans si es fessin només des d'una visió jeràrquica, des de dalt. Els hem de desenvolupar amb la participació de la gent. I la tercera idea té a veure amb la innovació. De vegades, sembla que els temes de creativitat i innovació només els hem de referir al Parc Biomèdic que hi ha al Poblenou o al Port Olímpic. Crec que es pot innovar, es pot generar creativitat des d'un hort urbà o des de la gestió de la recollida d'escombraries. No hi ha una relació directa entre la creativitat i la innovació i el talent només en el sentit universitari, amb títols i doctorats. L'error que s'ha comès a moltes ciutats és desvincular la inclusió i la innovació, com si fossin, per dir-ho així, negocis diferents; o la participació ciutadana i la creativitat; o l'impuls de la societat civil i el desenvolupament urbà, o la sostenibilitat mediambiental i la generació de riquesa. Crec que la gràcia és dir "no, el que genera creativitat és la inclusió"; les millors polítiques d'inclusió aposten alhora pel talent i la creativitat.

Per tant, el que afirmem és que no podem tenir ciutats intel·ligents amb enormes bosses de ciutadans exclosos; ho hem de fer a la inversa. Apostar pel capital humà, apostar pel capital social és, al capdavall, també apostar pel capital creatiu. Les ciutats creatives, la classe creativa o la del coneixement es vinculen amb formes inclusives de convivència que, per posar el meu exemple, des de la vivència diària al carrer en un barri com el de la Barceloneta no ha generat exclusió, sinó tot el contrari.

Nou apunts finals

1. Cal que siguem conscients que tots som agents educatius; sense aquesta consciència, els diàlegs o les aliances horitzontals ben enteses no són possibles.
2. Si Josep Pallach té raó, que la política és pedagogia, parlar de ciutats educadores és una redundància, perquè si tenim compromís cívic, si en tenim, totes les ciutats ho són, d'educadores. És a dir, en la mateixa idea de civitas hi ha aquesta dimensió de civisme, un element que em sembla que és important recuperar.
3. Les ciutats educadores són espais, físics i mentals, i també temps, amb cadències, amb ritmes, amb compassos diferents. Podem imaginar aquests espais i aquests temps, i els podem, fins i tot, compassar de la manera més idònia.
4. No hi ha ningú que ho sàpiga tot, però junts sabem i podem més. En altres paraules, no solament podem fer de laboratori, sinó que hem de fer de "col·laboratori". O el que és el mateix, laboratoris col·laboratius que ens permetin, a les ciutats educadores, aprendre conjuntament des de vies o des d'espais molt diferents.
5. Podem generar entorns o microentorns de qualitat, virtuosos, i també presencials i virtuals. Aquests microentorns, des del barri, des del lloc on convivim, poden dissenyar, com s'ha dit, no una ciutat sinó molts espais dintre de la ciutat.
6. Les ciutats educadores són ciutats que transfereixen emocions, coneixements, talents, serveis, aprenentatges, amb voluntat de continuïtat, amb inclusió.
7. Sense sentiment de comunitat i pertinença, no és possible treballar el bé comú. Per tant, és condició sine qua non treballar aquesta idea de la pertinença.
8. Hem de treballar la inclusió no paternalista, cal fomentar que les ciutats educadores generin ciutadans lliures.
9. La ciutat educadora ha de prestigiar allò que és públic. És a dir, allò que és públic no és només allò polític, sinó molt més, però passa també per tota aquesta dimensió que anomenem públic.

.....

Ciutat educadora i escola

Miquel Martínez, doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació, catedràtic de Teoria de l'Educació i membre del Grup d'Investigació

d'Educació en Valors i Desenvolupament Moral (GREM) de la Universitat de Barcelona. La seva activitat docent i investigadora està centrada en: educació en valors, formació del professorat, perspectiva de l'educació i aprenentatge ètic i universitat. Ha estat director de l'Institut de Ciències de l'Educació, degà de la Facultat de Pedagogia i vicerector de la Universitat de Barcelona.

S'ha dit que les ciutats intel·ligents les fan les persones intel·ligents. Les ciutats educadores les fan persones que creuen en l'educació i en el seu poder transformador com a factor de progrés i creació de riquesa personal i col·lectiva. Que entenen l'educació no tan sols com a responsabilitat de l'escola i dels seus professionals, sinó també com una responsabilitat compartida dels diferents agents educatius –formals, no formals i informals– que ens acompanyen en el nostre recorregut d'aprenentatge al llarg de la vida.

Una ciutat educadora és la que estima i promou una escola excel·lent i la que està convençuda que l'escola, per molt bona que sigui, tota sola no ho pot fer tot, ni molt menys. Les famílies, el "fora escola", les activitats educatives que es fan quan acaba l'escola, l'educació més enllà de l'escolaritat bàsica, la formació professional i universitària, la de les persones adultes, els agents culturals i l'esport, la cura de la gent gran i els efectes de les polítiques

publiques a la ciutat són també agents d'educació al llarg de la vida. Tots plegats són agents clau de la potència educadora de la ciutat. Per això, ser ciutat educadora és cosa de tots, és responsabilitat de tots i també de l'escola, però no exclusivament de l'escola. L'escola guiada per l'assoliment d'una educació de qualitat, oberta i proactiva a l'hora de fer aliances amb agents de la ciutat és un catalitzador positiu en l'assoliment d'objectius educatius i relacionats amb el progrés social, democràtic i econòmic de la ciutat i de les persones que la formen. Aquests objectius seran difícils de complir per a la ciutat sense la col·laboració de bones escoles –les quals, al seu torn, tampoc no les poden aconseguir soles–. Una ciutat que vol ser educadora i que desitja que les persones siguin més lliures i iguals necessita una ciutadania activa, col·laborativa i creativa. Per fer-ho, necessita que l'escola faciliti els millors aprenentatges, sigui inclusiva, procuri l'excel·lència i, a la vegada, l'equitat, il·lusioni en projectes compartits orientats al bé comú i sigui un espai de creixement personal en l'autonomia, en el diàleg i en la participació, on aprendre a valorar i estimar els valors de la democràcia.

Cal una escola inclusiva que ho sigui perquè les practiques –les maneres de fer, de relacionar-se, d'aprendre i de convida– són inclusives, reuneixen infants, joves i famílies diferents i procuren la igualtat i la qualitat dels aprenentatges de tots i cadascun dels alumnes. Una escola que no separa i que no deixa ni un sol dels seus pel camí. Una inclusió que també signifiqui una obertura de ment, així com una posició

Una ciutat educadora és la que estima i promou una escola excel·lent i la que està convençuda que l'escola, per molt bona que sigui, tota sola no ho pot fer tot, ni molt menys.

oberta respecte a voler saber més de l'altre i voler posar-se en la pell de l'altre i conèixer l'altre, i pensar que l'altre és el que dóna sentit a un mateix. Una escola que prepari per superar-se, una escola que, d'alguna manera, faci possible que les persones siguem conscients que l'esforç i la superació personal ajuden també a sortir de nosaltres mateixos i millorar.

Cal una escola que contribueixi, en el marc de la política educativa i social de la ciutat, a l'èxit educatiu, i que ho pot fer i ho fa perquè aquestes polítiques són de territori, properes i entenen la qualitat de l'educació com una cosa que uneix la cerca de l'excel·lència en els aprenentatges i la cerca de més equitat a la ciutat. Una escola –sigui de titularitat pública o privada finançada amb recursos públics– en el marc de polítiques de proximitat i de barri que impliquen a tots els agents del territori en la presa de decisions i en la promoció d'accions orientades a l'èxit educador de la ciutat. Polítiques de proximitat i d'equitat que facin una bona distribució de recursos al servei no tan sols dels serveis d'escolarització obligatòria, sinó també dels d'educació 0-3, dels de "fora escola" i dels orientats a millorar la participació de les famílies a l'escola i l'ús educatiu del temps familiar, garantint l'alimentació i la salut adequades per a la infància i l'accés als centres educatius en condicions d'igualtat.

Cal una escola que abordi l'educació i l'aprenentatge en clau de la societat de l'economia del coneixement, que aprofiti els recursos de la ciutat, i una ciutat que aposti per entrar a l'escola per fer que pugui ser realment un laboratori de creació i producció de coneixement, d'art, d'expressivitat i participació. Una escola que avanci cap a models d'aprenentatge profund que permetin la creació de coneixement, que disposi per fer la seva feina de tot el que la ciutat ofereix: museus, centres de documentació, parcs científics, universitats, empreses, tallers, el món de la creació, el món de l'art. Si l'escola lliga tot el que hi ha al seu voltant com a agents –a vegades, molts d'aquests agents no estan ni reconeguts com a agents educatius, però tenen un pes fortíssim i la frescor de no estar escolaritzats–, creix i fa millor la seva tasca, integra llum nova i una forma de fer escola que li dóna una vida molt més potent i molt més estratègica, pedagògicament parlant.

Cal una escola que estimuli la participació en projectes col·lectius, que permeti que els nostres infants i joves tinguin drets, deures i sentiments com a ciutadans i aprenguin a respectar normes –i també a canviar-les– i a estimar el valor que tenen com a garantia de confiança mútua. Una escola que prepari

per a una ciutadania més activa i col·laboradora, per a una democràcia no solament representativa sinó també participativa. Una escola on hi hagi una participació de debò que ajudi a fer que la persona s'illusioni perquè el que fa participant serveix per canviar coses, per transformar i per millorar. En definitiva, una escola que tingui molt present que aprendre a valorar, participar, saber reclamar drets, complir deures i educar en els valors propis de la democràcia és educar en valors per crear una ciutadania activa i democràtica. Una escola i una ciutat que no immunitzi contra la participació oferint espais on s'aprengui a participar però on la participació no serveixi per res.

És així com l'escola pot contribuir, i molt, com a motor de transformació i progrés en el marc d'una ciutat educadora, ja que sola no pot.

.....

La relació entre l'aprenentatge i la societat

Montserrat Anton, professora del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal de la Universitat

Autònoma de Barcelona (UAB). Doctora en Ciències de l'Educació i mestra d'educació infantil, especialitzada en psicomotricitat. Pertany al Grup de Recerca en Psicomotricitat de la UAB. Assessora diversos ajuntaments en temes de planificació en l'atenció a la petita infància. Ha estat directora de l'Escola Bellaterra, vicedegana de Gestió Acadèmica de la Facultat de Ciències de l'Educació i directora de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la UAB.

L'entorn proper on ens desenvolupem les persones té un pes determinant en tota la vida, es tingui l'edat que es tingui.

Exemples de com accions ciutadanes afavoridores de relacions de convivència intergeneracional, de serveis que es coordinen amb altres recursos per crear xarxes d'actuació multidisciplinàries... n'hi ha molts de consolidats, creatius, circumscrits a contextos determinats, que es poden generalitzar. Des de la coordinació a l'alt nivell institucional fins a experiències que pretenen acostar els components d'una comunitat a projectes comuns compartits, en què tothom que intervé n'obtingui un aprenentatge i, sobretot, la possibilitat de saber resoldre un problema concret de manera col·lectiva i consensuada.

Un exemple d'això és el que em van demanar que preparés per a l'acte de presentació del Congrés Internacional de Ciutats Educadores a Barcelona: *Què és una activitat d'aprenentatge-servei? Quina és la seva força transformadora? És un bon exemple de treball en xarxa i de promoció de la creativitat, la participació i la inclusió?*

Cal que tots els agents implicats sàpiguen detectar bé aquesta “necessitat de millora” de l’aprenentatge per poder acotar-la, marcar els temps de realització i per buscar els recursos humans i materials per dur-la a terme.

Per fer-ho, em vaig basar en la meva experiència com a professora universitària que ha participat d’una manera activa en una activitat d’APS, que implicava estudiants de 4t curs del grau de mestre d’educació infantil, la seva tutora a la universitat i la comunitat de l’escola on van fer el pràcticum IV.

Si es defineix *l’aprenentatge-servei* com un projecte educatiu amb utilitat social, la idea de partida és la *transferència del coneixement* que la universitat fa a la societat, els agents de la qual són tant el professorat com els estudiants en el seu propi procés d’aprenentatge.

Per tant, es fa bona la primera definició que preveu que, perquè puguem parlar d’aquest projecte educatiu real, hi ha d’haver aprenentatge.

És un compromís entre qui està aprenent, l’estudiant universitari i el que necessita el col·lectiu social on se circumscriu.

Cal que tots els agents implicats sàpiguen detectar bé aquesta “necessitat de millora” per poder acotar-la, marcar els temps de realització i per buscar els recursos humans i materials per dur-la a terme.

Des del meu punt de vista, això és cabdal i posaré un exemple viscut per il·lustrar el que estic dient: la gran importància que suposava per a una escola, ubicada en un barri determinat d’una ciutat, disposar d’un espai de joc renovat i les dificultats per resoldre aquesta necessitat. Aquesta mancança la van detectar tant unes estudiants de magisteri com el professorat d’educació infantil d’aquest centre. Van fer una anàlisi del problema, van implicar-hi la direcció del centre i les famílies, i van plantejar de manera conjunta la solució, buscant els recursos materials, i entre tots, en un interval de temps acotat (un mes i mig), van reformar l’espai.

Què vull dir amb tot plegat? Que quan s’acaba l’activitat tothom té la sensació que ha après, però també que ha fet un servei. I en aquest cas, tant les estudiants de magisteri i la professora universitària com la persona que va prendre mesures per posar-hi el material que calia, juntament amb els infants, el professorat i les famílies que hi havien participat; cadascú des de les seves habilitats i possibilitats, perquè el projecte fos una realitat.

L'emoció que sentien tots els "autors" després d'enllestir la reforma de l'espai de joc s'encomanava. Tothom sentia el projecte com si fos seu i, el més important, l'espai havia canviat per millorar, per poder oferir més bones oportunitats d'aprendre als menuts usuaris.

Això que he exposat és només un exemple d'una manera de fer feina de "comunitat". Com aquest n'hi ha molts, d'exemples, i de molt reeixits. La proposta no és nova, ni única, ni exclusiva. Potser el més rellevant és que, des de fa uns 15 anys, s'ha incorporat la vinculació de la comunitat universitària en el seu propi procés d'ensenyament i aprenentatge a un projecte ciutadà necessari per a un col·lectiu determinat.

En aquest cas concret demanaria cautela, ja que actualment aquesta fórmula es considera innovadora i prolifera en molts contextos. Penso que cal establir molt bé els objectius de projecte educatiu real, que no pretén substituir l'Administració en la resolució dels temes que li pertocuen, ni que aquesta transferència que han après a fer els estudiants quedi només en un mer aprenentatge curricular.

M'agradaria que l'exemple arrelés i que no es quedés tan sols en l'àmbit escolar... sinó que en la realitat social de cadascú es poguessin desenvolupar projectes en què es produís aprenentatge a partir de la col·laboració, la cooperació i la solidaritat entre tots els qui es vulguin implicar per fer un servei mentre aprenen.

.....

Ciutats educadores, el repte i els avenços a l'Amèrica Llatina

Cristina Armendano, coordinadora de Programes per l'Educació, la Ciència i la Cultura de l'Organització d'Estats Iberoamericans (OEI). Llicenciada en Ciències de l'Educació per la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Nacional de Buenos Aires. Ha estat directora nacional d'Educació Superior del Ministeri d'Educació de l'Argentina.

Ha treballat sobre temes d'educació en entorns urbans, polítiques de permanència i reinserció en l'educació secundària, i en problemàtiques que fan referència a la formació de formadors docents. Va morir el novembre de 2014, poc abans de de la celebració del Congrés.

Actualment, hi ha al món 175 ciutats de més d'un milió d'habitants. Les tretze més poblades se situen a Àsia, l'Àfrica i l'Amèrica Llatina. D'altra banda, l'Amèrica Llatina és una de les regions més urbanes del planeta: set de cada deu persones viuen en ciutats. També és una de les més desiguals: prop de

La situació contemporània de les ciutats llatinoamericanes planteja noves exigències en relació amb la inclusió i per aquesta raó la filosofia i les propostes es continuen perfilant com una necessitat.

205 milions de persones viuen en la pobresa i gairebé 79 milions no disposen dels recursos per satisfer adequadament les seves necessitats d'alimentació.

A l'Amèrica Llatina, la migració intraregional es produeix de les àrees rurals a les grans ciutats, on hi ha més oferta d'ocupació i serveis: escapant de la pobresa, de les guerres, de les catàstrofes naturals, de condicions d'insalubritat, els migrants s'assenten a les perifèries de les zones urbanes, de manera que s'aprofundeixen les seves condicions de pobresa, agreujades pel desarrelament de les seves comunitats d'origen. Els processos de segregació socioespacial a les ciutats són el resultat d'un conjunt de factors causats per la presència de poblacions migrants que busquen millors oportunitats i condicions laborals, als quals s'afegeix la regulació escassa del mercat del sòl, els vaivens de les polítiques públiques que oscil·len d'un fort intervencionisme directe als barris a l'absència en la provisió dels serveis bàsics i l'aparició d'urbanitzacions tancades, producte de la cerca de seguretat i benestar allunyats del centre de la ciutat.

De manera que ciutats que han assolit un cert estàndard de vida per a les poblacions tradicionalment assentades afronten de manera sistemàtica i urgent el problema de la inclusió de noves poblacions.

L'educació escolar, en especial la de nivells bàsics destinada a la població infantil i adolescent, és un servei que requereix distribució territorial per complir-se; ara bé, les dinàmiques demogràfiques de les ciutats generen escenaris no anticipats pel planejament i, com a conseqüència, les administracions tenen dificultats per desenvolupar a temps la infraestructura escolar necessària per assegurar l'ingrés oportú i, fonamentalment, les condicions d'escolarització adequades.

La situació contemporània de les ciutats llatinoamericanes planteja noves exigències en relació amb la inclusió dels qui estan exclosos d'altres drets, o tan sols els veuen parcialment complerts; per aquesta raó la filosofia i les propostes de Ciutats Educadores es continuen perfilant, després de 25 anys, com una necessitat.

Si fem un cop d'ull general als diferents projectes i polítiques duts a terme pels municipis i les organitzacions socials en el marc de Ciutats Educadores aquests darrers anys a la regió, podem fer algunes caracteritzacions i, en virtut dels seus resultats, ens aventurarem a considerar la necessària continuïtat d'aquests projectes:

1. Polítiques i projectes en clau local que porten a terme els governs municipals, institucions, organitzacions i grups socials en el context de les grans ciutats llatinoamericanes.

2. Coparticipació, coresponsabilitat i compromís dels grups, institucions i persones interessades en l'educació com a via d'inclusió social i participació ciutadana en l'àmbit urbà. El camp urbà és un entorn complex en el qual es requereixen les aportacions de diversos sectors per a un abordatge consistent i un diàleg de mirades horitzontal i creatiu que impulsi enfocaments crítics, pluridisciplinaris i que superin la fragmentació pròpia i un abordatge unidireccional.
3. Espais de trobada i cooperació amb les autoritats educatives de les grans ciutats de la regió, per analitzar la conformació del lloc estatal local en les qüestions educatives, per estudiar la posició de l'educació en la política urbana i per promoure que els recursos de les ciutats s'ordenin cap a pràctiques educatives inclusives. Per això, els sistemes educatius, normalment actors principals d'aquests projectes, necessiten promoure una exogàmia urgent, de manera que les propostes no es quedin atrapades en una mena d'"escolarització", fet que no ajuda a la demanda d'un diàleg real de mirades sobre els problemes.

Queda molt, encara, per recórrer perquè les administracions de les grans ciutats considerin l'educació una eina de superació o atenuació de la segmentació urbana i perquè aprofitin de manera intensiva els recursos que hi ha a les ciutats per a la restitució de drets a les poblacions vulnerables. No es tracta d'un dèficit que presentarien les polítiques locals, sinó de possibilitats fins ara poc explorades, a la visibilitat de les quals ha contribuït i pot continuar aportant una proposta com a Ciutats Educadores, una important xarxa de ciutats articulades i solidàries amb una feina orientada a la inclusió, a la participació de tots els seus ciutadans, posant més atenció en els sectors més vulnerables.

.....

Ciutat educadora i escola: algunes reflexions

Josefina Cambra i Giné, llicenciada en Ciències Biològiques, ha tingut diverses responsabilitats en l'àmbit educatiu i cultural, i actualment és degana del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya i presidenta del Consell General de Col·legis Oficials de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i Ciències d'Espanya. Va ser elegida diputada a les eleccions al Parlament de Catalunya el 2003, on ha estat membre de la Comissió de Política Cultural, vicepresidenta de la Comissió Permanent de Legislatura sobre la Unió Europea i de la Comissió Permanent de Legislatura sobre Cooperació i Solidaritat.

Hi ha un consens general ben assumit per la societat que la tasca educadora de l'escola la pot potenciar un entorn familiar favorable i la pot alentar, i fins i tot anul·lar, un entorn familiar inadequat.

La pedra de toc que ens ha de permetre saber si la ciutat on vivim és una ciutat educadora ha de ser buscar l'analogia amb la família.

Aquest consens general que la família té un rol essencial en la formació de les noves generacions, cal estendre'l, de manera anàloga, al paper que té l'entorn ciutadà –la ciutat en definitiva– en l'èxit o el fracàs de l'educació. De manera semblant al que passa amb la família, la ciutat té un paper fonamental en la tasca educativa: la pot potenciar en gran mesura, però en cas de deficiències greus pot tenir efectes negatius d'una intensitat comparable a la que pot produir un entorn familiar inadequat.

Aquest congrés sobre la ciutat educadora ha ajudat a fomentar l'autoreflexió, i a prendre consciència que la ciutat exerceix un paper essencial i determinant en l'educació, perfectament equiparable al que pot tenir l'entorn familiar. Un cop s'arriba en aquest punt, cal no caure en el parany de l'anomenada *urbanitat*, que porta implícit en el mateix mot menystenir o oblidar les poblacions rurals. L'entorn dels infants educats en el món rural té en els infants la mateixa influència, positiva o negativa, que pot tenir la ciutat. Quan parlem, doncs, de ciutat educadora, hem d'entendre la paraula *ciutat* en l'accepció més àmplia, la que inclou qualsevol entorn ciutadà dels alumnes, independentment del nombre d'habitants de la població.

Què diríem d'una família en què una part dels fills rebés una bona educació escolar i, en canvi, privessin a l'altra del dret a l'escolarització, o més exactament, del dret a l'educació? Viure en una ciutat que permetés que una part de la població jove no tingués accés a una bona educació seria tan "deseducador" com que passés en el si d'una família.

La pedra de toc que ens ha de permetre saber si la ciutat on vivim és una ciutat educadora ha de ser buscar l'analogia amb la família, i preguntar-nos si permetríem o no que el que veiem a l'entorn ciutadà es produís en el si familiar.

Si fem aquesta analogia, podrem anar desgranant una sèrie llarga de requisits que ha de tenir la ciutat per afavorir la tasca educadora de l'escola i de la família, i també tota una sèrie extensa de situacions que podem veure al carrer i que cal evitar perquè són profundament deseducadores.

Com que n'hi ha molts exemples, em limitaré a assenyalar que, perquè la feina de l'escola no l'anul·li ni la contraresti l'entorn urbà de l'alumne, cal que a la ciutat hi hagi un grau elevat de civisme, de democràcia, de llibertat responsable, de participació, de solidaritat, de respecte pels més vulnerables –malalts, discapacitats, gent gran i infants–, de serveis socials suficients, de serveis de seguretat que siguin eficients i respectuosos amb els drets humans, així com que s'ofereixin als joves oportunitats educatives, culturals, esportives i de lleure que estiguin a l'abast de tothom.

Finalment, una constatació que no es pot obviar i que no és superflu assenyalar: el paper de la ciutat com a educadora –o deseducadora, malauradament, en alguns casos– el va laminant de manera progressiva un altre entorn dels infants: la xarxa. Els infants abans sortien a jugar al carrer, i veien el que veien, al carrer. Ara al carrer on jugaven hi han plantat un rètol que diu “Prohibit jugar a pilota”. Els infants, impulsats pels pares, que els volen protegir dels “perills” de sortir a fora, es reclouen a casa, però a través de l’ordinador es capbussen en un carrer i en una plaça molt més gran: internet.

Són molts i diversos els projectes i les iniciatives que podrem escoltar i analitzar; tots ens han de servir per innovar i potenciar la tasca de tots els agents implicats en aquest repte de convertir la ciutat en un entorn constructiu, en l’educació dels nostres ciutadans.

.....

Política local, pedagogia cívica

Salvador Cardús, sociòleg, periodista, escriptor i doctor en Ciències Econòmiques. Ha estat Fellow Visiting del Fitzwilliam College de la Universitat de Cambridge i Visiting Research de

l’Institute for European Studies de la Universitat de Cornell (EUA) i del Queen Mary College a la Universitat de Londres. Actualment, és professor titular de Sociologia de la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha estat degà de la mateixa facultat entre el 2009 i el 2011. Va ingressar a la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l’Institut d’Estudis Catalans (IEC) l’any 2008.

En l’actualitat forma part del Consell Assessor per a la Transició Nacional (CATN), un òrgan creat per la Generalitat de Catalunya per tal d’assessorar a la Generalitat en el procés de transició nacional de Catalunya.

L’enyorat polític català Josep Pallach, també mestre i pedagog, va escriure que “política és pedagogia”. I, efectivament, la democràcia, la bona política democràtica, alhora que una forma de govern, és també una forma d’educació per a la ciutadania. Parlo de la política que va més enllà del que és estrictament la gestió administrativa, de la política entesa com a dinamitzadora de la vida de la ciutat, com a responsable d’una bona organització de la convivència a la ciutat. I, en aquest sentit, per bé i per mal, la ciutat, la desorganització urbana, també pot mal educar. En definitiva, la responsabilitat de la ciutat en l’educació en general, i en la cívica en particular, és fonamental.

Política és pedagogia, per tant, la política s’hauria d’orientar no solament des del punt de vista de la gestió del poder, sinó també, i en particular, amb vocació educadora. I, com es genera aquest compromís cívic i aquesta ciutadania activa a través de la política? Doncs amb això: amb una bona organització de la ciutat en el sentit ampli de la paraula

No s'educa pas amb reclams de grans principis i valors, amb propaganda i crides a la conscienciació, sinó amb una bona organització al servei dels ciutadans.

la. Amb una política inclusiva, per exemple, que no tan sols incorpora l'exclòs, sinó que educa en la inclusió. Enguany, a Catalunya, estem celebrant els 50 anys d'una obra magnífica de Paco Candel, *Els altres catalans*, un assaig en què es reflexionava sobre la situació i les perspectives dels fluxos migratoris que, entre els anys cinquanta i setanta, van doblar la població del país. I el llibre, precisament, ens serveix per posar en evidència com amb només 50 anys s'ha estat capaç –Barcelona i la resta de ciutats catalanes– no només d'eliminar aquells milers i milers de barraques, sinó també de canviar profundament les condicions de vida de tota la gent que hi vivia i dels seus descendents. Aquí, on gairebé tots som fills i néts d'aquells fluxos migratoris que van arribar en unes condicions pèssimes, hem de reconèixer –i agrair– el paper educador i transformador que ha tingut Barcelona i totes les altres ciutats que estaven en condicions semblants. Perquè és d'aquesta transformació de la qual hem après una gran lliçó inclusiva que ja forma part de la nostra mirada quotidiana.

Ara, tenim al davant nous desafiaments en el marc de les ciutats, que són les unitats bàsiques de convivència i d'experiència directa de la qualitat de la ciutadania. Uns desafiaments que tinc la convicció que continuarem resolent positivament gràcies a l'educació que hem rebut. És interessant veure com les ciutats que han tingut i tenen aquesta capacitat inclusiva, integradora, que la poden presentar com un actiu propi, com una història d'èxit, estan en millors condicions per afrontar reptes successius. Vull dir que la virtut –la força– de les polítiques inclusives no es limita a la qüestió de millorar les condicions materials de vida, no és tan sols aquesta inclusió diguem-ne “material” la que és rellevant, sinó el fet que paral·lelament es produeix un procés que desenvolupa el compromís cívic del conjunt de la població. Precisament, la ciutadania, la condició de ciutadans, es garanteix treballant també en el desenvolupament i en la capacitat de reconstruir un jo col·lectiu que necessita tenir una memòria del passat i un projecte de futur. La cohesió social de la qual tant ens enorgullim els catalans, perquè sabem que vivim en una societat sotmesa a grans trasbalsos demogràfics, ha estat resultat de l'acció educadora, profundament educadora, que han aportat les ciutats al conjunt del país a través de les seves polítiques socials, culturals i cíviques.

Però, quins són els nous desafiaments que tenim plantejats? Al nostre país, tenim al davant el greu problema d'una desorganització horària que accentua la desigualtat, que perjudica –i de manera discriminadora– les oportunitats educatives, que resta qualitat a la nostra salut i que, en general, debilita les possibilitats de prosperitat del país. Una ciutat educadora, en aquest sentit, hauria de ser capaç de contribuir a proposar un altre tipus d'organització horària amb aquest objectiu educatiu general: menys desigualtat i més equitat en l'accés a les oportunitats que ofereixen els serveis públics, uns estils de

vida enriquidora i participativa, entre tants altres objectius. Aquí sí que tenim una assignatura pendent i espero que en el futur proper siguem capaços de reflexionar-hi i d'actuar en conseqüència. I com el cas dels horaris, tenim al davant la necessitat de desenvolupar un transport públic millor, que és també una escola de civilitat. En definitiva, el que vull dir és que no s'educa pas amb reclams de grans principis i valors, amb propaganda i crides a la conscienciació, sinó amb una bona organització al servei dels ciutadans. És la bona organització la que educa, i no l'educació la que organitza bé. Aquesta és, des del meu punt de vista, la responsabilitat de la política en una ciutat que vulgui ser educadora.

He parlat d'horaris i de mobilitat. Però la llista és inacabable: disposar d'una bona xarxa de biblioteques; tenir garantida una bona seguretat ciutadana; desenvolupar un model d'urbanisme pacificador de les nostres formes de relació en públic... Aquests són alguns dels molts elements que tenen aquest paper profundament educatiu i que és com es garanteix la participació democràtica. Una participació, en definitiva, que no s'ha d'entendre deslligada de les rutines de la vida quotidiana. La participació no es pot limitar a una mena de voluntariat a hores determinades, sinó que ha de ser una forma d'incorporació plena a la vida de la ciutat. Perquè participar vol dir això: anar al teatre, fer servir el transport públic, passejar pels parcs públics, mantenir la ciutat neta, no molestar el veïnat, ser solidaris, participar en les convocatòries electorals, estar ben informat, conèixer la història de la ciutat... i, sobretot, intervenir en la construcció del seu futur.

.....

Viure en una ciutat de ciutats

Josep Maria Font, llicenciat en Pedagogia, especialista en llenguatges expressius. Professor de teatre social de la Facultat de Treball Social i Educació Social Fundació Pere Tarrés URL de Barcelona i col·laborador de la Universitat Pablo de Olavide de Sevilla. Forma part de l'equip d'experts de l'Observatori de les Arts Aplicades, a l'Educació, la Comunitat i la Salut de l'Institut del Teatre de Barcelona. La seva activitat acadèmica i de recerca es desenvolupa en el camp dels llenguatges expressius com eines d'intervenció socioeducativa, l'educació en el lleure i l'animació sociocultural.

Sempre m'agrada pensar en la ciutat com un projecte consolidat però evolutiu, progressiu i viu. És com un bon vi, que es va elaborant i matisant amb el pas del temps, en què el resultat final i la seva realitat depenen sempre de la interrelació de diferents factors i circumstàncies. Venim d'antic i acumulem més de 4.000 anys d'existència; i les ciutats, com a concepte des de la seva complexitat, són sempre la suma i la fusió de les diferents realitats que la configuren i hi intervenen.

Ens hem d'il·lusionar amb la tasca que duem a terme, hem de reinventar-nos cada dia i creure de debò en la capacitat innovadora i transformadora que la ciutadania té en el seu si.

Crec i visc en una "ciutat de ciutats", estructurada per microentorns comunitaris diversos, antagònics i complementaris (família, carrer, colla, plaça, associació, escola, temple, barri, districte...), com peces d'un trenca-closques de realitats i diversitats dins de l'urbs. Els humans creixem i ens desenvolupem dins de grups socials que ens faciliten saber qui som i reconèixer-nos envers els altres; aquests grups són autèntics trampolins que ens fan créixer com a persones i configuren la nostra realitat, identitat, cultura, sentiments, parla...

La ciutat ha de saber vetllar per aquesta diversitat i riquesa interna, i facilitar la inclusió de tots i cadascun dels seus membres i col·lectius, per tal que visquin i participin activament de la vida social i de la realitat que els envolta, i perquè siguin i se sentin com els protagonistes reals de l'estructura social a la qual pertanyen: una ciutadania activa i compromesa.

Aquest sentiment inclusiu de la realitat no és responsabilitat única de l'administració i dels seus serveis, sinó dels diversos agents educatius que la ciutat i la comunitat tenen i generen.

A la ciutat educadora, el paper del tercer sector, del voluntariat social i de l'associacionisme és clau: generem i oferim serveis, fem acompanyament, facilitem espais de relació i comunicació entre membres de la comunitat, fomentem l'autonomia de les persones, reforcem vincles socials, esdevenim escoles de ciutadania, i som responsables actius de l'educació informal inclusiva de la societat.

Aquests col·lectius, professionals o voluntaris, aportem al dia a dia de la ciutat les dinàmiques necessàries per al desenvolupament de la vida social promovent l'equilibri entre diversitat i identitat. Representem la ciutadania i ho fem des de la ciutadania. Partint d'aquesta mateixa ciutadania i de la proximitat, som coneixedors de la realitat, tenim informació de primera i això ens ha de permetre esdevenir laboratoris d'innovació social i poder donar respostes ràpides, flexibles i adequades a les necessitats reals de la societat. En molts casos som interlocutors de sectors de la població que no tenen accés a la informació o als serveis, bé sigui per desconeixement o per manca d'accés directe.

Tenim, per tant, un compromís ideològic de ser la veu dels qui no en tenen, ens hem de fer ressò de les seves inquietuds i vetllar pels problemes dels més febles dins la nostra societat.

Hem de saber ser promotors del compromís cívic, de la pràctica democràtica, i saber canalitzar les voluntats de les persones a favor de la comunitat des de la solidaritat, creant opinió social dins dels col·lectius, transmetent valors i fomentant una societat més igualitària des de la seva diversitat.

I ho hem de fer plegats, treballant en xarxa, generant teixit social i, sobretot, rendibilitzant els nostres esforços. I tot plegat, fer-ho conjuntament amb l'administració, a la qual hem d'orientar i exigir la inversió en el capital humà dels seus ciutadans.

Per tant, cal que ens ho creguem d'entrada: educar és transformar. Ens hem d'il·lusionar amb la tasca que duem a terme, reinventar-nos cada dia i creure de debò en la capacitat innovadora i transformadora que la ciutadania té en el seu si. Aquest XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores és una bona oportunitat per seguir aprenent els uns dels altres i seguir-nos il·lusionant pel futur que, tot i que és complex, està ple d'oportunitats.

Perquè Barcelona és com un tot que hauria de ser capaç d'aglutinar els microentorns, d'interaccionar entre si les moltes Barcelones que hi ha dins seu, promoure i fer seus molts dels projectes que sorgeixen de la base social, amb la finalitat que, en conjunt, siguem una veritable societat inclusiva, participativa, compromesa, innovadora i creativa: una realitat formada per tantes microrealitats diverses, com diversa és la ciutat que les acull.

.....

Ciutats educadores: ciutats amb cor

Anna Joloch, doctora en Ciències de l'Educació per la Universitat de París 8. Ha exercit diferents responsabilitats en destacades organitzacions en l'àmbit de les polítiques socials i educatives, i els seus temes han estat: la pobresa, la vulnerabilitat i les desigualtats educatives.

Actualment és professora associada a la Universitat Ramon Llull. Ha estat cap de recerca a la Fundació Jaume Bofill (2008-2014), on ha impulsat l'obertura internacional i ha coordinat destacats projectes de recerca, com l'Anuari d'educació. Col·labora amb l'Observatori dels Valors (ESADE – Fundació Lluís Carulla), on va publicar *Exclusió social. Dels marges al cor de la societat* (2008).

“Els ideals són reals. Tot i que no aconseguim materialitzar-los del tot a la pràctica, orienten la nostra recerca. Així doncs, quin és el nostre ideal de bon ciutadà? Quan ens imaginem un bon ciutadà, ens l'afiguem potser amb un ultracòs impecable en la seva aparença i les seves actuacions externes, o com algú que senzillament sent l'amor?” Martha C. Nussbaum.

*Una ciutat educadora és una ciutat
que obre horitzons de possibilitats i oportunitats
per a tots els que hi viuen.*

Ciutats educadores? Ciutats humanes, properes a les persones que hi viuen, preocupades per construir espais comuns, per teixir lligams de relació i amor. Ciutats on tothom pot accedir als drets bàsics universals. Ciutats fraternes, amb espais compartits de llibertat que fan possible desenvolupar les capacitats de tothom. Ciutats on la música, la poesia i l'art forgen sentiments de comunitat i pertinença compartida. On es prestigia el que és comú.

Ciutats amb cor, transformadores, on tenen cabuda la reciprocitat i la vulnerabilitat, i que bateguen per recuperar la dignitat humana allí on ha estat menystinguda. Ciutats obertes a la diversitat, que eduquen persones al llarg de la seva vida i fomenten l'esperit crític. Ciutats que avancen cap a la millora, on els problemes socials tenen rostre i nom de persones concretes. Ciutats on l'escola té un paper central per aprendre i construir ciutadania. Ciutats amb escoles de portes obertes als barris, als tallers, a les empreses, als museus, a la universitat. Ciutats on els agents culturals, socials i econòmics són agents educatius.

Ciutats utòpiques, on els ideals són reals i orienten les polítiques, les institucions, les aspiracions i els plans. Ciutats on la justícia, la democràcia, la igualtat, la llibertat i la fraternitat fonamenten l'acció i la presa de decisions. Ciutats creatives, imaginatives, on es volen fer les coses millor. Ciutats de líders somiadors que avancen cap a noves conquestes, que lluiten i motiven la participació de tots per fer del somni una realitat viable. Ciutats democràtiques amb laboratoris d'inclusió, de participació, de creativitat, de compromís cívic, on la política ha deixat d'estar segrestada per algunes institucions. Ciutats intel·ligents i inclusives perquè els seus ciutadans són creatius i intel·ligents.

Ciutats educadores: per què en diem així? Perquè l'educació és sempre projecte, horitzó, esdevenir, esperança: una ciutat educadora és una ciutat que obre horitzons de possibilitats i oportunitats per a tots els que hi viuen. Des de la proximitat de la ciutat i el territori, on les necessitats i els problemes són a tocar, és des d'on es pot fer realitat el dret a l'educació. És en el territori on es produeix una veritable fusió entre l'educació formal i no formal. Als barris i a les ciutats, les persones hi fan les transicions educatives que van des de la infància fins a la vida adulta. Des d'una comprensió de l'aprenentatge al llarg de la vida, la ciutat té un paper cada cop més rellevant. Des de la potència formativa del territori es poden desenvolupar els talents i les capacitats, i els sentiments de pertinença i de comunitat que són a la base de la ciutadania.

Sabem, tanmateix, que avui són moltes les persones que, enmig del tràfec i el bullici de les nostres ciutats, no tenen garantits els mínims necessaris per viure. Sorgeixen noves expressions de la invalidació social: les vides sobreres, els sense lloc, o els no necessaris. Cada cop són més les dificultats dels joves per construir un projecte de vida i ser protagonistes de la seva història. Hi ha noves i velles realitats de pobresa i exclusió que ens allunyen de l'ideal d'una ciutat educadora. És per això que avui més que mai ens cal reivindicar la dimensió educadora de la ciutat. I que no és cap altra que la d'acollir, incloure i fer partícips tots els ciutadans d'un projecte comú. La missió de construir un nosaltres. Per això, el XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores celebrat a Barcelona el mes de novembre de 2014 amb el lema "Una ciutat educadora, una ciutat que inclou", pren sentit. Aquest lema se sustenta en tres pilars: la inclusió, la participació i la creativitat. Perquè no es pot entendre la inclusió sense la participació de tots i la necessària imaginació creativa per fer-ho possible. Un lema que als nostres dies neda a contracorrent. A contracorrent de la tan sovintejada imatge de la societat líquida. A contracorrent de les decisions que persegueixen empètir les administracions públiques, particularment les més properes als ciutadans, i reduir de manera dràstica la despesa en educació, sanitat i serveis socials. A contracorrent de l'esfilagarsament que pateix el teixit social i associatiu, en un procés que ens porta al perill de la fractura social i l'atomització. És en aquest context que ens proposem el repte de reunir gent d'arreu, moguts per l'ideal i la utopia de seguir fent realitat una ciutat educadora.

Perquè si hi ha una forma de violència específica del nostre temps és la manca d'horitzó: "les coses són com són i no poden deixar de ser com són", es diu i es repeteix. Res més allunyat de la mirada educadora que confia i vol fer possible un futur millor. Un dels problemes més flagrants del nostre temps és la moral de la derrota. Una derrota que s'avança als fets, abans d'emprendre la lluita per l'ideal. La moral de la derrota destrueix qualsevol somni utòpic i soscava els fonaments de l'esperança. Reivindicar, treballar i construir ciutats educadores és una forma d'utopia esperançada. Una utopia que es fa realitat –es veurà al llarg del Congrés– en els racons més recòndits del planeta; que es tradueix en projectes i experiències concretes que duen a terme ciutadans compromesos amb la solidaritat, la justícia, la llibertat i la igualtat. Ciutadans que creuen i lluiten per una ciutat integradora, on tothom tingui un lloc i una missió per accomplir, per una ciutat humana que generi humanitat. Que les nostres siguin ciutats educadores perquè miren amb confiança el futur, allò que es pot esdevenir. Que siguin integradores de les fragilitats i l'excel·lència humanes. Ciutats amb cor perquè hi batega l'amor, el riure, la simpatia, les llàgrimes, les emocions.

.....

Educar en la societat del coneixement

Milagros Pérez Oliva, periodista i professora del Màster de Periodisme d'El País – Universitat Autònoma de Madrid. Actualment,

és redactora en cap d'Opinió i membre de l'equip d'editorials del diari El País. Col·labora regularment a diferents programes de ràdio i televisió. És membre del Comitè de Bioètica de Catalunya, del Consell Social de la Universitat Pompeu Fabra i del Consell Assessor de la Taula del Tercer Sector. Va ser també vicedegana del Col·legi de Periodistes de Catalunya. Ha rebut, entre altres premis, el de Benestar Social de l'Ajuntament de Barcelona, el premi Grífols de Bioètica i va ser guardonada amb el Premi Nacional de Periodisme, concedit per la Generalitat de Catalunya, "per fomentar el coneixement dels temes de salut pública i epidemiologia des d'un periodisme independent i crític". També ha rebut la Medalla Josep Trueta al mèrit sanitari de la Generalitat de Catalunya.

Vivim en un temps marcat pel desenvolupament imparable de les noves tecnologies de la comunicació. La seva aplicació intensiva en tots els àmbits de l'activitat productiva ha contribuït de manera extraordinària a la globalització econòmica i cultural, i està sent un factor d'acceleració dels temps sense precedents. L'acumulació constant de nou coneixement i la possibilitat de comunicació instantània entre emissors i receptors d'arreu del planeta fan que visquem immersos en un estat de canvi permanent, la qual cosa provoca força problemes d'adaptació. El món es fa cada vegada més interdependent i més complex. Comprendre el que passa no és fàcil. Per això, cal allargar cada vegada més el període de formació i ampliar les possibilitats d'educació permanent al llarg de la vida. El gran repte de les ciutats educadores és garantir un entorn que permeti als ciutadans disposar de les eines conceptuals necessàries per comprendre i actuar en un món cada vegada més accelerat i complex.

Si en totes les societats el coneixement ha estat un element essencial del progrés individual i col·lectiu, en la nostra, que s'autodenomina precisament la societat del coneixement, s'ha convertit en la gran clau capaç d'obrir la porta de la inclusió social. Sense coneixement, les possibilitats d'adaptació disminueixen i el risc de quedar relegat als marges socials és molt elevat. En les societats més desenvolupades, la inclusió i l'exclusió social es mesuren fonamentalment en termes d'accés al coneixement. L'accés està determinat, en primer lloc, per l'eficàcia dels sistemes educatius convencionals, però també per altres factors de socialització que

actuen en l'entorn. El més important és el sistema d'informació i comunicació, sotmès al seu torn a canvis molt profunds, tant pel que fa als models productius com als hàbits d'ús i consum.

La informació s'ha convertit en un element essencial. Però disposar d'informació no garanteix l'accés al coneixement. És una condició necessària, però no suficient. No és precisament informació el que falta en les societats occidentals, i, no obstant això, no podem dir que estiguem sempre ben informats. Al contrari,

Si en totes les societats el coneixement ha estat un element essencial del progrés individual i col·lectiu, en la nostra, que s'autodenomina precisament la societat del coneixement, s'ha convertit en la gran clau capaç d'obrir la porta de la inclusió social.

a causa de l'allau de comunicacions a què estem sotmesos ens pot fer l'efecte que sabem tot el que hem de saber, però moltes vegades no és així. La bona informació no sempre és la que surt en primer lloc ni la que arriba primer, i menys encara si es tracta d'una informació que ens arriba sense haver-la buscat.

Interactuar en la complexitat requereix disposar de dades precises i ajustades sobre la realitat; dades que resulten imprescindibles per poder prendre decisions encertades. Exigeix, també, disposar dels elements culturals necessaris per interpretar adequadament les dades, tenir les claus del context en el qual s'emmarca el problema que ens cal aclarir. Com diu el filòsof americà Harry G. Frankfurt, les civilitzacions no han prosperat mai, ni ho podran fer, sense quantitats ingents d'informació fiable sobre els fets que les envolten o les preocupen. La deliberació democràtica de qualitat exigeix una ciutadania ben informada.

El problema rau precisament en com garantir l'accés a una informació que sigui fiable. Internet i les noves eines de la comunicació faciliten la democratització del coneixement i un grau de transparència que hauria de facilitar la depuració d'informació errònia o tergiversada. Però les tecnologies, per si mateixes, això no ho garanteixen. D'entrada, la seva pròpia naturalesa oberta de caràcter horitzontal implica la ruptura dels mecanismes de jerarquització propis de l'estructura vertical que fins fa poc predominaven en els processos de socialització del coneixement. La noció d'"autoritat", en el sentit etimològic de *authoritas*, es difumina en el sistema obert d'internet. La construcció de referents pot seguir camins erràtics i la influència no sempre es basa en la qualitat.

Precisament, perquè és fonamental tant en els comportaments individuals com en la presa de decisions col·lectives, la informació és objecte de distorsió i manipulació, la qual cosa afegeix dificultats a l'accés al coneixement. No és difícil trobar-ne exemples. Una manera de contrarestar determinades veritats que resulten incòmodes o que afecten interessos consolidats és difondre dades esbiaixades. Una altra manera de neutralitzar és desviar l'atenció del veritable conflicte mitjançant polèmiques falses o simplement creant soroll i confusió.

En teoria, les noves tecnologies permeten accedir fàcilment a les dades més rellevants i a les fonts més fidedignes. Qualsevol ciutadà té accés als estudis que es publiquen en les revistes científiques més pres-

tigioses i a les estadístiques que millor reflecteixen la realitat. La xarxa està plena de fonts fiables amb informació de qualitat accessible per a qualsevol persona, però per arribar-hi cal tenir prèviament un alt nivell de coneixements. Aquesta és la paradoxa. Per tenir accés a les dades i fonts més fiables cal saber prèviament que existeixen, on trobar-les i com arribar-hi. Per aprofitar tot el potencial que les noves tecnologies ens ofereixen es necessita una formació elevada i el domini de les claus que regeixen els mateixos mecanismes de la comunicació.

Educar en la societat de la informació i el coneixement exigeix dotar la ciutadania d'instruments que li permetin saber amb certesa quines fonts són fiables i quines no, eines per defensar-se de les tergiversacions i les maniobres de confusió i elements per a una comprensió crítica de la realitat que els permeti afrontar els requeriments d'un món cada vegada més accelerat i complex.

.....

Complexitat i compromís: ciutat educadora

Joan Manuel del Pozo, doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Professor de Filosofia Antiga i Ètiques Aplicades de la Universitat de Girona. Ha fet diverses publicacions sobre Ciceró i n'ha traduït tres tractats filosòfics a la Fundació Bernat Metge. També ha traduït la *Utopia* de T. More, i és autor de l'assaig *Educacionari* i altres publicacions de pensament educatiu.

Manté una intensa activitat com a conferenciant, aquí i en diversos països, sobre educació, filosofia, ètica i política. És el Síndic de la Universitat de Girona i director de l'Observatori d'Ètica Aplicada a l'Acció Social, Psicoeducativa i Sociosanitària. Com a polític, ha estat diputat al Congrés i al Parlament, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Girona i conseller d'Educació i Universitats en el darrer govern de Pasqual Maragall.

La ciutat educadora cal construir-la a partir de la convivència, la cohesió i el compromís ciutadà. La convivència i la cohesió serien, però, simples carcasses o cloves buides de substància, si no es fonamentessin en un esperit i unes pràctiques inclusives. Cada exclusió és una retallada, un cop de destrall, a la convivència i a la cohesió i, per tant, a l'esperit mateix de la ciutat educadora.

Tampoc no s'ha de perdre de vista l'aposta per la qualitat, però no una qualitat merament tecnocràtica, sinó intel·lectual, crítica, sensible, plenament humana i social. Cal entendre, a més, que l'equitat i l'excel·lència, que sovint són invocades gairebé com un mantra, són les dues cares d'una mateixa moneda que en el fons parlen d'igualtat d'oportunitats i compensació de desigualtats. Des del diàleg social, treballant des de la coresponsabi-

La ciutat educadora cal construir-la a partir de la convivència, la cohesió i el compromís ciutadà.

litat, acompanyant els més febles, amb un lideratge sòlid, però amb la participació com a vector imprescindible. Governant per a tots, però sobretot, amb tots i amb una estratègia de ciutat com més compartida millor. Per això, cal buscar espais per al diàleg i la participació: les xarxes, els consells, les meses, etcètera.

Convé recordar que l'administració democràtica de la ciutat té un rol imprescindible en els processos esmentats, que li cal autoexigir-se un sobrepuig de responsabilitat compromesa amb uns valors socials que es poden resumir en dues idees: cohesió i inclusió escolar i social, tan breus com complexes i difícils. Tota la Carta de Ciutats Educadores es pot llegir, principalment, com un esforç per garantir aquests principis a través del conjunt o de l'esperit dels vint articles, a més d'algunes mencions específiques o expresses –com l'article 16–. Com és natural, el compromís d'una administració municipal amb la Carta de Ciutats Educadores desborda en molts punts els mínims legals que una administració ha de complir –òbviament sense contradir-los–; i és aquí on cal obrir un camí, que té dues línies simultànies i desitjablement interconnectades: la via interna de la pràctica de la coordinació i l'intercanvi real –la cèlebre transversalitat– entre les regidories i els serveis de l'ajuntament, que necessita un lideratge polític fort de l'alcaldia; i la via externa de la participació real, creuada entre ajuntament i ciutadania a través de les més diverses fórmules possibles, per poder activar, d'una banda, totes les potencialitats educatives internes de la mateixa administració i, de l'altra, totes les de la ciutat per acabar fonent-les en una xarxa única de gran valor civicoeducatiu.

La ciutat educadora conté una presa de consciència dels límits de l'escola en la formació dels ciutadans i, al seu torn, el compromís d'estendre la implicació del "fora escola" amb l'educació (agents socials, culturals, econòmics i polítics de la ciutat). Però la qüestió que s'ha de resoldre és el rol educatiu que han de tenir aquests nous agents. Si entitats, empreses, institucions culturals o esportives, associacions i sindicats s'impliquen a millorar la qualitat educativa de la ciutat, la pregunta és com ho han de fer, com es construeix i s'avalua la seva contribució.

La manera habitual ha estat la producció de "serveis educatius", o el que és el mateix, generar activitats amb format escolar: la visita guiada, el taller per a escoles, el dia de portes obertes, les pràctiques a l'empresa... L'interès i la qualitat d'aquestes activitats milloren la funció "escolar" del context educatiu –tot allò que es transmet en un context formal–, però no necessàriament afavoreixen una millor qualitat educativa de l'entorn. Pot semblar un joc de paraules, però la ciutat educadora no tan sols vol dir que tothom es posa a fer d'escola, sinó que cadascú fa allò que li pertoca, però ho fa pensant en la dimensió educativa que té. Fer ciutat educadora en relació amb la societat civil voldrà dir, com a mínim, activar aquestes dues contribucions: d'una banda, oferir serveis educatius adreçats a l'escola o a les famílies de manera més o menys formalitzada, però també trobar la manera que la seva pròpia activitat general contribueixi a millorar la qualitat educativa del context. Hi ha un desequilibri en relació amb aquesta doble funció; probablement, en cap altra època

s'ha disposat de tants recursos i ofertes educatives formals (educació en el lleure, formació extraescolar, activitats de museus i centres culturals, esport per a tothom...), però no hi hagut mai tanta preocupació sobre la qualitat educativa del context contemporani (els vells i els nous mitjans de comunicació, les dinàmiques socials de l'entorn urbà, la fragilitat dels valors en la cultura contemporània...). Tornant a la subdivisió clàssica de la pedagogia, es podria remarcar que l'augment de l'oferta de l'educació formal i no formal no és capaç de contrarestar allò que principalment oferia l'entorn social, això és, l'educació informal.

A partir d'aquesta constatació caldrà pensar, sobretot, com es poden millorar els aspectes informals de l'educació, de quina manera l'ambient urbà es pot fer més profitós en termes educatius; i, per fer-ho, quina ha de ser i com ha de ser la contribució del conjunt d'agents socials, culturals i econòmics de la ciutat. La contribució d'una empresa a la ciutat educadora es pot mesurar per la quantitat de recursos i energies dedicades a convertir la seva activitat en un servei educatiu (visites guiades, pràctiques per a estudiants de formació professional o universitària...), però també per la seva contribució a un entorn afavoridor de "climes educatius", com per exemple, oferint horaris que facilitin les relacions familiars, o pràctiques de responsabilitat social associades a la comunitat. La complexitat del compromís no es pot resoldre d'una manera senzilla, però l'esperança d'una ciutat educadora, cohesionada, inclusiva i creativa justifica tots els esforços de totes les parts que la constitueixen.

.....

Àsia i les ciutats educadores

Montserrat Riba i Cunill, Secretaria general de Casa Àsia des d'octubre de 2013, és llicenciada en Dret (UAB) i diplomada en Estudis Europeus (Universitat Lliure de Brussel·les). Ha estat la

gerent de Casa Àsia des d'octubre de 2012. Anteriorment, ha estat vinculada al món empresarial i als departaments de Presidència i Governació de la Generalitat de Catalunya en diferents etapes. Entre altres càrrecs, ha estat responsable d'Assumptes Europeus, Directora general de Relacions Internacionals i Directora de Relaciones amb la Unió Europea.

La realitat asiàtica, si la comparem amb Europa, és molt diferent; és a dir, hi ha molts factors que cal tenir en compte. Però constantment em ve una idea al cap. En aquests moments, el 60% de la població mundial és al territori Àsia-Pacífic, pròpiament Àsia, perquè l'àrea del Pacífic no és precisament una zona gaire poblada, si tenim en compte la gran extensió geogràfica que ocupa.

I en aquestes reflexions sobre què poden aportar les ciutats asiàtiques o el món asiàtic, personalment he trobat una resposta, encara que només m'afloren idees preestablertes, generalitzacions sobre Àsia que sovint fem des d'Europa. I Àsia és molt gran: el que considerem Àsia des d'Europa a través de la nostra divisió mental basada en els mapes, respon

Els països asiàtics tenen la il·lusió de ser ciutats educadores i de participar d'aquest moment.

a unes realitats molt diverses. Per començar, ells mateixos, a qui nosaltres anomenem asiàtics, no tenen consciència de ser asiàtics. Per ells, hi ha diferents cultures. Si a un japonès li pregunteu: “Ets asiàtic?”, us dirà: “No, sóc japonès.” Si li ho pregunteu a un indi, també us dirà: “No, sóc indi”, o passarà el mateix amb un filipí, etcètera. Ni ells mateixos tenen la concepció que nosaltres tenim del concepte “Àsia”, que és un concepte occidental i no pas asiàtic.

En segon lloc, la realitat als països que nosaltres anomenem asiàtics és molt diferent. La majoria de ciutats són macrociutats; de les 20 macrociutats a escala mundial, 11 són asiàtiques. I hem d'aclarir sobre com comparem ciutats d'aquesta magnitud amb les ciutats europees, quan la realitat és molt diferent en tots els àmbits. I no tan sols d'acord amb un criteri geogràfic, sinó també amb un criteri de desenvolupament econòmic. En la majoria de països asiàtics, a més, es viu una gran contradicció. Són països que econòmicament estan molt avançats; per exemple, el cas de la Xina. Es calcula que segurament l'any 2020 ja haurà superat la primera potència econòmica actual, els Estats Units. Malgrat això, a la mateixa Xina hi ha algunes de les ciutats més pobres del món. Això també passa a l'Índia, que és considerada una de les grans potències i, en canvi, hi ha nuclis, no tan sols ciutats, de pobresa molt importants. Això passa a Nova Delhi, per exemple. Com es pot encaixar aquest fet a escala europea? Com es contrasta amb la realitat occidental, que és absolutament una altra, ja que es basa en altres paràmetres socials, econòmics, culturals i, fins i tot, de drets humans i classes que els puguin reclamar, si s'analitza en profunditat. La comparança, per tant, és gairebé impossible.

I igual que això, moltes altres coses. Una dada molt important pel que fa al contrast de valors és que a Europa tenim el gran avanç del dret a l'educació, per posar un exemple. Això a Àsia no passa, només les classes més privilegiades tenen dret a l'educació, cosa que a la majoria dels països europeus costegen els estats, com a mínim fins al final de l'ensenyament obligatori. Un altre apunt, a molts països no existeix l'obligatorietat de l'educació bàsica. Això passa, certament. En canvi, si ens centrem en països com Corea o el Japó, els informes PISA evidencien des de l'any 2012 que els millors resultats els estan obtenint joves de l'àrea asiàtica de països com aquests, i altres de la zona. Per tant, amb la lògica –la nostra lògica– a la mà, això tampoc no encaixa gaire. Pel que fa a la població en general, a la Xina o al Japó gran part de la població és gent gran i cada vegada està envellint més ràpidament. En canvi, hi ha països com l'Iran, on el 70% de la població és jove. Si es té en compte que el 60% de la població mundial és a l'Àsia, el que tota aquesta generació pot aportar als estudis i als debats sociològics és, senzillament, la il·lusió de poder participar activament en els moviments polítics, en la societat en si, per no quedar exclosa d'aquesta mateixa societat.

Un exemple molt clar d'algunes de les diferències socials i de privilegis acceptats en les societats asiàtiques, com un fet cultural i ancestral, és el de l'Índia amb les castes. No és que pel fet de néixer en l'àmbit d'una casta ja no

es tingui la possibilitat de sortir-ne, però el cert és que és molt difícil, pel mateix entorn, que és molt hermètic en aquest aspecte. També es dóna el cas que les societats asiàtiques reclamen poder participar, poder ser incloses. Per aquest motiu, si fem un exercici analític i llegim les notícies de la premsa, la televisió, la ràdio o internet d'aquests últims anys, ens adonarem que les poblacions de molts països asiàtics tenen com a reclamació màxima davant la resta de societats del món poder participar, poder estar inclosos, és a dir, no quedar exclosos del que està passant en el dia a dia a l'aldea global. Per tant, la conclusió és que l'aportació d'Àsia en general, ha estat el contagi, la transmissió de la il·lusió de ser societat educadora i participant d'aquest moviment. I ha estat així. I això és el que més hauríem de saber escoltar, tant de les societats molt desenvolupades com Corea, la Xina o l'Índia, per exemple, com de les que es troben als antípodes d'aquestes societats. Per això mateix que he dit abans i reitero ara: Àsia, en general i en el context en què nosaltres la posem, té la il·lusió de poder participar activament en els moviments polítics, en la societat en si, per no quedar exclosa d'aquesta mateixa societat. I, per acabar, posaré un exemple que evidencia de manera clara el que comento d'aquesta reclamació relacionada amb la inclusió. La major part d'enginyers que actualment treballen a Amèrica són de l'Índia; aquest és un gran exemple de la il·lusió de què us parlo.

.....

El paper de les escoles i els docents per fomentar el talent i la creativitat en una ciutat educadora

Enric Roca, doctor en Ciències de l'Educació per la UAB i professor titular del Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social d'aquesta universitat. Ha exercit com a docent i com a psicopedagog en centres de primària i de secundària, concertats i públics. Ha desenvolupat càrrecs de responsabilitat directiva i d'assessorament, tant en l'àmbit escolar com universitari. Té diverses publicacions sobre temes curriculars, de formació del professorat, d'avaluació, d'educació intercultural, d'atenció a la diversitat i sobre el talent en educació.

Des de l'any 2007 és el coordinador general d'Edu 21, associació al servei de les millora de l'educació a Catalunya. És membre del Consell Assessor del Projecte Educatiu de la Ciutat de Barcelona.

En una ciutat que vol ser educadora l'escola no actua sola. Esdevé un element més d'un engranatge, d'una xarxa de coresponsabilitats educatives. Això sí, constitueix una peça fonamental d'aquesta xarxa, atès que incideix educativament i durant molts anys en els futurs ciutadans. Per això, el paper de l'escola i, sobretot, dels seus docents constitueix un dels eixos primordials del projecte educatiu d'una ciutat, d'un territori, d'un país.

L'escola ha de contribuir a formar ciutadans cultes, crítics, solidaris, responsables... però també sensibles, creatius, actius i autònoms. Tanmateix, les persones només poden demostrar la creativitat, la iniciativa o la imaginació si disposen de flexibilitat, si no els fa por el canvi, el risc, si saben gestionar les incerteses. I, sobre-

*Sense bons mestres no hi ha bones escoles,
i sense bones escoles no hi ha ciutats educadores.*

tot, si tenen una autoestima sòlida, és a dir, confiança en ells mateixos, en les seves possibilitats. Si l'escola acompanya els futurs ciutadans –des de ben petits– i els ajudar a anar-se construint un projecte de vida autònom, basat en l'autoconeixement dels propis talents i facultats, i refermats per la confiança i l'estima dels educadors, aquests ciutadans, que volem que siguin responsables, solidaris i creatius, seran una realitat. No només pel paper de l'escola sinó perquè la feina educadora de la família i dels mestres s'haurà pogut optimitzar en un marc facilitador, el de la ciutat educadora.

L'educació formal, no formal i la que s'adquireix al llarg de la vida han de prioritzar el desenvolupament del potencial talentós de tots i cadascun dels estudiants. Tothom posseeix un talent o un conjunt de talents i, per això, cal esperar el sorgiment del que cadascú té. Això ho ha de fer l'escola, sí, però amb l'ajut de la resta d'institucions i entitats que, en una ciutat educadora, formen una xarxa de possibilitats educatives i creatives infinita. Per aquest motiu, hauríem de fugir de concepcions homogeneïtzadores de l'ensenyament i l'aprenentatge. Cal abandonar la dèria escolar en què tothom ha de fer el mateix, en el mateix moment i de la mateixa manera. Si volem fomentar el talent i la creativitat, aquest model resulta del tot obsolet. Necessitem escoles i entitats educatives on cadascuna pugui destacar per un projecte educatiu imaginatiu i propi. Cada oferta educativa s'ha de saber singularitzar a partir d'un o diversos punts forts i, llavors, ha de ser el màxim de creativa possible per desenvolupar-los. Si ho féssim, disposaríem de ciutats amb una xarxa educativa amb pluralitat de projectes i, aleshores, capaç de donar resposta a una gran diversitat de demandes.

Sense bons mestres no hi ha bones escoles, i sense bones escoles no hi ha ciutats educadores. Els mestres i els professors són els primers agents educatius de la ciutat educadora, perquè amb la seva tasca garanteixen el seu futur, l'ètica dels seus ciutadans, la seva qualitat democràtica i el seu potencial creatiu.

Igual que succeeix amb les institucions educatives, els docents han de poder excel·lir pels seus diversos talents i capacitats, i per això han de ser els responsables de dissenyar i gestionar els seus projectes de centre, curriculars, organitzatius i pedagògics. Cal fer possible de manera aprofundida l'autonomia dels equips docents, dels equips de direcció i dels centres, així com l'autonomia local, dels entorns educatius, per possibilitar projectes educatius de ciutat propis i diversos.

En definitiva, una ciutat educadora és la que exerceix i brinda llibertat, és a dir, confiança en els seus educadors perquè n'explotin el talent i la creativitat.

.....

Creativitat, innovació social i desenvolupament socioemocional de la ciutadania

Clara Romero, doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Sevilla. Màster en Pedagogia Universitària i de l'Ensenyament Superior per la Universitat de Lieja (Bèlgica). Professora a la Universitat de Huelva des de 1998 fins 2004. Posteriorment exerceix la seva docència a la Universitat de Sevilla com a Catedràtica d'Escola Universitària.

És membre del Grup de Recerca en Educació Emocional i Dramatització. Ha impartit diferents cursos i participat com a ponent en activitats formatives a l'àmbit universitari i no universitari. Autora de diverses publicacions teòric-educatives, les seves línies de treball estan relacionades amb la dimensió emocional en l'ensenyament i l'aprenentatge. És membre de diverses societats científiques i xarxes acadèmiques internacionals i nacionals.

capacitats dels seus ciutadans. I una de les dimensions del desenvolupament humà susceptible de desenvolupar-se és, sens dubte, la creativitat individual i col·lectiva al servei del benestar sociopersonal i al servei de la innovació social.

Interioritzar la lògica i el llenguatge de l'art resulta clau per anar perfilant les ciutats educadores vertebrades a l'entorn de la creativitat i la innovació al servei del desenvolupament sociopersonal dels ciutadans.

Creativitat i innovació constitueixen dos dels eixos transversals sobre els quals pivoten les polítiques actuals a escala internacional, nacional, (inter)regional i local. Els documents oficials de l'OCDE o del Consell d'Europa solen vincular els dos valors a l'esfera econòmica i la intel·ligència executiva: resoldre problemes de manera divergent. Creativitat i innovació, assenyalen, són capacitats bàsiques que cal desenvolupar per vertebrar el creixement econòmic dels països.

Sense negar el valor de la creativitat i la innovació com a vectors dinamitzadors de la nova economia basada en el coneixement, de manera complementària, i des d'una lectura educativa, com recull la Carta de Ciutats Educadores, creativitat i innovació constituïrien, també, vectors essencials al servei del desenvolupament integral dels ciutadans.

Des d'una mirada pedagògica i des d'una filosofia eticopolítica orientada al desenvolupament humà i al benestar social, les ciutats educadores assumeixen el compromís educatiu amb els ciutadans quan fan de la ciutat alguna cosa més que un espai físic, territorial, en el qual es desenvolupen els seus habitants i les necessitats dels quals intenten satisfer a través d'equipaments i recursos. A més de tot això, una ciutat que educa, si rastregem una de les accepcions etimològiques del terme, desenvolupa les

Una ciutat que educa desenvolupa les capacitats dels seus ciutadans.

Reforçar en la ciutadania la condició d'actors i protagonistes d'un nou espai escènic, la ciutat, que cobra existència en la intersubjectivitat i afectivitat dels qui l'habiten.

Una ciutat que promou dinàmiques creatives en la ciutadania, promou la diversitat en tota la seva extensió (ètnica, lingüística, religiosa, etcètera), la cultura popular, l'experimentació, l'intercanvi i el diàleg en els espais públics. Així mateix, propicia sinergies i aliances noves entre diferents agents i agències (formals i no formals) destinades a la pràctica d'un altruisme creatiu al servei de la inclusió i la cohesió social. Així mateix, una ciutat que assumeix la seva responsabilitat educativa en favor de la creativitat i la innovació impulsa espais de trobada, comunicació i relació que amplifiquen la veu del seu protagonista: la ciutadania.

.....

Incloure l'altre per aprendre de l'altre

Francesc Torralba, doctor en Filosofia per la Universitat de Barcelona i doctor en Teologia per la Facultat de Teologia de Catalunya. Va centrar la seva tesi doctoral de filosofia en el pensador Soren Kierkegaard i la tesi doctoral en teologia sobre el pensament antropològic del teòleg catòlic Hans Urs von Balthasar. Ha rebut diferents premis d'assaig en llengua catalana i ha publicat més de setanta llibres de filosofia sobre temes variats. En l'actualitat és professor de la Universitat Ramon Llull de Barcelona i director de la Càtedra Ethos d'Ètica Aplicada, i des del maig del 2011 és president del Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa de la Generalitat de Catalunya.

L'equitat és un principi ètic fonamental reconegut en la Declaració Universal dels Drets Humans (1948) i en totes les constitucions dels països democràtics.

Una ciutat educadora té com a missió principal que l'educació arribi a totes les persones que hi habiten. Això significa que les institucions educatives han de ser especialment sensibles als grups vulnerables, de manera que tots els ciutadans disposin de les mateixes oportunitats per desenvolupar les seves competències i habilitats. El repte és que l'educació de qualitat arribi a tothom, perquè l'educació és la força motriu principal que empeny l'ascensor social cap amunt.

Les institucions públiques han de ser especialment receptives a les iniciatives de la societat civil i, en particular, del tercer sector, per trobar solucions equitatives per a tots els ciutadans.

Una ciutat educadora és una ciutat incloent, que integra l'altre sense desintegrar-lo, que acull el seu talent, perquè fructifiqui i doni el millor de si mateix a la societat. És una ciutat que ofereix possibilitats i que venç prejudicis i tòpics; el repte, però, no és fàcil. Demana imaginació, especialment en contextos de crisi social i econòmica i d'augment de les necessitats socials.

El nexa entre inclusió i creativitat és decisiu. Per garantir una educació de qualitat per a tothom no n'hi ha prou amb reproduir mimèticament models del passat. Cal revisar el model i veure quins són els mitjans i els canals més eficients per arribar a tothom. Les institucions públiques han de ser especialment receptives a les iniciatives de la societat civil i, en particular, del tercer sector, per trobar solucions equitatives per a tots els ciutadans. També cal sumar-hi experiències d'altres ciutats del món que estan treballant per la mateixa finalitat. El congrés de ciutats educadores de Barcelona és una ocasió privilegiada per fer un intercanvi directe i obert entre experiències molt allunyades geogràficament, però que poden inspirar noves pràctiques educatives inclusives.

En aquesta tasca de creativitat és essencial sumar-hi l'experiència de les universitats, els projectes de recerca innovadors que miren de rendibilitzar al màxim els recursos educatius per tal que arribin, amb eficàcia, al màxim nombre de persones.

Incloure l'altre, però, no és dissoldre'l. És acollir-lo per aprendre d'ell i perquè pugui desenvolupar tot el talent potencial. Cal canviar la mirada; és essencial identificar en els grups vulnerables totes les possibilitats inherents, les possibilitats que l'educació és capaç d'extreure i fer florir.

Contra l'actitud fatalista, cal adoptar l'actitud constructiva, que veu brots verds allà on altres només hi veuen un paisatge en runes. Hi ha experiències summament riques que a partir de la música, del teatre i de l'esport han fet possible la cohesió de grups i de persones socialment, econòmicament i culturalment molt allunyades. Una ciutat educadora ha de construir espais i temps d'intersecció on sigui possible que agents educatius, formals i no formals, d'aquí i d'allà, entitats tradicionals i innovadores, es trobin i cerquin formes creatives de vèncer la inèrcia del pensament fatalista.

Les idees força

Una ciutat educadora, una ciutat que inclou

Àngel Castiñeira i Miquel Martínez

Codirectors del Comitè Científic del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores

La ciutat com a agent educador

El model de ciutat educadora que volem proposar no pretén que es posin a disposició de l'escola els recursos que ofereixen les ciutats, sinó que la ciutat, tota ella, es posi al servei de l'educació. De la mateixa manera que l'instrument essencial per educar per a la vida és la vida, l'instrument essencial que fa possible la funció genuïna de la ciutat com a educadora és la mateixa ciutat, convertida en model de vida bona. El que més educa és allò que es viu. L'oportunitat que ara tenim, en relació amb les generacions actuals i futures, és oferir un model de vida urbana digna, conscient, atenta, compassiva i de qualitat.

Però sabem que l'ideal de la ciutat educadora, com a tal, no existeix, sinó que és una utopia. Per construir una ciutat educadora cal perseguir grans objectius, assumir riscos, imaginar allò que és impossible i fer que allò que és ordinari es converteixi en extraordinari. Creiem que els continguts de la Carta de Ciutats Educadores poden servir d'inspiració dels múltiples intents d'anar concretant aquesta utopia, d'anar-la construint, d'encarnar-la en projectes de vida en comú que valguin la pena. Tot comença amb la mirada, amb una mirada problematitzadora i emancipadora que cerca contextos i oportunitats per viure la ciutat i conrear l'esperit de ciutadania. Per això, millorar la ciutat vol dir també reeducar la nostra mirada, veure en cada carrer, en cada edifici, en cada esdeveniment una oportunitat educadora.

En aquesta tasca col·lectiva, convé atorgar un paper molt rellevant a la funció dels gestors públics, perquè tenen a les seves mans la possibilitat real de poder transformar alguns dels malestars ciutadans en benestar. És en la política quotidiana de les ciutats on podem incorporar de mica en mica la cura pels ciutadans, l'atenció a les persones i a les seves particularitats. Quan fem això, aconseguim que a la ciutat es fongui l'ètica amb la política.

*“Calen espais de trobada
on créixer i conviure.
L’escola pública n’és un exemple”*

Fer realitat el dret a la ciutat i el dret a l’educació per a tothom

Inevitablement, en un entorn tecnoeconòmic altament canviant, les nostres ciutats s’enfronten a dinàmiques d’inclusió i d’exclusió amb molta porositat que desdibuixen les seves fronteres. Malgrat les polítiques de reducció de la pobresa i l’increment de l’accés a serveis socials, educatius o sanitaris, són moltes les ciutats on encara es dona paral·lelament un augment de les desigualtats o on emergeixen noves formes de marginació.

Si volem fer realitat el dret a la ciutat per a tothom, un dels reptes fonamentals que haurem d’afrontar en els propers anys serà el de tenir cura de la gent gran, que caldrà atendre segons les seves necessitats, però també aprofitant i esperonant les valuoses aportacions que pot fer aquest col·lectiu a la comunitat. Igualment, un altre dels reptes cabdals del futur serà la cura de la primera infància, així com el suport als pares i mares i a les seves necessitats. També ho seran les polítiques d’acompanyament alimentari, de salut, entre d’altres, adreçades a nens i joves.

A les ciutats calen sempre espais de trobada on créixer i conviure. Hem de fer realitat el dret a la ciutat i el dret a l’educació com a drets equitatius de dalt a baix, treballant plegats, coordinats, reforçant la diferència i estimulant la cooperació.

Una escola accessible per a tothom continua sent, encara avui, un element central per garantir un d’aquests espais privilegiats de socialització, perquè l’espai escolar és capaç d’acollir la diversitat i permet que tothom es pugui trobar i, per tant, compartir un mateix marc educatiu i de convivència.

“Cal potenciar les destreses digitals de tota la ciutadania per fer possible l’assoliment de la informació i el coneixement rellevants”

Promoure una democratització autèntica en l’accés a la informació i potenciar la creativitat

Sabem, també, que en els darrers anys s’ha produït una democratització real en l’accés a la informació i, en aquest sentit, el núvol digital obre grans possibilitats. En l’àmbit tecnològic, el “núvol” permet una capacitat infinita de còmput i d’emmagatzematge d’informació. Al mateix temps, la tecnologia mòbil ofereix un accés universal; les xarxes socials permeten la connectivitat de les persones ja que configuren comunitats virtuals a partir dels seus interessos; i els dispositius tecnològics –l’internet de les coses– possibiliten interpretar i intervenir en el que està passant a les ciutats en temps real.

Per aquest motiu, es fa necessari capacitar les persones perquè puguin utilitzar millor la tecnologia, tot optimitzant les seves possibilitats d’acord amb la seva condició i situació (motivació i capacitat de joves en risc, dones aïllades que comencen programes d’emprenedoria, persones amb discapacitats, protecció i difusió de les llengües minoritzades, etcètera). Per tot això, cal potenciar les destreses digitals de tots els ciutadans per fer possible l’accés gratuït a la informació rellevant i l’assoliment del coneixement. I cal, també, desenvolupar formes d’innovació social que permetin que les persones discuteixin sobre els seus problemes, en modalitats multiprofessionals o amb noves formes d’aliança.

En el segle XXI, estem passant de la societat de la informació a la societat del coneixement i la innovació. Per aquest motiu, augmenta entre nosaltres la necessitat d’incentivar la creativitat, perquè veiem que aquesta creativitat contribueix al nostre creixement personal i comunitari i és una font inexhaurible de generació de riquesa. Aquesta és una oportunitat excel·lent perquè la missió de les ciutats educadores desenvolupi una de les seves millors virtuts: la potència pedagògica de la seva capacitat creativa. Tanmateix, la creativitat de què parlem no s’adreça a una minoria elitista, sinó que la volem treballar

i desenvolupar cada dia amb tota la ciutadania. Com ja ha passat en altres cruïlles històriques de la humanitat i en llocs tan emblemàtics com Atenes, Florència, París o Viena, la ciutat pot esdevenir un espai privilegiat on es fomenti i es difongui el pensament i el raonament de les persones –dins i fora de l'escola–, les ciències i les arts, la investigació i la experimentació. Així, els mecanismes propis de les ciutats poden transformar-se perquè fomentin el diàleg, l'humanisme, el pensament, la intel·ligència col·lectiva i la llibertat creativa.

En efecte, el talent creatiu es pot utilitzar en moltes ciutats i països com un camí envers l'alliberament. Cal destacar el poder comunicatiu i vivencial de les arts: l'art com a via d'apropament i emancipació de la ciutadania. Cal invertir en creativitat, fomentar la cultura i reconèixer la funció que té l'art com a foment del talent personal i com a mecanisme de cohesió social i, per tant, també de les comunitats, de les ciutats; a més de poder ser una eina d'alliberament de sofriments o marginacions personals o col·lectives.

Construir ciutadania de qualitat mitjançant la participació

Les inclusions i les exclusions són plurals i diverses, però sempre hi ha un sentiment subjectiu en l'exclusió. El desig més general en totes les persones és poder comptar per a algú, ser significatiu per als altres, sentir-se particip d'un projecte comú.

Si la ciutat educadora és la que educa o deseduca per ella mateixa, cal que optem conscientment per fer ciutats inclusives i participatives i que això es reflecteixi no en els discursos, sinó en les accions, en les polítiques d'urbanisme, de família, d'habitatge, de primera infància, etcètera.

Necessitem construir ciutadania fomentant la participació en l'espai públic, a fi d'aconseguir que els beneficiaris passin a ser els actors principals de les seves pròpies vides. Cal evitar que els ciutadans que participen siguin només els "instal·lats" o privilegiats, perquè participar és "prendre part en alguna cosa" (activament) i no només "formar-ne part" (passivament). Tothom hauria d'esdevenir una part activa en condicions de plena igualtat atès que, ara, els exclosos són els sense veu, els invisibles, aquells que solen estar molt allunyats de la participació real. Un factor que intervé en aquesta situació és la manca de qualitat de la informació que no arriba als exclosos.

“Cal construir ciutadania fomentant la participació en l’espai públic on els beneficiaris passin a ser actors”

La igualtat és la base de la democràcia i el principi de la justícia. Cal que la ciutadania pugui tenir la sensació de semblant, pròxima, concernida i, llavors, això fa que allò que li passa a l’altre no ens sigui indiferent. La ciutat pot ajudar a generar la construcció del comú a tots; pot bastir formes de confiança que facin aflorar les potencialitats de tothom. Les societats han d’aprofundir en la creació de la ciutadania participativa. També les escoles tenen un paper rellevant com a espais d’acollida i de reinvençió del món.

Els governants de les ciutats educadores han de saber generar confiança a partir de l’exemplaritat; han de somiar per poder transformar la vida quotidiana; han d’ajudar a fer que l’educació incorpori les arts, els valors democràtics i els sentiments, el cor, i han de salvaguardar els ciutadans més febles amb polítiques específiques.

Els governants de les ciutats educadores també han d’ajudar a poder transformar l’exclusió, tot sent capaços d’escoltar els infants i els joves. Les ciutats educadores han de generar polítiques d’urbanisme no segregador en les quals no tinguin cabuda ni guetos de pobres ni guetos de rics (si hi ha guetos no hi ha ciutat); han de gestionar la informació amb molta qualitat evitant la propaganda i capacitant els ciutadans envers la participació; han de crear espais d’educació i cultura de gran porositat en tota la ciutat; han d’impulsar polítiques que tinguin cura dels ciutadans, que els acompanyin amb consideració i respecte envers la individualitat de cadascú i han de tenir en compte, per sobre de tot, que cal preservar la dignitat humana i que tothom té dret a la bellesa, a gaudir d’habitatges ben dissenyats, d’entorns agradables, d’equipaments estèticament bonics i d’elements visibles de qualitat.

Basat en les relatories de les sessions plenàries del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores, de Clara Romero Pérez i Enric Roca Casas, membres del Comitè Científic.

A group of people, including a woman in the center, are riding bicycles in an indoor setting. They are all wearing helmets and casual clothing. The scene is bathed in a warm, orange light, creating a cozy and inviting atmosphere. The text "Les propositions" is overlaid in white on the left side of the image.

Les propositions

Els reptes d'una ciutat educadora

Declaració del XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores

1. Introducció

Aquest any 2014 es compleixen 20 anys de la creació de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE). Durant aquest període, l'AICE s'ha consolidat i ha anat creixent fins a aplegar, avui, 478 ciutats de 36 països de tots els continents.

Al llarg d'aquest temps, les ciutats compromeses amb els principis de la Carta de Ciutats Educadores ens hem reunit regularment, cada dos anys, per a intercanviar experiències i coneixement per tal de fer front als importants reptes globals que afecten directament la vida dels ciutadans i les ciutadanes.

En l'actual context de crisi, la noció de ciutat educadora adquireix més que mai tot el seu significat. Les dificultats ens empenyen a ser innovadors i solidaris, i a fer una crida a la implicació ciutadana.

Amb el lema "Una ciutat educadora és una ciutat que inclou", s'ha celebrat a Barcelona, del 13 al 15 de novembre de 2014, el XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores, en què han participat 838 assistents procedents de 189 ciutats.

Durant el congrés s'han fet 7 conferències plenàries, 84 tallers i 49 speakers' corners, on les ciutats participants han pogut compartir experiències i fer propostes per tal que les ciutats del món siguin, cada cop més, ciutats més educadores i inclusives, on es donin les condicions per a generar benestar social i salut per a tots els seus habitants. Ciutats que promoguin actituds de solidaritat, respecte i interès pel bé comú entre totes les persones que hi conviuen.

Aquest congrés ha promogut el debat crític i ens ha ajudat a prendre consciència que la ciutat educadora té un paper determinant en la promoció integral de la inclusió, la participació ciutadana i el potencial creatiu i innovador de les persones.

En ple procés de definició de la nova Agenda de Desenvolupament Post-2015, cal continuar treballant per a consolidar i ampliar les millores aconseguides en el marc local i internacional amb vista a lluitar contra l'exclusió social, impulsant respostes noves, fermes i transversals. És per això que les Ciutats Edu-

cadores subscriuen la present declaració, que desenvolupa alguns dels principis de la Carta de Ciutats Educadores. Aquesta declaració parteix d'unes constatacions, seguidament, adopta uns compromisos a favor de la inclusió social, i, per acabar, planteja una crida a escala nacional i internacional.

2. Constatem que

1. Més de la meitat de la població mundial viu en entorns urbans i la previsió és que aquesta tendència continuï creixent. D'altra banda, es constata que les ciutats són l'escenari on es manifesten d'una manera més severa les diverses crisis que afecten el planeta, els efectes de les quals accentuen les situacions de discriminació i exclusió.
2. L'exclusió té múltiples dimensions: social, econòmica, política, cultural, relacional, digital, generacional i de gènere, i s'expressa d'una manera diferent en cada país: pobresa, atur o precarietat laboral, afèbliment de les relacions comunitàries i fractura del vincle social, segregació espacial de la població, infrahabitatge o manca d'habitatge, accés desigual a la sanitat i a un medi ambient saludable, la falta d'adaptació dels espais i dels serveis públics a les persones amb discapacitat o mobilitat reduïda, manca d'accés al transport públic, de serveis públics de qualitat, de polítiques d'igualtat d'oportunitats, etc.
3. En l'àmbit urbà, l'exclusió afecta més uns col·lectius que d'altres, principalment per raons de gènere, orientació sexual, origen ètnic o religió, i també afecta grups de població més vulnerables com ara la infància, la gent gran o les persones amb discapacitat o en situació de desavantatge social o econòmic; i actualment afecta, cada vegada més, els aturats i la classe mitjana, que pateixen especialment les conseqüències d'una crisi que, en algunes parts del món, pot esdevenir estructural.
4. La ciutat contemporània, quan se sotmet als dictats del mercat, acaba convertint-se en un espai de desigualtat i exclusió social creixents. Però també pot ser la principal proveïdora de recursos conviencials, socials i democràtics per a la promoció de la inclusió.
5. Les tecnologies de la informació i la comunicació guanyen protagonisme en un món globalitzat, en què les ciutats estan més interconnectades que mai. Les TIC incideixen en la vida quotidiana de les persones i modifiquen la nostra realitat; són un mitjà important d'interacció i relació i d'accés al coneixement, però poden esdevenir un instrument de control i assetjament i una font de desigualtat. Per aquest motiu, cal fomentar-ne les potencialitats i combatre'n els mals usos.
6. L'acció política permet incidir en les causes de l'exclusió i transformar la realitat social a partir d'actuacions basades en valors com ara la igualtat, la solidaritat, el respecte per la diferència i la promoció del

desenvolupament sostenible, afavorint així l'existència de societats més cohesionades i democràtiques en què la ciutadania pugui exercir els drets bàsics: civils, polítics, econòmics, socials i culturals.

7. Les Ciutats Educadores potencien i generen polítiques de participació ciutadana, de treball i col·laboració entre tots els agents socials i educatius que en formen part, saben donar rellevància democràtica a les seves accions i enforteixen l'acció cívica, la inclusió social i la riquesa econòmica del seu entorn.
8. Cal destacar el paper central de les administracions públiques locals a l'hora d'articular les polítiques inclusives i transversals. I sumar-hi la iniciativa ciutadana permet mobilitzar tots els recursos de la ciutat, crear xarxes de col·laboració, fomentar una ciutadania activa i valors com ara la solidaritat i el compromís; és a dir, ser més eficaços a l'hora d'abordar l'exclusió social.
9. Una oferta educativa de qualitat, tant en l'àmbit formal com no formal, basada en el principi d'igualtat d'oportunitats, és una eina clau per a fomentar la inclusió, amb resultats a mitjà i llarg termini. Aquí l'escola hi té un paper cabdal ja que és, alhora, una font de coneixement i de desenvolupament de competències personals necessàries per a la vida i un laboratori actiu de diversitat social i cultural que permet formar una ciutadania responsable, crítica i col·laborativa. Una formació que no acaba en les etapes de la infància i la joventut, sinó que s'estén al llarg de la vida.
10. El desigual accés a l'oferta cultural i de lleure és una font de discriminació educativa i social. Es constata la necessitat de democratitzar l'accés a una oferta cultural i lúdica de qualitat, com també de fomentar una política d'ús del temps que permeti conciliar la vida familiar, el treball i el lleure.

3. Ens comprometem

Les Ciutats Educadores som agents proactius que apostem per la cohesió social. Les accions a favor de la cohesió són múltiples i diverses, i es caracteritzen pel fet de tenir una visió exhaustiva i transversal. Les experiències compartides en el congrés de Barcelona, com també els enriquidors debats que hi han tingut lloc, palesen que les Ciutats Educadores fem una aposta decidida per la inclusió. Per aquest motiu, volem fer públics d'una manera solemne els següents compromisos comuns.

1. Les Ciutats Educadores ens comprometem a dur a terme polítiques proactives i preventives per a afavorir la inclusió, i a formular propostes concretes per a incidir en les causes de l'exclusió.
2. Les Ciutats Educadores ens comprometem a millorar els processos de construcció personal i social de la ciutadania:
  - potenciant polítiques d'inclusió social que abastin tota la realitat comunitària, regides pel principi democràtic d'igualtat;
  - establint els serveis socials necessaris per a atendre els col·lectius més vulnerables, uns serveis que hauran de fomentar l'autonomia i les potencialitats de les persones amb vista a la seva reinserció social;
  - proveint recursos adreçats a millorar la cohesió, la inclusió i la convivència per tal d'afavorir la creació d'entitats i individus cooperatius.
  - fent una distribució equitativa dels recursos i enfortir l'apoderament cívic.
3. Les Ciutats Educadores ens comprometem a fomentar l'educació, formal, no formal i informal al llarg de la vida com un dels instruments fonamentals per a desenvolupar competències personals i socials i invertir en capital humà.
4. Les Ciutats Educadores ens comprometem a apostar per l'èxit educatiu de tota la ciutadania i per la millora de la qualitat del sistema escolar, i a facilitar i promoure programes i accions per a augmentar l'èxit escolar en l'ensenyament obligatori i l'accés a la formació al llarg de la vida, amb la creació d'estratègies de desenvolupament de competències. Això implica:
  - incentivar formes d'interacció entre les comunitats educadores, especialment entre l'escola i la família;
  - potenciar la formació de mestres i de pares i mares;
  - combatre estereotips estigmatitzadors que fan especialment difícil la cohesió social i la bona convivència;
  - afavorir la relació entre comunitats escolars situades en diferents indrets de la ciutat amb la finalitat d'enfortir el sentit de pertinença a la ciutat i la germanor entre grups socials i culturals que tot sovint estan allunyats els uns dels altres.
  - promoure l'ensenyament per a adults per a donar oportunitats de formació a aquells que no les van tenir al seu dia o que van abandonar els estudis.

5. Les Ciutats Educadores ens comprometem a elaborar projectes educatius amb utilitat social que combinin l'aprenentatge i el servei a la comunitat, per tal que les persones participants es puguin formar sobre les realitats i necessitats del seu entorn urbà i contribueixin a la seva transformació i millora.
6. Les Ciutats Educadores ens comprometem a crear espais actius per a la interrelació inclusiva de la ciutadania i a potenciar el treball en xarxa i els processos participatius i de deliberació; espais on es propiciï el pensament divergent i el llenguatge creatiu i crític mitjançant l'experimentació, la discussió i el debat en la vida pública.
7. Les Ciutats Educadores ens comprometem a fomentar la cohesió social, la bona convivència i les relacions intergeneracionals i interculturals, a través del reconeixement de la riquesa de la diversitat cultural present a la ciutat i de l'aprenentatge de les diferents llengües.
8. Les Ciutats Educadores ens comprometem a promoure un model de ciutat accessible i interconnectada, amb un transport públic sostenible i adaptat a les diferents necessitats; una única ciutat per a tota la ciutadania lliure de barreres físiques i de segregació espacial.
9. Les Ciutats Educadores ens comprometem a lluitar contra les desigualtats de gènere i a impulsar accions educatives i socials per a evitar la feminització de l'exclusió social.
10. Les Ciutats Educadores ens comprometem a fomentar el diàleg i la cooperació entre el món del treball (com per exemple les empreses, els sindicats, els col·legis professionals, etc.), el coneixement i la cultura i l'Administració municipal per a poder oferir serveis d'orientació i acompanyament educatius i professionals personalitzats que afavoreixin la reinserció educativa i la reactivació o millora laboral dels ciutadans, i que generin innovació, creativitat i empenedoria.
11. Les Ciutats Educadores ens comprometem a potenciar la responsabilitat social de les empreses animant-les a dedicar una part de les seves accions a millorar la cohesió social de l'entorn urbà en què estan situades; i a enfortir el voluntariat cívic i social en les entitats del tercer sector, ja que es tracta d'un espai privilegiat de trobada i activitat conjunta entre generacions i entre diferents grups culturals, socials i ètnics que pot contribuir a millorar la qualitat de vida de la ciutadania i dels barris.
12. Les Ciutats Educadores ens comprometem a crear sinèrgies entre universitats, institucions d'educació superior, centres tecnològics i de recerca, parcs científics i centres de formació i escoles, i a fer de la ciutat un espai ric en oportunitats per a la formació i l'aprenentatge en la societat de l'economia del coneixement.

- 13.** Les Ciutats Educadores ens comprometem a oferir a tota la ciutadania oportunitats educatives, culturals, esportives i de lleure properes i al seu abast, que transmetin valors com ara la inclusió, la solidaritat i la cohesió social.
- 14.** Les Ciutats Educadores ens comprometem a promoure la salut i el benestar de la població mitjançant l'adopció de polítiques preventives que fomentin un estil de vida saludable, i a assegurar l'accés i l'atenció sanitària a tota la població.
- 15.** Les Ciutats Educadores ens comprometem a desplegar una política de comunicació que asseguri l'accés a la informació, que contribueixi a combatre els estereotips i prejudicis negatius envers determinats col·lectius i que faciliti l'accés a les tecnologies de la informació i la comunicació a les persones en situació o risc d'exclusió social.
- 16.** Les Ciutats Educadores ens comprometem a impulsar iniciatives que facin possible conciliar la vida personal, familiar i laboral, i que afavoreixin l'ocupació i la racionalització dels nous usos del temps a la ciutat.
- 17.** Les Ciutats Educadores ens comprometem a adoptar els instruments de seguiment i avaluació necessaris per a posar en pràctica aquestes polítiques, i a fer conèixer i compartir amb altres ciutats l'experiència adquirida, el coneixement i els resultats obtinguts.

4. Fem una crida

Després de constatar els canvis urbans, socials, econòmics i culturals esmentats, i havent assumit col·lectivament com a Ciutats Educadores un conjunt de compromisos que han de guiar la nostra actuació present i futura a favor de la inclusió, volem, com a cloenda d'aquesta declaració, fer una crida als actors públics internacionals, nacionals i regionals i al conjunt de la ciutadania a contribuir, d'una manera corresponsable, a l'assoliment dels objectius proposats.

Instem els governs, les institucions i la ciutadania a:

1. Reconèixer el paper dels governs locals com a agents d'inclusió i com a generadors d'oportunitats i solucions a les diverses causes d'exclusió, tant les noves com les més antigues.
2. Una més gran descentralització, per part dels poders estatals i regionals, de les competències clau de promoció de la inclusió social, per tal d'afavorir les polítiques de proximitat, garantint una redistribució adequada dels recursos.
3. Un compromís més ferm, per part de totes les administracions públiques, a l'hora d'aportar els recursos humans, infraestructurals i financers necessaris per a desplegar i mantenir les polítiques d'inclusió social que calguin.
4. Un compromís decidit, entre els ens locals d'una mateixa àrea metropolitana, per a l'articulació i la concertació multinivell de polítiques i serveis que permetin guanyar en eficàcia en les accions d'inclusió social.
5. Una implicació activa, per part de la societat civil organitzada, especialment del tercer sector cívico-social, i de tota la ciutadania en general, en la definició i aplicació de polítiques d'inclusió social a les ciutats.

Castellano

Presentación

Organizar un nuevo congreso de la AICE 24 años después

.....

En 1990, Barcelona lanzó al mundo la idea de “ciudad educadora”. Ahora, 24 años después, el XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras, que acabamos de celebrar, ha sido un acontecimiento reconocido a nivel mundial, gracias al trabajo conjunto de un gran número de personas, entidades, asociaciones y empresas de nuestra ciudad y de nuestro país, que se han implicado activamente en su organización. Con estas líneas, les quiero agradecer sinceramente su labor, todavía muy necesaria hoy en día a pesar de los avances en el reconocimiento de los derechos de las personas en nuestra sociedad.

El congreso ha puesto de manifiesto, una vez más, la importancia que tienen las ciudades en todo lo referente a la educación, en el contexto de unos valores que la ciudad transmite de muchas formas. Se han analizado y compartido experiencias, y se han hecho propuestas para que las ciudades del mundo sean cada vez más educadoras y más inclusivas, generando bienestar, salud e interés por el bien común entre todas las personas que conviven en ellas.

Las conferencias, los talleres, las mesas redondas y las demás actividades nos han enriquecido y han profundizado en los objetivos fundamentales del congreso. Debemos continuar reflexionando sobre ellos porque, en definitiva, las ciudades tenemos que ejercitar y desarrollar esta función educativa y pedagógica de manera paralela a la educación tradicional (económica, social, política y de prestación de servicios). Debemos poner una especial aten-

ción en la formación, la promoción y el desarrollo de los niños y los jóvenes, con la firme voluntad de promover la formación a lo largo de la vida.

Este ha sido un encuentro que nos ha recordado, una vez más, la necesidad de seguir impulsando políticas inclusivas. Por eso, quiero reiterar mi compromiso para continuar desarrollando, aún más, políticas proactivas y preventivas para que nadie se quede atrás. Propuestas decididas para erradicar las causas de la exclusión y ofrecer oportunidades educativas, de ocio, culturales y deportivas, que transmitan los valores de la inclusión, de la solidaridad y de la cohesión social.

Quiero expresar mi agradecimiento a todos los participantes, tanto a los que vinieron de cerca como a los que se desplazaron de lejos, y espero que disfrutaran de una feliz estancia en nuestra ciudad. Les recibiremos siempre con los brazos abiertos. Asimismo, felicito con entusiasmo a los organizadores y a los miembros del Comité Ejecutivo de la Asociación Internacional de Ciudades Educadoras, por su profesionalidad y decisiva contribución al éxito del congreso.

Un acontecimiento muy importante, que nos ha permitido compartir conocimiento y experiencias para avanzar juntos en la construcción de unas ciudades más justas e inclusivas, hechas para las personas y con las personas.

Xavier Trias
Alcalde de Barcelona

Las llaves del Congreso

Trabajar en red mirando al futuro

.....

Jordi Martí i Galbis, Regidor de Presidencia y Territorio del Ayuntamiento de Barcelona
Presidente del Comité Organizador del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras

Hace 24 años, Barcelona iniciaba una carrera en la educación y la socialización urbanas que desembocó en el primer congreso de Ciudades Educadoras del mundo. Desde entonces, Barcelona no ha cesado en ningún momento en su contribución a la inclusión de personas y colectivos urbanos socialmente vulnerables. El compromiso como ciudad educadora se ha hecho patente una vez más en la organización de un segundo congreso en Barcelona, que hemos celebrado este año y al que le corresponde el número trece.

El éxito del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras posiciona a la ciudad en el centro de la inclusión mundial de las personas y de su integración en el contexto urbano. Aprovechar la potencialidad educadora de las ciudades es lo que nos permitirá ser una ciudad puntera en la vertebración de los agentes ciudadanos en pro de un mayor grado de igualdad y bienestar. Por eso, durante la celebración del congreso, una de las máximas más reiteradas entre ponentes y congresistas de todo el mundo ha sido que “la ciudad educadora es la que convoca y provoca la acción, la que incluye y la que no deja ningún sector social en la marginalidad”.

Después del congreso, Barcelona se renueva en los conceptos de igualdad, inclusión y lucha contra la

vulnerabilidad social. Una ciudad educadora es la que combate la soledad de las personas en medio de tanta gente, fomentando redes de complicidad y compromiso; la que hace de la creatividad y la innovación social un elemento de inclusión; la que es capaz de inventar el futuro convirtiendo a los excluidos en incluidos. Educación, integración, inclusión y enriquecimiento personal de la intelectualidad y el pensamiento son normas básicas para convivir en grandes urbes, entre muchas otras personas distintas en todos los ámbitos y aspectos. La educación es básica e inclusiva desde todas las vertientes y, por lo tanto, una ciudad que educa es, sobre todo, una ciudad que incluye. Y esta es Barcelona. Por eso, es importante tener esta mirada amplia sobre la educación que nos plantean las ciudades educadoras.

La ciudad educadora renueva de forma permanente su compromiso con la formación de sus habitantes a lo largo de la vida. Y para que sea posible deberá tener en cuenta a todos los grupos con sus necesidades particulares. El XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras nos ha servido para concienciarnos y tener todavía más presentes estos valores y objetivos, y basarnos en el congreso como punto de partida para empezar a superar los nuevos retos de futuro.

Como concejal de Presidencia y Territorio del Ayuntamiento de Barcelona, y como presidente del Comité Organizador del congreso, quiero dar las gracias a las diferentes áreas del Ayuntamiento, que con su trabajo han consolidado el influjo interdisciplinario inherente al término de ciudad educadora. Quiero agradecer también el trabajo realizado por el Comité Científico, que con su rigor académico y

compromiso personal ha velado por la solidez conceptual del acontecimiento. Y finalmente, quiero agradecer muy especialmente la participación de ponentes y congresistas, la cual ha permitido poner a nuestra ciudad y nuestro país en el punto de mira del mundo entero, permitiéndonos alcanzar un nivel de excelencia en el contexto de lo que debe ser una ciudad educadora.

La organización del Congreso Internacional de Ciudades Educadoras

.....

Antonia Hernández Balada

Directora del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras

Con el lema “Una ciudad educadora es una ciudad que incluye”, el XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras (Barcelona, 13-16 de noviembre del 2014) ha puesto el acento en cómo promover bienestar y oportunidades sociales (inclusión) es imprescindible para construir espacios de convivencia, diálogo y relación (participación) que fortalezcan la capacidad de innovar y crear (creatividad). El compromiso de toda la ciudadanía con estos tres ejes es esencial para corroborar la acción educadora de nuestras ciudades, y ser una ciudad a la vanguardia de las capitales que apuestan por el bienestar, la convivencia y la innovación.

Desde el compromiso como idea central, el congreso ha contado con aliados claves y sólidos para construir su significado. Un comité organizador liderado por el concejal de Presidencia y Territorio, el Sr. Jordi Martí i Galbis, que ha favorecido que todas las áreas del Ayuntamiento sumaran sus perspectivas en pro del congreso. El trabajo transversal e interdisciplinario ofrecido por diferentes organismos,

como el Consorcio de Educación y las áreas municipales de Presidencia, Régimen Interior, Seguridad y Movilidad; Economía, Empresa y Empleo; Hábitat Urbano; Calidad de Vida, Igualdad y Deportes; y Cultura, Conocimiento, Creatividad e Innovación, ha sido imprescindible para compartir día a día la noción de ciudad educadora que pretendíamos mostrar al mundo. Dentro del mismo comité, ha resultado de gran ayuda la presencia de la Secretaría General de la Asociación Internacional de Ciudades Educadoras (AICE) –con sede en Barcelona–, que nos ha permitido crear un vínculo entre la ciudad y la AICE, encajando el acontecimiento en el modelo de congreso que promueve la asociación.

La estructura organizativa del congreso se ha complementado con el impulso del Comité Científico. Personalidades de relevancia, en colaboración con las diversas universidades, han tenido un papel básico a la hora de definir el contenido del congreso y sus ejes principales. El Comité Científico ha sido el encargado de proponer el abanico de expertos que han interveni-

do en las sesiones plenarias, seleccionar las experiencias presentadas por las ciudades participantes y facilitar sesiones del congreso. El rigor científico aportado por este comité ha sido esencial para ofrecer un congreso de calidad y con una base científica sólida.

La presente publicación no es una memoria del congreso. Tampoco pretende hacer balance de este. La finalidad de *El poder transformador de las ciudades educadoras* es presentar cómo se ha elaborado conceptualmente el congreso, cuál ha sido el impulso creador, sustentado en la inclusión de diferentes personalidades de referencia del mundo académico y

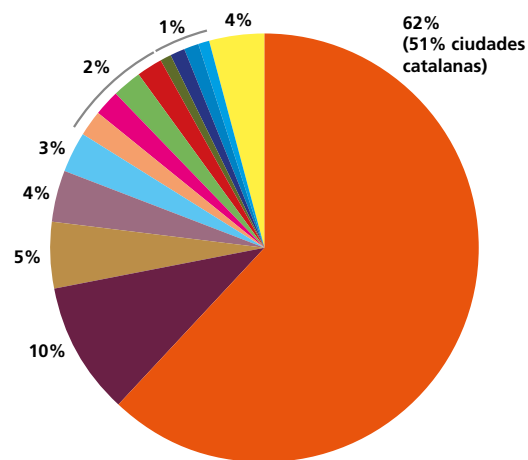
profesional, de su compromiso y participación en el seno del Comité Científico, para hacer del congreso un espacio de reflexión y acción sobre el devenir de las ciudades educadoras. Un futuro que de un modo u otro se inspirará en la visión que los codirectores del congreso, los doctores Àngel Castiñeira y Miquel Martínez, nos plantean justo antes de presentar la declaración aprobada en el congreso, el compromiso y hoja de ruta para las ciudades educadoras.

Antes de dar paso a los artículos y a la declaración, es adecuado hacer un repaso del congreso en cifras para establecer una imagen real de su impacto:

ASISTENCIA AL CONGRESO	
Asistencia a la ceremonia inaugural	1129
Número total de congresistas	839
Procedencia por país	34
Procedencia por ciudad	189

EXPERIENCIAS PRESENTADAS EN EL CONGRESO	
Modalidad "Talleres de experiencias"	91
Modalidad "Speakers' corner"	49
Ciudades que han presentado experiencias	105
Países que han presentado experiencias	17

% ASISTENCIA POR PAÍS

- España
- Portugal
- República de Corea
- Brasil
- México
- Argentina
- Filipinas
- Francia
- Italia
- Bulgaria
- Colombia
- Dinamarca
- Suecia
- Otros

El poder transformador de las ciudades educadoras

Los miembros del Comité Científico han participado en presentaciones y conferencias y han recogido en sus artículos las ideas básicas que ha surgido durante las jornadas de trabajo.

Ciudades educadoras y una ciudadanía inteligente

.....

Àngel Castiñeira, doctor en Filosofía y Ciencias de la Educación. Desde 2005 es director y profesor titular del Departamento de Ciencias Sociales de ESADE y director de la Cátedra Liderazgos y Gobernanza Democrática de ESADE Business School. En su trayectoria académica se ha especializado en filosofía social y política, así como en pensamiento geopolítico, ética aplicada y valores, cambios del entorno social y cultural, y liderazgo y gobernanza democrática. Ha sido director del Centro de Estudios de Temas Contemporáneos de la Generalitat de Catalunya desde 1998 hasta el 2004.

Actualmente forma parte del Consejo Asesor para la Transición Nacional (CATN), un órgano creado por la Generalitat de Catalunya con el fin de asesorar a la Generalitat en el proceso de transición nacional de Cataluña.

Me crie en la Barceloneta. Cuando era un niño, sobre todo los veranos, y el Born era prácticamente un mercado de verduras, a menudo entraba a ver la agitación que había, el ajeteo del día a día. La escuela entonces se acababa prácticamente a principios de junio y hasta bien entrado el mes de octubre no volvíamos a ella. Puedo decir que, para mí, la ciudad educadora ha sido exactamente la calle de

la Barceloneta, la vida de la Barceloneta y los barrios adyacentes y las relaciones con su gente.

Es fácil hacer una definición de inclusión o de exclusión desde el punto de vista filosófico. Creo que se me entenderá mejor si, aparte del aspecto escolar, decimos que podemos ver el despliegue de políticas inclusivas en muchos ámbitos; por ejemplo, en el urbanístico: cómo diseñamos los barrios, cómo diseñamos las agrupaciones de las personas dentro de una ciudad; o también, ni que decir tiene, en el económico, en las oportunidades para generar riqueza y distribuirla. No deberíamos tener ciudades inteligentes e innovadoras con bolsas de exclusión. La crisis económica, desde el punto de vista empresarial y laboral, puede generar exclusión, así como desde el punto de vista de la vivienda o desde el socioasistencial o sanitario: existe la posibilidad de que algunas personas queden excluidas de lo que podría ser un servicio asistencial y sanitario importante vinculado a las políticas del estado de bienestar. También puede generarla desde el punto de vista cultural o deportivo, o desde el cívico-asociativo: a qué personas podemos integrar, incorporar, acomodar en aquellos espacios que desde el tejido asociativo, de manera propia, organizamos en forma de clubes, ateneos, fundaciones, asociaciones, centros cívicos, parroquias, etcétera.

Para mí, el modo de detectar la inclusión o la exclusión no se adquiere primero en la academia, sino en la vida que cada uno de nosotros hemos tenido en la calle. Por lo tanto, parte de lo que yo soy es gracias también a unos años, cuando no teníamos ni instituciones propias ni libertades democráticas, en los que la gente en la calle también me acogía. Creo que si hay ciudades inteligentes y creativas no es porque haya infraestructuras inteligentes vinculadas a las tecnologías de la información o de la comunicación, sino porque hay ciudadanos y ciudadanas inteligentes. La pregunta es: ¿cómo hacemos ciudadanos inteligentes y creativos? En mi opinión, tenemos dos vías. Una es apostar por la política de fichajes estilo Neymar, es decir, buscamos talento, lo buscamos por todo el mundo; y lo que hacemos es intentar que venga a Barcelona y esté con nosotros. Pero lo que no podemos hacer, aunque Barcelona es un polo de atracción de talento muy importante, es seleccionar solo a *Neymares*. Por lo tanto, pienso que, como el buen Barça, lo que tenemos que hacer es apostar por la política de la cantera. Y en la apuesta por los ciudadanos inteligentes está la conexión, a mi entender, con el papel de las ciudades educadoras, con el triple eje de la inclusión, la participación y la innovación, es decir, con el eje básico de este capital ético que apuesta por la inclusión, no solo material, económica o laboral, sino de todos los aspectos, así como la apuesta por el eje de la participación. Los ciudadanos no queremos estar al margen de los acontecimientos relevantes o representativos de nuestras ciudades y, no digamos, de nuestro país. No podríamos entender la celebración de los grandes acontecimientos urbanos si se llevaran a cabo solo desde una visión jerárquica, desde arriba. Los tenemos que hacer con la participación de la gente. Y la tercera idea tiene que ver con la innovación. A veces, parece que los temas de creatividad e inno-

vación solo podemos referirlos al parque biomédico que hay en el Poblenou o al Puerto Olímpico. Yo creo que se puede innovar, se puede generar creatividad desde un huerto urbano o desde la gestión de la recogida de basura; dicho de otro modo, no hay una relación directa entre la creatividad y la innovación y el talento solo en el sentido universitario, con títulos y doctorados. El error que se ha cometido en muchas ciudades es desvincular la inclusión y la innovación, como si fueran, por así decirlo, negociados diferentes, así como la participación ciudadana y la creatividad, el impulso de la sociedad civil y el desarrollo urbano o la sostenibilidad medioambiental y la generación de riqueza. Creo que la gracia es decir: "No, lo que genera creatividad es la inclusión"; y las mejores políticas de inclusión pasan por apostar al mismo tiempo por el talento y la creatividad.

Por lo tanto, lo que estamos diciendo es que no podremos tener ciudades inteligentes con enormes bolsas de ciudadanos excluidos. Tenemos que hacerlo a la inversa: apostar por el capital humano, apostar por el capital social es, al fin y al cabo, apostar también por el capital creativo. Las ciudades creativas, la clase creativa o la del conocimiento se vinculan con formas inclusivas de convivencia que, por poner mi ejemplo desde la vivencia diaria en la calle en un barrio como el de la Barceloneta, no han generado exclusión, sino todo lo contrario.

Nueve apuntes finales

1. Necesitamos tener conciencia de que todos somos agentes educativos; sin esta conciencia, los diálogos o las alianzas horizontales bien entendidas no son posibles.
2. Si tiene razón Josep Pallach en que la política es pedagogía, hablar de ciudades educadoras es una redundancia, porque si tenemos com-

promiso cívico, si lo tenemos, todas las ciudades son educadoras; en otras palabras, en la misma idea de *civitas* radica esa dimensión de civismo, un elemento que me parece que es importante recuperar.

3. Las ciudades educadoras son espacios, físicos y mentales, y también tiempo, con cadencias, con ritmos, con compases diferentes. Podemos imaginar esos espacios y esos tiempos, y los podemos acompañar, incluso, de la manera idónea.
4. No hay nadie que lo sepa todo, pero juntos sabemos y podemos más. Por lo tanto, no solo podemos hacer de laboratorio, tenemos que actuar como un “colaboratorio”, es decir, laboratorios colaborativos que nos permitan, a las ciudades educadoras, aprender conjuntamente desde vías o desde espacios muy diferentes.
5. Podemos generar entornos o microentornos de calidad, virtuosos, y también presenciales y virtuales; o lo que es lo mismo, que estos

microentornos, desde el barrio, desde el lugar donde convivimos, verdaderamente puedan diseñar, como se ha dicho, no una ciudad, sino muchos espacios dentro de la ciudad.

6. Las ciudades educadoras son ciudades que transfieren emociones, conocimientos, talentos, servicios, aprendizajes, con voluntad de continuidad, con inclusión.
7. Sin sentimiento de comunidad y pertenencia, no es posible trabajar el bien común. Por lo tanto, es condición *sine qua non* trabajar esa idea de pertenencia.
8. Tenemos que trabajar la inclusión no paternalista, debemos fomentar que las ciudades educadoras generen ciudadanos libres.
9. La ciudad educadora debe prestigiar lo que es público; esto es, lo que es público no es solo lo político, sino mucho más, pero pasa también por toda esa dimensión que denominamos público.

Ciudad educadora y escuela

.....

Miquel Martínez, doctor en Filosofía y Ciencias de la Educación, catedrático de Teoría de la Educación y miembro del Grupo de Investigación de Educación en Valores y Desarrollo Moral (GREM) de la Universidad de Barcelona. Su actividad docente e investigadora está centrada en: educación en valores, formación del profesorado, perspectiva de la educación y aprendizaje ético y universidad. Ha sido director del Instituto de Ciencias de la Educación, decano de la Facultad de Pedagogía y vicerrector de la Universidad de Barcelona.

Se ha dicho que las ciudades inteligentes las hacen las personas inteligentes. Las ciudades educadoras las hacen personas que creen en la educación y en su poder transformador como factor de progreso y creación de riqueza personal y colectiva; que entienden la educación no solo como responsabilidad de la escuela y de sus profesionales, sino como una responsabilidad compartida de los diferentes agentes educativos –formales, no formales e informales– que nos acompañan en nuestro recorrido de aprendizaje a lo largo de la vida.

Una ciudad educadora es la que estima y promue-

ve una escuela excelente y la que está convencida de que la escuela, por muy buena que sea, sola no puede hacerlo todo, ni mucho menos. Las familias, lo extraescolar –las actividades educativas que se hacen cuando acaba la escuela–, la educación más allá de la escolaridad básica, la formación profesional y universitaria, la de los adultos, los agentes culturales y el deporte, el cuidado de las personas mayores y los efectos de las políticas públicas en la ciudad son también agentes de educación a lo largo de la vida. Todos ellos son agentes claves de la potencia educadora de la ciudad. Por eso, ser ciudad educadora es cosa de todos, responsabilidad de todos y no solo de la escuela, aunque también lo es de ella. La escuela guiada por la consecución de una educación de calidad, abierta y proactiva a la hora de entablar alianzas con agentes de la ciudad es un catalizador positivo en la consecución de objetivos educativos y relacionados con el progreso social, democrático y económico de la ciudad y de las personas que la conforman. Estos objetivos serán de difícil cumplimiento para la ciudad sin la colaboración de buenas escuelas –las cuales, a su vez, tampoco los pueden alcanzar solas–. Una ciudad que quiere ser educadora y que quiere que las personas sean más libres e iguales necesita una ciudadanía activa, colaboradora y creativa. Y por eso necesita que la escuela facilite los mejores aprendizajes, sea inclusiva, procure la excelencia y a la vez la equidad, ilusione en proyectos compartidos orientados al bien común y sea un espacio de crecimiento personal en la autonomía, en el diálogo y en la participación donde aprender a valorar y apreciar los valores de la democracia.

Hace falta una escuela inclusiva que lo sea porque las prácticas –formas de actuar, relacionarse, aprender y convivir– son inclusivas, reúnen a niños, jóvenes y familias diferentes y procuran la igualdad y la calidad del aprendizaje de todos y cada uno de sus alumnos. Una

escuela que no separa y que no deja a ni uno solo de los suyos por el camino. Una inclusión que también suponga una apertura de mente, así como una posición abierta con respecto a querer saber más del otro, ponerse en su lugar y conocerlo, y pensar que el otro es el que le da sentido a uno mismo. Una escuela que prepare para superarse, una escuela que de alguna forma haga posible que las personas seamos conscientes de que el esfuerzo y la superación personal ayudan también a salir de nosotros y a mejorar.

Hace falta una escuela que contribuya, en el marco de la política educativa y social de la ciudad, al éxito educativo, y que lo pueda hacer y lo haga, porque estas políticas son de territorio, próximas y entienden la calidad de la educación como algo que une la búsqueda de la excelencia en los aprendizajes y la búsqueda de una mayor equidad en la ciudad. Una escuela –sea de titularidad pública o privada financiada con recursos públicos– en el marco de políticas de proximidad y de barrio que impliquen a todos los agentes del territorio en la toma de decisiones y en la promoción de acciones orientadas al éxito educador de la ciudad. Políticas de proximidad y de equidad que hagan una buena distribución de recursos respecto no solo de los servicios de escolarización obligatoria, sino también de los de educación de 0-3 años, de los extraescolares y de los orientados a mejorar la participación de las familias en la escuela y el uso educativo del tiempo familiar, a la vez que se garanticen una alimentación y salud adecuadas para la infancia y acceso a los centros educativos en condiciones de igualdad.

Hace falta una escuela que aborde la educación y el aprendizaje en clave de la sociedad de la economía del conocimiento, que aproveche los recursos de la ciudad, y una ciudad que apueste por entrar en la escuela para convertirla realmente en un laboratorio de creación y producción de conocimiento, de arte, de expresividad y participación. Una escuela

que avance hacia modelos de aprendizaje profundo que permitan creación de conocimiento, que cuente para su trabajo con todo lo que la ciudad ofrece: museos, centros de documentación, parques científicos, universidades, empresas, talleres, el mundo de la creación, el mundo del arte. Si la escuela consolida todo lo que hay a su alrededor como agentes educativos –a veces, muchos de ellos ni reconocidos como tales, aunque tienen un peso indiscutible y la frescura de que no están escolarizados–, crece y realiza mejor su labor, integra luz nueva y una forma de hacer escuela que le da una vida mucho más potente y mucho más, pedagógicamente, estratégica.

Hace falta una escuela que estimule la participación en proyectos colectivos y que permita que nuestros niños y jóvenes disfruten de derechos, deberes y sentimientos como ciudadanos y ciudadanas y aprendan a respetar normas –y también a cambiarlas–, así como a apreciar su valor como garantía de confianza mutua. Una escuela que prepare para una ciudada-

nía más activa y colaboradora, para una democracia no solo representativa, sino también participativa. Una escuela donde haya una verdadera participación que realmente ayude a que la persona se ilusione porque lo que hace participando sirve para cambiar las cosas, para transformarlas y para mejorarlas. En definitiva, una escuela que tenga muy presente que aprender a valorar, participar, saber reclamar derechos, cumplir deberes y educar en los valores propios de la democracia es educar en valores para crear una ciudadanía activa y democrática. Una escuela y una ciudad que no inmunicen ante la participación ofreciendo espacios donde se aprenda a participar sin que la participación sirva para nada.

Así, la escuela, que sola no puede, sí puede contribuir y mucho como motor de transformación y progreso en el marco de una ciudad educadora.

La relación entre el aprendizaje y la sociedad

Montserrat Anton, profesora del Departamento de Didáctica de la Expresión Musical, Plástica y Corporal de la Universidad Autónoma de Barcelona (UAB). Doctora en Ciencias de la Educación y maestra de Educación Infantil, especializada en psicomotricidad. Pertenece al Grupo de Investigación en Psicomotricidad de la UAB. Asesora en diferentes ayuntamientos en temas de planificación en la atención a la pequeña infancia. Ha sido directora de la Escuela Bellaterra, vicedecana de Gestión Académica en la Facultad de Ciencias de la Educación y directora del Instituto de Ciencias de la Educación (ICE) de la UAB.

El entorno próximo donde nos desarrollamos las personas tiene un peso determinado durante toda la vida, se tenga la edad que se tenga.

Existen muchos ejemplos de acciones ciudadanas favorecedoras de relaciones de convivencia intergeneracional, de servicios que se coordinan con otros para crear redes de actuación multidisciplinares. Son ejemplos consolidados, creativos, circunscritos a contextos determinados, que pueden ser generalizables, desde la coordinación a alto nivel institucional hasta experiencias que pretenden acercar los componentes de una comunidad a proyectos comunes compartidos, en los que todos los

que intervienen obtengan un aprendizaje y, sobre todo, la posibilidad de saber resolver un problema concreto de manera colectiva y consensuada.

Uno de ellos es el que se me pidió que preparara para el acto de presentación del Congreso Internacional de Ciudades Educadoras en la ciudad de Barcelona: “¿Qué es una actividad de aprendizaje-servicio (APS)? ¿Cuál es su fuerza transformadora? ¿Es un buen ejemplo de trabajo en red y de promoción de la creatividad, la participación y la inclusión?”.

Para llevarlo a cabo, me basé en mi experiencia de profesora universitaria, mediante la cual he participado de manera activa en una actividad de APS que implicaba a estudiantes de cuarto curso del Grado de Maestro de Educación Infantil, de los que fui tutora en la universidad y en la comunidad de la escuela donde realizaron su prácticum IV.

A la hora de definir el aprendizaje-servicio como “un proyecto educativo con utilidad social”, la idea de partida es la “transferencia del conocimiento” que la universidad ofrece a la sociedad, cuyos agentes son tanto el profesorado como los estudiantes en su propio proceso de aprendizaje.

Por lo tanto, resulta válida la primera definición, que prevé que, para que podamos hablar de este proyecto educativo real, debe haber aprendizaje.

Es un compromiso entre quien está aprendiendo, el estudiante universitario, y lo que necesita el colectivo social donde se circunscribe.

Hay que saber detectar correctamente, por parte de todos los agentes implicados, esa “necesidad de mejora” para poder acotarla, marcar los tiempos de realización y buscar los recursos humanos y materiales para llevarla a cabo.

Esto es primordial, desde mi punto de vista, y pondré un ejemplo vivido para ilustrar lo que estoy diciendo: lo importante que era para una escuela,

ubicada en un determinado barrio de una ciudad, tener un espacio de juego renovado y las dificultades para resolver esta necesidad. Esto fue detectado tanto por unas estudiantes de Magisterio como por el profesorado de educación infantil de ese centro. Realizaron un análisis del problema, implicaron a la dirección del centro y a las familias y plantearon conjuntamente la solución, buscando los recursos materiales, y, entre todos, en un intervalo de tiempo acotado (un mes y medio), consiguieron reformar el espacio.

¿Qué quiero decir con esto? Que cuando se acaba la actividad, todos tienen la sensación de que han aprendido, pero también de que han hecho un servicio. Y, aquí, tanto las estudiantes de Magisterio y la profesora universitaria como la persona que tomó medidas para aportar el material que faltaba, junto con los niños, el profesorado y las familias que han participado, cada uno desde sus habilidades y posibilidades, han contribuido a que el proyecto fuera una realidad.

La emoción de todos los “autores”, después de finalizar la reforma del espacio de juego, se contagiaba. Todos sentían el proyecto como suyo, y, lo más importante, el espacio había cambiado a mejor para ofrecer más oportunidades de aprender a sus pequeños usuarios.

Lo expuesto hasta ahora es solo un ejemplo de una manera de hacer trabajo de “comunidad”. Como este, hay muchos ejemplos y muy exitosos. La propuesta no es nueva, ni única, ni exclusiva. Quizás lo más relevante es que, desde hace unos 15 años, la comunidad universitaria se ha ido vinculando, en su propio proceso de enseñanza y aprendizaje, a un proyecto ciudadano necesario para un colectivo determinado.

Y en este caso concreto pediría cautela, ya que actualmente esta fórmula se considera innovadora

y prolifera en muchos contextos: pienso que hay que situar adecuadamente los objetivos del proyecto educativo real, que no pretende sustituir a la Administración en la resolución de los asuntos que le corresponden, ni que esta transferencia que han aprendido a hacer los estudiantes se quede solo en un mero aprendizaje curricular.

Me gustaría que el ejemplo arraigara y que no se quedara solo en el ámbito escolar, sino que en la realidad social de cada uno se pudieran desarrollar proyectos donde se produjera aprendizaje a partir de la colaboración, la cooperación y la solidaridad entre los que se quieran implicar en realizar un servicio y aprender a la vez.

Ciudades educadoras: el reto y los avances en América Latina

.....

Cristina Armendano, coordinadora de programas para la educación, la ciencia y la cultura en la Organización de Estados Iberoamericanos (OEI). Licenciada en Ciencias de la Educación por la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Nacional de Buenos Aires. Ha sido directora nacional de Educación Superior del Ministerio de Educación de Argentina. Ha trabajado sobre temas de educación en entornos urbanos, políticas de permanencia y reinserción en la educación secundaria, y en problemáticas que se refieren a la preparación de formadores docentes. Falleció en noviembre de 2014, poco antes de la celebración del Congreso.

Actualmente, hay en el mundo 175 ciudades de más de un millón de habitantes. Las trece más pobladas se sitúan en Asia, África y América Latina. Por otra parte, América Latina es una de las regiones más urbanas del planeta: siete de cada diez personas viven en ciudades. También es una de las más desiguales: en torno a 205 millones de personas viven en la pobreza y cerca de 79 millones no disponen de los recursos para satisfacer adecuadamente sus necesidades de alimentación.

En América Latina, la migración intrarregional se produce de las áreas rurales a las grandes ciudades con más oferta de empleo y servicios: escapando de la pobreza, de las guerras, de las catástrofes naturales, de condiciones de insalubridad, los migrantes se asientan en las periferias de las zonas urbanas, de manera que se acentúan sus condiciones de pobreza, agravadas por el desarraigo de sus comunidades de origen. Los procesos de segregación socioespacial en las ciudades son el resultado de un conjunto de factores causados por la presencia de poblaciones migrantes que buscan mejores oportunidades y condiciones laborales, a los que se añade la escasa regulación del mercado del suelo, los vaivenes de las políticas públicas que oscilan de un fuerte intervencionismo directo en los barrios a la ausencia en la provisión de los servicios básicos y la aparición de urbanizaciones cerradas producto de la búsqueda de seguridad y bienestar alejados del centro de la ciudad. De manera que ciudades que han alcanzado un cierto estándar de vida para las poblaciones tradicionalmente asentadas afrontan de manera sistemática y urgente el problema de la inclusión de nuevas poblaciones.

La educación escolar, en especial la de niveles básicos destinada a la población infantil y adolescente,

es un servicio que requiere distribución territorial para cumplirse; ahora bien, las dinámicas demográficas de las ciudades generan escenarios no anticipados por el planeamiento y, como consecuencia, las administraciones tienen dificultades para desarrollar a tiempo la infraestructura escolar necesaria para asegurar el ingreso oportuno y, fundamentalmente, las condiciones de escolarización adecuadas.

La situación contemporánea de las ciudades latinoamericanas plantea nuevas exigencias en relación con la inclusión de los que están excluidos de otros derechos, o tan solo los ven parcialmente cumplidos; por esta razón, la filosofía y las propuestas de Ciudades Educadoras se siguen perfilando, después de 25 años, como una necesidad. Si echamos un vistazo general a los diferentes proyectos y políticas llevados a cabo por los municipios y las organizaciones sociales en el marco de Ciudades Educadoras estos últimos años en la región, podemos hacer algunas caracterizaciones y, en virtud de sus resultados, nos aventuramos a considerar su necesaria continuidad:

1. Políticas y proyectos en clave local que llevan a cabo los gobiernos municipales, instituciones, organizaciones y grupos sociales en el contexto de las grandes ciudades latinoamericanas.
2. Coparticipación, corresponsabilidad y compromiso de los grupos, instituciones y personas interesadas en la educación como vía de inclusión social y participación ciudadana en el ámbito urbano. El campo urbano es un entorno complejo en el que se requieren las aportaciones de diversos sectores para un abordaje consistente y un diálogo de puntos de vista horizontal y creativo que impulse enfoques críticos, plu-

ridisciplinarios y que superen la fragmentación propia y un abordaje unidireccional.

3. Espacios de encuentro y cooperación con las autoridades educativas de las grandes ciudades de la región, para analizar la conformación del lugar estatal local en las cuestiones educativas, para estudiar la posición de la educación en la política urbana y para promover que los recursos de las ciudades se dirijan hacia prácticas educativas inclusivas. Por eso, los sistemas educativos, normalmente actores principales de estos proyectos, necesitan promover una exogamia urgente, de modo que las propuestas no se queden atrapadas en una especie de "escolarización", hecho que no ayuda a la demanda de un diálogo real de puntos de vista sobre los problemas.

Aún queda mucho por recorrer para que las administraciones de las grandes ciudades consideren la educación como herramienta de superación o atenuación de la segmentación urbana y para que aprovechen de manera intensiva los recursos que hay en las ciudades para la restitución de derechos a las poblaciones vulneradas. No se trata de un déficit que presentarían las políticas locales, sino de posibilidades hasta ahora poco exploradas, a cuya visibilidad ha contribuido y puede continuar haciéndolo una propuesta como Ciudades Educadoras, una importante red de ciudades articuladas y solidarias con un trabajo orientado a la inclusión, a la participación de todos sus ciudadanos, que presta más atención a los sectores más vulnerables.

Ciudad educadora y escuela: algunas reflexiones

.....

Josefina Cambra i Giné, licenciada en Ciencias Biológicas, ha tenido diversas responsabilidades en el ámbito educativo y cultural, y actualmente es decana del Colegio Oficial de Doctores y Licenciados en Filosofía y Letras y en Ciencias de Cataluña y presidenta del Consejo General de Colegios Oficiales de Doctores y Licenciados en Filosofía y Letras y Ciencias de España. Fue elegida diputada en las elecciones al Parlamento de Cataluña en el 2003, donde ha sido miembro de la Comisión de Política Cultural, vicepresidenta de la Comisión Permanente de Legislatura sobre la Unión Europea y de la Comisión Permanente de Legislatura sobre Cooperación y Solidaridad.

Hay un consenso general bien asumido por la sociedad de que la labor educadora de la escuela puede ser potenciada por un entorno familiar favorable y puede ser frenada, e incluso anulada, por un entorno familiar inadecuado.

Este consenso general de que la familia tiene un rol esencial en la formación de las nuevas generaciones hay que extenderlo, de manera análoga, al papel que tiene el entorno ciudadano –la ciudad en definitiva– en el éxito o el fracaso de la educación. De forma parecida a lo que ocurre con la familia, la ciudad tiene un papel fundamental en la tarea educativa: puede potenciarla en gran medida y, al mismo tiempo, en caso de deficiencias graves, puede tener efectos negativos de una intensidad comparable a la que puede producir un entorno familiar inadecuado. Este congreso sobre la ciudad educadora debería fomentar la autorreflexión y ayudar a tomar conciencia de que la ciudad tiene un papel esencial

y determinante en la educación, perfectamente equiparable al que pueda tener el entorno familiar. Llegados a este punto, hay que evitar caer en la trampa de la llamada “urbanidad”, que llevaba implícito en su propio nombre el despreciar u olvidar a las poblaciones rurales. El entorno del niño educado en el mundo rural tiene sobre él la misma influencia, positiva o negativa, que pueda tener la ciudad. Cuando hablamos, pues, de ciudad educadora, debemos entender la palabra “ciudad” en su acepción más amplia, dando cabida a cualquier entorno ciudadano del alumno, independientemente del número de habitantes de la población.

¿Qué diríamos de una familia en la que una parte de los hijos recibiera una buena educación escolar y, en cambio, a la otra parte se la privara del derecho a la escolarización, o, más exactamente, del derecho a la educación? Vivir en una ciudad que permitiera que una parte de la población joven no tuviera acceso a una buena educación sería tan “deseducador” como si ocurriera en el seno de una familia. La piedra de toque que nos permitirá saber si la ciudad donde vivimos es una ciudad educadora será buscar la analogía con la familia, y preguntarnos si permitiríamos o no que lo que vemos en el entorno ciudadano se diera en el seno familiar. Si establecemos esta analogía a fondo podremos ir desgranando una larga serie de requisitos que debe tener la ciudad con el fin de favorecer la labor educadora de la escuela y de la familia y, al mismo tiempo, toda una larga serie de situaciones que podemos ver en la calle y que hay que evitar porque son profundamente deseducativas.

Como los ejemplos son muchos, me limitaré a señalar que, para que el trabajo de la escuela no sea

anulado ni contrarrestado por el entorno urbano del alumno, es necesario que en la ciudad haya un grado elevado de civismo, de democracia, de libertad responsable, de participación, de solidaridad, de respeto por los más vulnerables (enfermos, personas con discapacidad, gente mayor y niños), de servicios sociales suficientes, de servicios de seguridad que sean al mismo tiempo eficientes y respetuosos con los derechos humanos, de ofrecer a los jóvenes oportunidades educativas, culturales, deportivas y de ocio que estén al alcance de todos. Finalmente, una constatación que no se puede obviar y que no es superfluo señalar: el papel de la ciudad como educadora –o deseducadora, desgraciadamente, en algunos casos– va siendo progresi-

vamente laminado por otro entorno del niño: la red. El niño antes salía a jugar a la calle, y veía lo que veía, en la calle. Ahora en la calle donde jugaba han plantado un letrero que dice: “Prohibido jugar a la pelota”, y el niño, alentado por los padres, que le quieren evitar los “peligros” de salir fuera, se recluye en casa, pero, a través de un ordenador, se sumerge en una calle y en una plaza mucho mayor: internet. Son muchos y variados los proyectos e iniciativas que podremos escuchar y analizar; todos ellos nos servirán para innovar y potenciar la labor de todos los agentes implicados en este reto de convertir la ciudad en un entorno constructivo, en la educación de nuestros ciudadanos.

Polític local, pedagogía cívica

.....

Salvador Cardús, sociólogo, periodista, escritor y doctor en Ciencias Económicas. Ha sido profesor visitante del Fitzwilliam College de la Universidad de Cambridge e investigador visitante en el Institute for European Studies de la Universidad de Cornell (EE.UU.) y del Queen Mary College en la Universidad de Londres. Actualmente, es profesor titular de Sociología de la Facultad de Ciencias Políticas y Sociología de la Universidad Autónoma de Barcelona. Ha sido decano de la misma facultad entre el 2009 y el 2011. Ingresó en la Sección de Filosofía y Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Catalanes (IEC) en 2008. Actualmente forma parte del Consejo Asesor para la Transición Nacional (CATN), un órgano creado por la Generalitat de Catalunya con el fin de asesorar a la Generalitat en el proceso de transición nacional de Cataluña.

El añorado político catalán Josep Pallach, él mismo también maestro y pedagogo, había escrito: “Política es pedagogía”. Y efectivamente, la democracia, la buena política democrática, a la vez que una forma de gobierno, es también una forma de educación para la ciudadanía. Hablo de la política que va más allá de lo que es estrictamente la gestión administrativa, de la política entendida como dinamizadora de la vida de la ciudad, como responsable de una buena organización de la convivencia en la ciudad. Y en este sentido, para bien y para mal, la ciudad, la desorganización urbana, también puede maleducar. En definitiva, la responsabilidad de la ciudad en la educación en general, y en la cívica en particular, es fundamental.

Política es pedagogía, pues, y, por lo tanto, la política se debería orientar no solo desde el punto de vista de la gestión del poder, sino particularmente con vocación educadora. ¿Y cómo se genera este compromiso cívico y esta ciudadanía activa a

través de la política? Pues con una buena organización de la ciudad, en el sentido amplio de la palabra. Con una política inclusiva, por ejemplo, que no solo incorpora al excluido, sino que educa en la inclusión. Este año, en Cataluña, estamos celebrando los cincuenta años de una magnífica obra de Paco Candel, *Els altres catalans*, un ensayo en el que se reflexiona sobre la situación y las perspectivas de los flujos migratorios que, entre los años cincuenta y setenta, doblaron la población del país. Y el libro, precisamente, nos sirve para poner en evidencia cómo, en solo 50 años, Barcelona y el resto de las ciudades catalanas han sido capaces no solo de eliminar aquellos miles y miles de chabolas, sino de cambiar profundamente las condiciones de vida de toda la gente que vivía en ellas y de sus descendientes. Aquí, donde casi todos somos hijos y nietos de aquellos flujos migratorios que llegaron en unas pésimas condiciones, tenemos que reconocer –y agradecer– el papel educador y transformador que ha tenido Barcelona y todas las ciudades que estaban en condiciones parecidas. Porque de esta transformación hemos aprendido una gran lección inclusiva que ya forma parte de nuestra mirada cotidiana. Ahora, ciertamente, tenemos delante nuevos desafíos en el marco de las ciudades, que son las unidades básicas de convivencia y de experiencia directa de la calidad de la ciudadanía. Unos desafíos que, tengo la convicción, seguiremos resolviendo positivamente, gracias a la educación recibida. Es interesante ver cómo las ciudades que han tenido y tienen esa capacidad inclusiva, integradora, que pueden presentar como un activo propio, como una historia de éxito, están en mejores condiciones para afrontar desafíos sucesivos. Quiero decir que la virtud –la fuerza– de las políticas inclusivas no se limita a la cuestión de mejorar las condiciones materiales de vida, no es

solo esta inclusión, digamos, “material” la que es relevante, sino el hecho de que paralelamente se produce un proceso que desarrolla el compromiso cívico del conjunto de la población. Precisamente, la ciudadanía, la condición de ciudadano, se garantiza trabajando también en el desarrollo y en la capacidad de reconstruir un yo colectivo, que necesita tener una memoria del pasado y un proyecto de futuro. La cohesión social de la que tanto nos enorgullecemos los catalanes, porque sabemos que vivimos en una sociedad sometida a grandes conmociones demográficas, ha sido resultado de la acción educadora, profundamente educadora, que han aportado las ciudades al conjunto del país a través de sus políticas sociales, culturales y cívicas.

No obstante, ¿cuáles son los nuevos desafíos que tenemos planteados? En nuestro país, estamos ante el grave problema de una desorganización horaria que acentúa la desigualdad, que perjudica –y de manera discriminatoria– las oportunidades educativas, que resta calidad a nuestra salud y que, en general, debilita las posibilidades de prosperidad del país. Una ciudad educadora, en este sentido, debería ser capaz de contribuir a proponer otro tipo de organización horaria con este objetivo educativo general: menos desigualdad y más equidad en el acceso a las oportunidades que ofrecen los servicios públicos, unos estilos de vida enriquecedores y participativos, entre tantos otros objetivos. Ahí sí que tenemos una asignatura pendiente y espero que en los próximos tiempos seamos capaces de reflexionar sobre ello y de actuar en consecuencia. Y como el caso de los horarios, tenemos delante la necesidad de desarrollar un mejor transporte público, que es también una escuela de urbanidad. En definitiva, lo que quiero decir es que no se educa en absoluto con reclamos de grandes principios y valores, con propaganda y llamamientos a la concienciación,

sino con una buena organización al servicio del ciudadano. Es la buena organización la que educa, y no la educación la que organiza bien. Esta es, desde mi punto de vista, la responsabilidad de la política en una ciudad que quiera ser educadora.

He hablado de horarios y de movilidad, pero la lista es inacabable: disponer de una buena red de bibliotecas, tener garantizada una buena seguridad ciudadana o desarrollar un modelo de urbanismo pacificador de nuestras formas de relación en público son algunos de los muchos elementos que tienen este papel profundamente educativo y es como se garan-

tiza la participación democrática. Una participación, en definitiva, que no se debe entender desligada de las rutinas de la vida cotidiana. La participación no puede reducirse a una especie de voluntariado en determinadas horas, sino que debe ser una forma de incorporación plena a la vida de la ciudad. Porque participar significa eso: ir al teatro, utilizar el transporte público, pasear por los parques públicos, mantener la ciudad limpia, no molestar al vecindario, ser solidarios, participar en las convocatorias electorales, estar bien informado, conocer la historia de la ciudad y, sobre todo, intervenir en la construcción de su futuro.

Vivir en una ciudad de ciudades

.....

Josep Maria Font, licenciado en Pedagogía, especialista en lenguajes expresivos. Profesor de teatro social de la Facultad de Trabajo Social y Educación Social Fundación Pere Tarrés URL de Barcelona y colaborador de la Universidad Pablo de Olavide de Sevilla. Forma parte del grupo de expertos del Observatorio de las Artes Aplicadas, a la Educación, la Comunidad y la Salud del Institut del Teatre de Barcelona. Su actividad académica y de investigación se desarrolla en el campo de los lenguajes expresivos como herramientas de intervención socioeducativa, la educación en el tiempo libre y la animación sociocultural.

Siempre me gusta pensar en la ciudad como un proyecto consolidado pero evolutivo, progresivo y vivo. Es como un buen vino, que se va elaborando y matizando con el paso del tiempo, cuyo resultado final y realidad dependen siempre de la interrelación de diferentes factores y circunstancias.

Venimos de antiguo y llevamos más de cuatro mil años de existencia; y las ciudades, como concepto desde su complejidad, son siempre la suma y la fusión de las diferentes realidades que la configuran e intervienen.

Creo y vivo en una "ciudad de ciudades", estructurada por microentornos comunitarios variados, antagónicos y complementarios (familia, calle, grupo, plaza, asociación, escuela, templo, barrio, distrito...), como piezas de un rompecabezas de realidades y diversidades dentro de la urbe. Los humanos crecemos y nos desarrollamos dentro de grupos sociales que nos facilitan saber quiénes somos y reconocernos ante los demás. Son verdaderos trampolines que nos hacen crecer como personas y configuran nuestra realidad, identidad, cultura, sentimientos, habla...

La ciudad debe saber velar por esta diversidad y riqueza interna, y facilitar la inclusión de todos y cada uno de sus miembros y colectivos para que vivan y participen activamente de la vida social y

de la realidad que los rodea, siendo y sintiéndose los verdaderos protagonistas de la estructura social a la que pertenecen: una ciudadanía activa y comprometida.

Este sentimiento inclusivo de la realidad no es responsabilidad única de la Administración y de sus servicios, sino de los diversos agentes educativos que la ciudad y la comunidad tienen y generan.

En la ciudad educadora, el papel del tercer sector, del voluntariado social y del asociacionismo es clave: generamos y ofrecemos servicios, hacemos acompañamiento, facilitamos espacios de relación y comunicación entre miembros de la comunidad, fomentamos la autonomía de las personas, generamos vínculos sociales, nos convertimos en escuelas de ciudadanía y somos responsables activos de la educación informal inclusiva de la sociedad. Estos colectivos, profesionales o voluntarios, aportamos al día a día de la ciudad las dinámicas necesarias para el desarrollo de la vida social, promoviendo el equilibrio entre diversidad e identidad. Representamos a la ciudadanía y lo hacemos desde ella misma. Partiendo de ella y de la proximidad, somos conocedores de la realidad, tenemos información de primera mano, y eso nos permitirá convertirnos en laboratorios de innovación social y poder dar respuestas rápidas, flexibles y adecuadas a las necesidades reales de la sociedad. En muchos casos somos interlocutores de sectores de la población que no tienen acceso a la información o a los servicios, bien sea por desconocimiento, bien por falta de acceso directo.

Tenemos, por lo tanto, un compromiso ideológico de ser la voz de los que no la tienen; tenemos que hacernos eco de sus inquietudes y velar por los problemas de los más débiles dentro de nuestra sociedad. Tenemos que ser promotores del compromiso cívico, de la práctica democrática, y saber canalizar

las voluntades de las personas a favor de la comunidad desde la solidaridad, creando opinión social dentro de los colectivos, transmitiendo valores y fomentando una sociedad más igualitaria desde su diversidad.

Y tenemos que hacerlo juntos, trabajando en red, generando tejido social y, sobre todo, rentabilizando nuestros esfuerzos. Y todo ello, conjuntamente con la Administración, a la cual debemos orientar y exigirle que invierta en el capital humano de sus ciudadanos.

Por lo tanto, nos lo tenemos que creer de entrada: educar es transformar. Tenemos que ilusionarnos con la labor que llevamos a cabo, reinventarnos cada día y creer verdaderamente en la capacidad innovadora y transformadora que la ciudadanía tiene en su seno. Y este XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras es una buena oportunidad para seguir aprendiendo los unos de los otros y seguir ilusionándonos con el futuro, que, a pesar de ser complejo, está repleto de oportunidades.

Porque Barcelona es como un todo que debería ser capaz de aglutinar sus microentornos, de interaccionar entre sí las muchas Barcelonas que hay en su interior, de dar apoyo a los muchos proyectos que surgen de su base social y hacerlos suyos, con la finalidad de que, en conjunto, seamos una verdadera sociedad inclusiva, participativa, comprometida, innovadora y creativa: una realidad formada por tantas microrrealidades diversas como diversa es la ciudad que las acoge.

Ciudades educadoras: ciudades con corazón

.....

Anna Jolonch, doctora en Ciencias de la Educación por la Universidad de París VIII. Ha ejercido diferentes responsabilidades en destacadas organizaciones en el ámbito de las políticas sociales y educativas, y sus temas han sido: la pobreza, la vulnerabilidad y las desigualdades educativas.

Actualmente es profesora asociada en la Universidad Ramon Llull. Ha sido jefe de investigación en la Fundación Jaume Bofill (2008-2014), donde ha impulsado la apertura internacional y ha coordinado destacados proyectos de investigación, como el Anuario de Educación. Colabora con el Observatorio de los Valores (ESADE – Fundació Lluís Carulla), donde publicó *Exclusió social. Dels marges al cor de la societat Exclusió social [Exclusión social. De los márgenes al corazón de la sociedad] (2008).*

“Los ideales son reales. Aunque no consigamos materializarlos del todo en la práctica, orientan nuestra búsqueda. Así pues, ¿cuál es nuestro ideal de buen ciudadano? Cuando nos imaginamos a un buen ciudadano, ¿lo vemos quizás con un ultracuerpo impecable en su apariencia y sus actuaciones externas, o como alguien que sencillamente siente el amor?”. Martha C. Nussbaum.

¿Ciudades educadoras? Ciudades humanas, próximas a las personas que viven en ellas, preocupadas por construir espacios comunes, por tejer vínculos de relación y amor. Ciudades donde todo el mundo puede acceder a los derechos básicos universales. Ciudades fraternas, con espacios compartidos de libertad que hacen posible desarrollar las capacidades de todos. Ciudades donde la música, la poesía y el arte

forjan sentimientos de comunidad y pertenencia compartida; donde se prestigia lo que es común.

Ciudades con corazón, transformadoras, en las que tienen cabida la reciprocidad y la vulnerabilidad, que se mueven por recuperar la dignidad humana allí donde ha sido despreciada. Ciudades abiertas a la diversidad, que educan personas a lo largo de su vida y fomentan el espíritu crítico. Ciudades que avanzan hacia la mejora, donde los problemas sociales tienen rostro y nombre de personas concretas. Ciudades en las que la escuela tiene un papel central para aprender y construir la ciudadanía. Ciudades con escuelas de puertas abiertas a los barrios, a los talleres, a las empresas, a los museos, a la universidad. Ciudades donde los agentes culturales, sociales y económicos son agentes educativos.

Ciudades utópicas, en las que los ideales son reales y orientan las políticas, las instituciones, las aspiraciones y los planes. Ciudades donde la justicia, la democracia, la igualdad, la libertad y la fraternidad fundamentan la acción y la toma de decisiones. Ciudades creativas, imaginativas, donde se quieren hacer las cosas mejor. Ciudades de líderes soñadores que avanzan hacia nuevas conquistas, que luchan y motivan la participación de todos para hacer del sueño una realidad viable. Ciudades democráticas con laboratorios de inclusión, de participación, de creatividad, de compromiso cívico, en las que la política ha dejado de estar secuestrada por algunas instituciones. Ciudades inteligentes e inclusivas porque sus ciudadanos son creativos e inteligentes.

Ciudades educadoras, ¿por qué las llamamos así? Porque la educación es siempre proyecto, horizonte, devenir, esperanza: una ciudad educadora es una ciudad que abre horizontes de posibilidades y opor-

tunidades para todos aquellos que viven en ellas. Y desde la proximidad de la ciudad y el territorio, donde las necesidades y los problemas están a flor de piel, es desde donde puede hacerse realidad el derecho a la educación. Es en el territorio donde se produce una verdadera fusión entre la educación formal y no formal. En los barrios y las ciudades las personas hacen las transiciones educativas que van desde la infancia hasta la vida adulta. Desde una comprensión del aprendizaje a lo largo de la vida, la ciudad tiene un papel cada vez más relevante. Desde la potencia formativa del territorio se pueden desarrollar los talentos y las capacidades, y los sentimientos de pertenencia y de comunidad que están en la base de la ciudadanía.

No obstante, sabemos que hoy son muchas las personas que, en medio del ajetreo y el bullicio de nuestras ciudades, no tienen garantizados los mínimos necesarios para vivir. Surgen nuevas expresiones de la invalidación social: las vidas sobrantes, los sin lugar o los no necesarios. Cada vez son más las dificultades de los jóvenes para construir un proyecto de vida y ser protagonistas de su historia. Hay nuevas y viejas realidades de pobreza y exclusión que nos alejan del ideal de una ciudad educadora. Por eso, hoy más que nunca, debemos reivindicar la dimensión educadora de la ciudad, que no es otra que la de acoger, incluir y hacer partícipes a todos los ciudadanos de un proyecto común. La misión de construir un “nosotros”. Por eso, el XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras que se ha celebrado en Barcelona en el mes de noviembre del 2014 lleva por lema “Una ciudad educadora es una ciudad que incluye”. Este lema se sustenta en tres pilares: la inclusión, la participación y la creatividad. Porque no se puede entender la inclusión sin la participación de todos y la necesaria imaginación creativa para hacerlo posible. Un lema que en los tiempos actuales nada a contracorriente:

a contracorriente de la tan frecuentada imagen de la sociedad líquida; a contracorriente de las decisiones que persiguen empequeñecer las Administraciones públicas, particularmente las más próximas a los ciudadanos, y reducir de manera drástica el gasto en educación, sanidad y servicios sociales; a contracorriente de la desintegración que sufre el tejido social y asociativo, en un proceso que nos lleva al peligro de la fractura social y la atomización. En este contexto, nos proponemos el reto de reunir a gente de todas partes, movidos por el ideal y la utopía de seguir haciendo realidad una ciudad educadora.

Porque si hay una forma de violencia específica en nuestra época es la falta de horizonte: “Las cosas son como son y no pueden dejar de ser como son”, se dice y se repite. Nada más alejado de la mirada educadora que confía en un futuro mejor y quiere hacerlo posible. Uno de los problemas más flagrantes de nuestro tiempo es la moral de la derrota. Una derrota que se adelanta a los hechos, antes de emprender la lucha por el ideal. La moral de la derrota destruye cualquier sueño utópico y socava los cimientos de la esperanza. Reivindicar, trabajar y construir ciudades educadoras es una forma de utopía esperanzada. Una utopía que se hace realidad –como veremos a lo largo del congreso– en los rincones más recónditos del planeta y que se traduce en proyectos y experiencias concretas que llevan a cabo ciudadanos comprometidos con la solidaridad, la justicia, la libertad y la igualdad. Ciudadanos que creen y luchan por una ciudad integradora, donde todos tengan un lugar y una misión por cumplir, por una ciudad humana que genere humanidad. Que las nuestras sean ciudades educadoras porque miran con confianza el futuro, lo que puede ocurrir. Que sean integradoras de las fragilidades y la excelencia humanas. Ciudades con corazón porque late el amor, la risa, la simpatía, las lágrimas, las emociones.

Educar en la sociedad del conocimiento

.....

Milagros Pérez Oliva, periodista y profesora del Máster de Periodismo de El País – Universidad Autónoma de Madrid. Actualmente, es redactora jefe de Opinión y miembro del equipo de editoriales del diario El País. Colabora regularmente en diferentes programas de radio y televisión. Es miembro del Comité de Bioética de Cataluña, del Consejo Social de la Universidad Pompeu Fabra y del Consejo Asesor de la Mesa del Tercer Sector. Fue también vicedecana del Colegio de Periodistas de Cataluña.

Ha recibido, entre otros premios, el de Bienestar Social del Ayuntamiento de Barcelona, el Premio Grífols de Bioética y fue galardonada con el Premio Nacional de Periodismo, concedido por la Generalitat de Catalunya, “por fomentar el conocimiento de los temas de salud pública y epidemiología, desde un periodismo independiente y crítico”. También ha recibido la Medalla Josep Trueta al mérito sanitario de la Generalitat de Catalunya.

Vivimos en un tiempo marcado por el desarrollo imparable de las nuevas tecnologías de la comunicación. Su aplicación intensiva en todos los niveles de la actividad productiva ha contribuido de manera extraordinaria a la globalización económica y cultural, y está siendo un factor de aceleración de los tiempos sin precedentes. La constante acumulación de nuevo conocimiento y la posibilidad de comunicación instantánea entre emisores y receptores de todo el planeta hacen que vivamos inmersos en un estado de cambio permanente, lo que provoca bastantes problemas de adaptación. El

mundo se hace cada vez más interdependiente y más complejo: comprender lo que pasa no es fácil. Por eso, hay que alargar cada vez más el periodo de formación y ampliar las posibilidades de educación permanente a lo largo de la vida. El gran reto de las ciudades educadoras es garantizar un entorno que permita a sus ciudadanos disponer de las herramientas conceptuales necesarias para comprender un mundo cada vez más acelerado y complejo y actuar en consecuencia.

Si en todas las sociedades el conocimiento ha sido un elemento esencial del progreso individual y colectivo, en la nuestra, que se autodenomina precisamente “la sociedad del conocimiento”, este se ha convertido en la gran clave capaz de abrir la puerta de la inclusión social. Sin conocimiento, las posibilidades de adaptación disminuyen y el riesgo de quedar relegado a los márgenes sociales es muy elevado. En las sociedades más desarrolladas, la inclusión y la exclusión social se miden fundamentalmente en términos de acceso al conocimiento. Este acceso está determinado en primer lugar por la eficacia de los sistemas educativos convencionales, pero también por otros factores de socialización que actúan en el entorno. Lo más importante es el sistema de información y comunicación, sometido a su vez a cambios muy profundos tanto con respecto a los modelos productivos como a los hábitos de uso y consumo.

La información se ha convertido en un elemento esencial, pero disponer de ella no garantiza el acceso al conocimiento. Es una condición necesaria, pero no suficiente. No es precisamente información lo que falta en las sociedades occidentales, y, no obstante, no podemos decir que estemos

siempre bien informados. Al contrario, la avalancha de comunicaciones a la que estamos sometidos puede dar la impresión de que sabemos todo lo que tenemos que saber, pero muchas veces no es así. La buena información no siempre es la que aparece en primer lugar ni la que llega primero, y menos aún si se trata de una información que nos viene sin haberla buscado.

Interactuar en la complejidad requiere disponer de datos precisos y ajustados sobre la realidad, datos que resultan imprescindibles para poder tomar decisiones acertadas. Exige también disponer de los elementos culturales necesarios para interpretar adecuadamente esos datos, tener las claves del contexto en el que se enmarca el problema que tenemos que aclarar. Como dice el filósofo americano Harry G. Frankfurt, las civilizaciones nunca han prosperado, ni podrán hacerlo, sin cantidades ingentes de información fiable sobre los hechos que las rodean o las preocupan. La deliberación democrática de calidad exige una ciudadanía bien informada.

El problema reside precisamente en cómo garantizar el acceso a una información que sea fiable. Internet y las nuevas herramientas de la comunicación facilitan la democratización del conocimiento y un grado de transparencia que debería facilitar la depuración de información errónea o tergiversada. Pero las tecnologías, por sí mismas, no lo garantizan. De entrada, su propia naturaleza abierta y de carácter horizontal supone la ruptura de los mecanismos de jerarquización propios de la estructura vertical que hasta hace poco predominaban en los procesos de socialización del conocimiento. La noción de "autoridad", en el sentido etimológico de *auctoritas*, se difumina en el sistema abierto de internet. La construcción de referentes puede seguir caminos erráticos y la influencia no siempre está basada en la calidad.

Precisamente porque es fundamental tanto en los comportamientos individuales como en la toma de decisiones colectivas, la información es objeto de distorsión y manipulación, lo que añade dificultades al acceso al conocimiento. No es difícil encontrar ejemplos de ello. Una manera de contrarrestar determinadas verdades que resultan incómodas o que afectan a intereses consolidados es difundir datos sesgados. Otra forma de neutralizar es desviar la atención del verdadero conflicto mediante falsas polémicas o simplemente creando ruido y confusión.

En teoría, las nuevas tecnologías permiten acceder fácilmente a los datos más relevantes y a las fuentes más fidedignas. Cualquier ciudadano tiene acceso a los estudios que se publican en las más prestigiosas revistas científicas y a las estadísticas que mejor reflejan la realidad. La red está llena de fuentes fiables con información de calidad accesible para cualquier persona, pero para llegar a ella, hay que tener previamente un alto nivel de conocimientos. Esta es la paradoja: para tener acceso a los datos y fuentes más fiables hay que saber previamente que existen, dónde encontrarlos y cómo llegar a ellos; para aprovechar todo el potencial que las nuevas tecnologías nos brindan se necesita una formación elevada y el dominio de las claves que rigen los propios mecanismos de la comunicación.

Educar en la sociedad de la información y el conocimiento exige dotar a la ciudadanía de instrumentos que le permitan saber con certeza qué fuentes son fiables y cuáles no, herramientas para defenderse de las tergiversaciones y las maniobras de confusión y elementos para una comprensión crítica de la realidad que le permita afrontar los requerimientos de un mundo cada vez más acelerado y complejo.

Complejidad y compromiso: ciudad educadora

.....

Joan Manuel del Pozo, doctor en Filosofía y Ciencias de la Educación por la Universidad de Barcelona. Profesor de Filosofía Antigua y Éticas Aplicadas de la Universidad de Gerona. Ha elaborado varias publicaciones sobre Cicerón y ha traducido al catalán tres tratados filosóficos de este pensador clásico publicados por la Fundación Bernat Metge. También ha traducido Utopía de T. More, y es autor del ensayo Educacionari y otras publicaciones de pensamiento educativo.

Mantiene una intensa actividad como conferenciante, aquí y en diversos países, en torno a temas de educación, filosofía, ética y política. Es el Síndico de la Universidad de Gerona y el director del Observatorio de Ética Aplicada a la Acción Social, Psicoeducativa y Sociosanitaria. Como político, ha sido diputado en el Congreso de los Diputados y en el Parlamento de Cataluña, teniente de alcalde del Ayuntamiento de Gerona y consejero de Educación y Universidades en el último gobierno de Pasqual Maragall.

La ciudad educadora hay que construirla a partir de la convivencia, la cohesión y el compromiso ciudadano. No obstante, la convivencia y la cohesión serían simples carcasas o cáscaras vacías de sustancia si no se fundamentaran en un espíritu y unas prácticas inclusivas. Cada exclusión es un recorte, un hachazo, a la convivencia y a la cohesión y, por lo tanto, al propio espíritu de la ciudad educadora. Tampoco hay que perder de vista la apuesta por la calidad, pero no una calidad meramente tecnocrática, sino intelectual, crítica, sensible, plenamente hu-

mana y social. Cabe tener en cuenta, además, que la equidad y la excelencia, que a menudo son invocadas casi como un mantra, son las dos caras de una misma moneda que, en el fondo, hablan de igualdad de oportunidades y compensación de desigualdades, desde el diálogo social, trabajando desde la corresponsabilidad, acompañando a los más débiles, con un liderazgo sólido, pero con la participación como vector imprescindible. Gobernando para todos, pero sobre todo, con todos y con una estrategia de ciudad cuanto más compartida mejor. Por eso hay que buscar espacios para el diálogo y la participación: las redes, los consejos, las mesas, etcétera.

Conviene recordar que la Administración democrática de la ciudad tiene un rol imprescindible en los procesos mencionados, que debe autoexigirse un extra de responsabilidad comprometida con unos valores sociales que pueden resumirse en dos ideas: cohesión e inclusión escolar y social, tan breves como complejas y difíciles. Toda la Carta de Ciudades Educadoras puede ser leída, principalmente, como un esfuerzo por garantizar estos principios a través del conjunto o del espíritu de sus veinte artículos, además de algunas menciones específicas o expresas –como el artículo 16–. Como es natural, el compromiso de una Administración municipal con la carta desborda en muchos puntos los mínimos legales que una Administración debe cumplir –obviamente sin contradecirlos–; y es aquí donde hay que abrir un camino, que tiene dos líneas simultáneas y deseablemente interconectadas: la vía interna de la práctica de la coordinación e intercambio real –la célebre transversalidad– entre las concejalías y servicios del Ayuntamiento, que necesita liderazgo político fuerte de la Alcaldía; y la vía externa de

la participación real, cruzada entre Ayuntamiento y ciudadanía a través de las más diversas fórmulas posibles, para poder activar, por una parte, todas las potencialidades educativas internas de la misma Administración y, por otra parte, todas las de la ciudad, para acabar fundiéndolas en una red única de gran valor cívico-educativo.

La ciudad educadora contiene una toma de conciencia de los límites de la escuela en la formación de los ciudadanos y, a su vez, el compromiso de extender la implicación de lo extraescolar con la educación (agentes sociales, culturales, económicos y políticos de la ciudad). No obstante, la cuestión pendiente de resolver es el papel educativo que deben jugar estos nuevos agentes; si entidades, empresas, instituciones culturales o deportivas, asociaciones y sindicatos se implican en mejorar la calidad educativa de la ciudad, la pregunta es cómo tienen que hacerlo, cómo se construye y se evalúa su contribución.

La forma habitual ha sido la producción de “servicios educativos”, esto es, generar actividades con formato escolar: la visita guiada, el taller para escuelas, el día de puertas abiertas, las prácticas en la empresa... El interés y la calidad de estas actividades mejoran la función “escolar” del contexto educativo –todo lo que se transmite en un contexto formal–, pero, en cambio, no necesariamente favorecen una mayor calidad educativa del entorno. Puede parecer un juego de palabras, pero la ciudad educadora no solo quiere decir que todo el mundo actúa de escuela, sino que cada uno hace lo que le corresponde, pero lo hace pensando en su dimensión educativa. Construir una ciudad educadora en relación con la sociedad civil significa, como mínimo, activar estas dos contribuciones: por una parte, ofrecer servicios educativos dirigidos a la escuela o a las familias de forma más o menos formalizada, pero también encontrar el modo de que su propia actividad general

contribuya a mejorar la calidad educativa del contexto. Existe un desequilibrio respecto a esta doble función; probablemente en ninguna otra época se ha dispuesto de tantos recursos y ofertas educativas formales (educación en el tiempo libre, formación extraescolar, actividades de museos y centros culturales, deporte para todos...), pero, en cambio, nunca ha habido tanta preocupación en torno a la calidad educativa del contexto contemporáneo (los viejos y nuevos medios de comunicación, las dinámicas sociales del entorno urbano, la fragilidad de los valores en la cultura contemporánea...). Volviendo a la subdivisión clásica de la pedagogía, se podría remarcar que el aumento de oferta de la educación formal y no formal no es capaz de contrarrestar lo que principalmente ofrecía el entorno social, es decir, la educación informal.

A partir de esta constatación habrá que pensar, sobre todo, cómo se pueden mejorar los aspectos informales de la educación, de qué manera el ambiente urbano puede hacerse más provechoso en términos educativos, y para hacerlo, cuál y cómo debe ser la contribución del conjunto de agentes sociales, culturales y económicos de la ciudad. La contribución de una empresa a la ciudad educadora se puede medir por la cantidad de recursos y energías dedicados a convertir su actividad en un servicio educativo (visitas guiadas, prácticas para estudiantes de formación profesional o universitaria...), pero también por su contribución a un entorno favorecedor de “climas educativos”, como, por ejemplo, con horarios que faciliten las relaciones familiares o con prácticas de responsabilidad social asociadas a la comunidad. La complejidad del compromiso no se puede resolver de forma sencilla, pero la esperanza de una ciudad educadora, cohesionada, inclusiva y creativa justifica todos los esfuerzos de todas las partes que la constituyen.

Asia y las ciudades educadoras

.....

Montserrat Riba i Cunill, Secretaria General de Casa Asia desde octubre de 2013, es licenciada en Derecho (UAB) y diplomada en Estudios Europeos (Universidad Libre de Bruselas). Ha sido la gerente de Casa Asia desde octubre de 2012. Anteriormente, ha estado vinculada al mundo empresarial y a los departamentos de Presidencia y Gobernación de la Generalitat de Cataluña en diferentes etapas. Entre otros cargos, ha sido responsable de Asuntos Europeos, Directora General de Relaciones Internacionales y Directora de Relaciones con la Unión Europea.

La realidad asiática, si la comparamos con Europa, es muy diferente. Es decir, existen múltiples factores, pero constantemente me venía a la cabeza una idea. En estos momentos, el 60 % de la población mundial está en el territorio Asia-Pacífico, o para ser más exactos, Asia, porque el área del Pacífico no es precisamente una zona muy poblada, si tenemos en cuenta la gran extensión geográfica que ocupa.

Y en estas reflexiones sobre qué pueden aportar las ciudades asiáticas o el mundo asiático, personalmente, tenía que encontrar una respuesta, aunque solo me afloraban ideas preestablecidas, generalizaciones sobre Asia que solemos hacer desde Europa. Y Asia es muy grande: lo que entendemos como Asia desde Europa a través de nuestra división mental basada en los mapas tiene unas realidades muy diferentes. Para empezar, ellos mismos, los que nosotros llamamos “asiáticos”, no tienen conciencia de serlo: para ellos hay diferentes culturas. Si a un japonés se le pregunta:

“¿Eres asiático?”, responderá: “No, soy japonés”. Un indio también dirá: “No, soy indio”; o ocurrirá lo mismo con un filipino, etcétera. Tampoco tienen la concepción que tenemos nosotros de “Asia”, que es un concepto occidental y no asiático.

En segundo lugar, la realidad en los países que nosotros denominamos “asiáticos” es muy diferente. La mayoría de las ciudades son macrociudades –de las veinte macrociudades a escala mundial, once son asiáticas–. Y me preguntaba cómo comparamos ciudades de esta magnitud con las ciudades europeas, cuando la realidad es muy diferente en todos los ámbitos, y no solo bajo un criterio geográfico, sino también bajo un criterio de desarrollo económico. En la mayoría de los países asiáticos, además, hay una gran contradicción: son países que, económicamente, a menudo son muy avanzados, como China –se calcula que seguramente en el año 2020 ya habrá superado a la primera potencia económica actual: Estados Unidos–, pero, en cambio, en este país se encuentran algunas de las ciudades más pobres del mundo. Esto también pasa en la India, que es considerada una de las grandes potencias y, en cambio, hay núcleos de pobreza, no solo ciudades, muy importantes –un ejemplo sería Nueva Delhi–. ¿Cómo podemos encajar este hecho a escala europea? ¿Cómo lo contrastamos con la realidad occidental, que es absolutamente otra, ya que se basa en otros parámetros sociales, económicos, culturales e, incluso, de derechos humanos y clases que los puedan reclamar, si lo analizamos en profundidad? La comparación es, pues, casi imposible.

Y del mismo modo, muchas otras cosas. Un dato muy importante con respecto al contraste de valo-

res es que en Europa tenemos el gran avance del derecho a la educación, por poner un ejemplo. Esto no ocurre en Asia: solo las clases más privilegiadas tienen derecho a esa educación que en la mayoría de los países europeos costean los Estados, como mínimo hasta el final de la enseñanza obligatoria. Otro hecho es el de la obligatoriedad en la educación básica, que en muchos países asiáticos no existe. Por otra parte, los informes PISA evidencian desde el año 2012 que los mejores resultados se los están llevando jóvenes del área asiática de países como Corea o Japón. Por lo tanto, tampoco con la lógica –nuestra lógica– en la mano, esto encaja demasiado. Con respecto a la población en general, en China o en Japón es donde gran parte de la población la componen personas mayores y está envejeciendo más rápidamente. En cambio, hay países, como Irán, donde el 70 % de la población es joven. Teniendo en cuenta que el 60 % de la población mundial está en Asia, lo que toda esa multitud puede aportar a los estudios y debates sociológicos es, sencillamente, la ilusión de poder participar activamente en los movimientos políticos, en la sociedad en sí, para no quedar excluida de esa misma sociedad.

Un ejemplo muy claro de algunas de las diferencias sociales y de privilegios aceptados en las sociedades asiáticas, ya como hecho cultural y ancestral, se da en la India con las castas. No es que por nacer en el ámbito de una casta ya no haya posibilidad de salir de ella, pero lo cierto es que es muy difícil, ya que el entorno es muy hermético en este aspecto. También se da el caso de que las sociedades asiáticas exigen participación e inclusión. Si hacemos un ejercicio analítico y leemos las noticias de la prensa, la televisión, la radio o internet de estos últimos años, nos daremos cuenta de que las poblaciones de muchos países asiáticos

tienen como máxima reclamación ante el resto de sociedades del mundo poder participar, poder estar incluidos, es decir, no quedar al margen de lo que está pasando en el día a día en la aldea global. Por lo tanto, la conclusión es que la aportación de Asia en general a este congreso ha sido ese contagio, esa transmisión de la ilusión de ser sociedad educadora y participante en este movimiento. Y así ha sido. Esto es lo que más deberíamos saber escuchar, tanto de aquellas sociedades muy desarrolladas, como Corea, China o la India, como de las que están en las antípodas de estas. Por eso mismo he citado antes y reitero ahora: Asia, en general y en el contexto en que nosotros la situamos, tiene la ilusión de poder participar activamente en los movimientos políticos, en la sociedad en sí, para no quedar excluida de esa misma sociedad. Para acabar, pondré un ejemplo que evidencia claramente esa reclamación de una mayor inclusión: la mayor parte de los ingenieros que actualmente están trabajando en América son de la India, lo que refleja a todas luces esa ilusión de la que hablo.

El papel de las escuelas y los docentes para fomentar el talento y la creatividad en una ciudad educadora

.....

Enric Roca, doctor en Ciencias de la Educación por la UAB y profesor titular del Departamento de Pedagogía Sistemática y Social de esta universidad. Ha ejercido como docente y como psicopedagogo en centros de primaria y de secundaria, concertados y públicos. Ha desarrollado cargos de responsabilidad directiva y de asesoramiento, tanto en el ámbito escolar como en el universitario. Tiene diversas publicaciones sobre temas curriculares, de formación del profesorado, de evaluación, de educación intercultural, de atención a la diversidad y sobre el talento en educación. Desde el año 2007 es el coordinador general de Edu 21, asociación al servicio de la mejora de la educación en Cataluña. Es miembro del Consejo Asesor del Proyecto Educativo de la Ciudad de Barcelona.

En una ciudad que quiere ser educadora la escuela no actúa sola. Se convierte en un elemento más de un engranaje, de una red de corresponsabilidades educativas. Eso sí, constituye una pieza fundamental de esa red, puesto que incide educativamente y durante muchos años en los futuros ciudadanos. Por eso, el papel de la escuela y, sobre todo, de sus docentes constituye uno de los ejes primordiales del proyecto educativo de una ciudad, de un territorio, de un país. La escuela debe contribuir a formar ciudadanos cultos, críticos, solidarios, responsables..., pero también sensibles, creativos, activos y autónomos. Sin embargo, las personas solo pueden demostrar su creatividad, iniciativa o imaginación si disponen de flexibilidad, si no les da miedo el cambio, el

riesgo, si saben gestionar las incertidumbres. Y sobre todo, si poseen una sólida autoestima, es decir, confianza en ellos mismos, en sus posibilidades. Si la escuela acompaña a los futuros ciudadanos –desde bien pequeños– ayudándolos a ir construyéndose un proyecto de vida autónomo, basado en el autoconocimiento de sus propios talentos y facultades, y apoyado por la confianza y la estima de sus educadores, este ciudadano, a quien queremos responsable, solidario y creativo, será posible. No solo por el papel de la escuela, sino porque el trabajo educador de la familia y los maestros se habrá podido optimizar en un marco facilitador, el de la ciudad educadora.

La educación formal, no formal y la del resto de la vida deben priorizar el desarrollo del potencial talentoso de todos y cada uno de sus estudiantes. Todo el mundo tiene un talento o un conjunto de talentos y, por eso, hay que estimular el surgimiento del que cada uno posea. Eso lo tiene que hacer la escuela, sí, pero con la ayuda del resto de las instituciones y entidades que en una ciudad educadora conforman una red de posibilidades educativas y creativas infinita. Por este motivo deberíamos huir de concepciones homogeneizadoras de la enseñanza y el aprendizaje. Hay que abandonar la obsesión escolar de que todo el mundo tiene que hacer lo mismo, en el mismo momento y de la misma forma. Si queremos fomentar el talento y la creatividad, este modelo resulta del todo obsoleto. Necesitamos escuelas y entidades educativas donde cada una pueda destacar por un proyecto educativo imaginativo y propio. Cada oferta educativa debe saber singularizarse a partir de uno

o diversos puntos fuertes y, entonces, tiene que ser lo más creativa posible para desarrollarlos. Si hiciéramos esto, dispondríamos de ciudades con una red educativa con pluralidad de proyectos y, entonces, capaz de dar respuesta a una gran diversidad de demandas.

Sin buenos maestros no hay buenas escuelas y sin buenas escuelas no hay ciudades educadoras. Los maestros y profesores son los primeros agentes educativos de la ciudad educadora porque con su labor garantizan su futuro, la ética de sus ciudadanos, su calidad democrática y su potencial creativo. Al igual que sucede con las instituciones educati-

vas, los docentes deben sobresalir por sus diversos talentos y capacidades, y por eso deben ser los responsables de diseñar y gestionar sus proyectos de centro, curriculares, organizativos y pedagógicos. Hay que hacer posible de forma profundizada la autonomía de los equipos docentes, de los equipos de dirección y de los centros, así como la autonomía local, de los entornos educativos, para posibilitar proyectos educativos de ciudad propios y diversos.

En definitiva, una ciudad educadora es la que ejerce y brinda libertad, esto es, confianza en sus educadores para que exploten su talento y creatividad.

Creatividad, innovación social y desarrollo socioemocional de la ciudadanía

.....

Clara Romero, doctora en Filosofía y Ciencias de la Educación por la Universidad de Sevilla. Máster en Pedagogía Universitaria y de la Educación Superior por la Universidad de Lieja (Bélgica). Profesora en la Universidad de Huelva desde 1998 hasta 2004. Posteriormente ejerce la docencia en la Universidad de Sevilla como Catedrática de Escuela Universitaria.

Es miembro del Grupo de Investigación en Educación Emocional y Dramatización. Ha impartido diferentes cursos y participado como ponente en actividades formativas en el ámbito universitario y no universitario. Autora de diversas publicaciones teórico-educativas, sus líneas de trabajo están relacionadas con la dimensión emocional en la enseñanza y el aprendizaje. Es miembro de diversas sociedades científicas y redes académicas internacionales y nacionales.

Creatividad e innovación constituyen dos de los ejes transversales en torno a los que giran las políticas actuales a escala internacional, nacional, (inter)regional y local. Los documentos oficiales de la OCDE o el Consejo de Europa suelen vincular ambos valores a la esfera económica y la inteligencia ejecutiva: resolver problemas de manera divergente. Creatividad e innovación, señalan, son capacidades básicas que hay que desarrollar para vertebrar el crecimiento económico de los países.

Sin negar el valor de la creatividad y la innovación como vectores dinamizadores de la nueva economía basada en el conocimiento, de manera complementaria, y desde una lectura educativa, como recoge la Carta de Ciudades Educadoras, creatividad e innovación constituirían, también, vectores esenciales al servicio del desarrollo integral de los ciudadanos.

Desde una visión pedagógica y desde una filosofía ético-política orientada al desarrollo humano y

al bienestar social, las ciudades educadoras asumen su compromiso educativo con los ciudadanos cuando hacen de la ciudad algo más que un espacio físico, territorial, en el que se desarrollan sus habitantes, cuyas necesidades se procura satisfacer a través de equipamientos y recursos. Además de todo ello, una ciudad que educa, si rastreamos una de las acepciones etimológicas del término, desarrolla las capacidades de sus ciudadanos. Y una de las dimensiones del desarrollo humano susceptible de ser estimulada es, sin duda, la creatividad individual y colectiva al servicio del bienestar sociopersonal y de la innovación social. Interiorizar la lógica y el lenguaje del arte resulta clave para ir perfilando las ciudades educadoras vertebradas en torno a la creatividad y la innovación al servicio del desarrollo sociopersonal de los ciudadanos.

Reforzar en la ciudadanía la condición de actores y protagonistas de un nuevo espacio escénico, la ciudad, que cobra existencia en la intersubjetividad y afectividad de los que la habitan.

Una ciudad que promueve dinámicas creativas en la ciudadanía promueve la diversidad en toda su extensión (étnica, lingüística, religiosa, etcétera), la cultura popular, la experimentación, el intercambio y el diálogo en los espacios públicos. Asimismo, propicia nuevas sinergias y alianzas entre diferentes agentes y agencias (formales y no formales), destinadas a la práctica de un altruismo creativo al servicio de la inclusión y la cohesión social. Asimismo, una ciudad que asume su responsabilidad educativa en favor de la creatividad y la innovación impulsa espacios de encuentro, comunicación y relación que amplifiquen la voz de su protagonista: la ciudadanía.

Incluir al otro para aprender del otro

.....

Francesc Torralba, doctor en Filosofía por la Universidad de Barcelona y doctor en Teología por la Facultad de Teología de Cataluña. Centró su tesis doctoral de filosofía en el pensador Soren Kierkegaard y la tesis doctoral en teología sobre el pensamiento antropológico del teólogo católico Hans Urs Von Balthasar. Ha recibido diferentes premios de ensayo en lengua catalana y ha publicado más de setenta libros de filosofía sobre temas muy variados. En la actualidad es profesor de la Universidad Ramon Llull de Barcelona y director de la cátedra Ethos de ética aplicada y, desde mayo del 2011, presidente del Consejo Asesor para la Diversidad Religiosa de la Generalitat de Catalunya.

La equidad es un principio ético fundamental reconocido en la Declaración Universal de los Derechos Humanos (1948) y en todas las constituciones de los países democráticos.

Una ciudad educadora tiene como principal misión que la educación llegue a todas las personas que habitan en su seno. Esto significa que las instituciones educativas deben ser especialmente sensibles a los grupos vulnerables de tal modo que todos los ciudadanos dispongan de las mismas oportunidades para desarrollar sus competencias y habilidades. El reto es que la educación de calidad llegue a todos, porque la educación es la fuerza motriz principal que empuja el ascensor social hacia arriba.

Una ciudad educadora es una ciudad incluyente, que integra al otro sin desintegrarlo, que acoge su talento, para que fructifique y dé lo mejor de sí mismo a la sociedad. Es una ciudad que ofrece posibilidades y que vence prejuicios y tópicos. El reto, sin embargo, no es fácil. Exige imaginación, especialmente en contextos de crisis social y económica y de aumento de las necesidades sociales. El nexo entre inclusión y creatividad es del todo decisivo. Para garantizar una educación de calidad para todos no basta con reproducir miméticamente modelos del pasado. Hay que revisar el modelo y ver cuáles son los medios y canales más eficientes para llegar a todo el mundo. Las instituciones públicas deben ser especialmente receptivas a las iniciativas de la sociedad civil y, en particular, del tercer sector, para encontrar soluciones equitativas para todos los ciudadanos. También hay que sumar experiencias de otras ciudades del mundo que están preocupadas por la misma finalidad. El congreso de ciudades educadoras de Barcelona es una ocasión privilegiada para hacer este intercambio directo y abierto entre experiencias muy alejadas geográficamente, pero que pueden inspirar nuevas prácticas educativas inclusivas.

En esta tarea de creatividad es esencial sumar la experiencia de las universidades, los proyectos de investigación innovadores que tratan de rentabilizar al máximo los recursos educativos para que lleguen, con eficacia, al máximo número de personas.

Incluir al otro, sin embargo, no es disolverlo. Es acogerlo para aprender de él y para que pueda desarrollar todo el talento potencial que hay en su ser. Hay que cambiar el punto de vista: es esencial ver en los grupos vulnerables todas las posibilidades inherentes, las posibilidades que la educación es capaz de extraer y hacer florecer.

Contra la actitud fatalista, hay que adoptar la actitud constructiva, que ve brotes verdes allí donde otros solo ven un paisaje en ruinas. Hay experiencias sumamente ricas que, a partir de la música, del teatro y del deporte, han hecho posible la cohesión de grupos y de personas social, económica y culturalmente muy alejadas. Una ciudad educadora debe construir espacios y tiempos de intersección donde sea posible que agentes educativos, formales y no formales, de aquí y de allá, entidades tradicionales e innovadoras, se encuentren y busquen formas creativas de vencer la inercia del pensamiento fatalista.

Las ideas fuerza

Una ciudad educadora, una ciudad que incluye

Àngel Castiñeira y Miquel Martínez

Codirectores del Comité Científico del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras

La ciudad como agente educador

El modelo de ciudad educadora que queremos proponer no aspira a que se pongan a disposición de la escuela los recursos que ofrecen las ciudades, sino a que la ciudad, toda ella, se ponga al servicio de la educación. Del mismo modo que el instrumento esencial para educar para la vida es la vida, el instrumento esencial que hace posible la función genuina de la ciudad como educadora es la propia ciudad, convertida ella misma en modelo de buena vida. Lo que más educa es lo que se vive. La oportunidad que ahora tenemos, en relación con las actuales y las futuras generaciones, es ofrecer un modelo de vida urbana digna, consciente, atenta, compasiva y de calidad.

Pero sabemos que el ideal de la ciudad educadora, como tal, no existe, sino que es una utopía. Para construir una ciudad educadora hay que perseguir grandes objetivos, asumir riesgos, imaginar lo imposible y hacer que lo ordinario se convierta en extraordinario. Creemos que los contenidos de la Carta de Ciudades Educadoras pueden servir de inspiración de los múltiples intentos de ir concretando esa utopía, de ir construyéndola, de encarnarla en proyectos de vida en común que valgan la pena. Todo empieza con la mirada, con una mirada problematizadora y emancipadora que busca contextos y oportunidades para vivir la ciudad y cultivar el espíritu de ciudadanía. Por eso, mejorar la ciudad quiere decir también reeducar nuestra mirada, ver en cada calle, en cada edificio, en cada acontecimiento una oportunidad educadora.

En esta tarea colectiva, conviene otorgar un papel

muy relevante a la función de los gestores públicos, porque en sus manos está la posibilidad real de transformar algunos de los malestares ciudadanos en bienestar. Es en la política cotidiana de las ciudades donde podemos incorporar poco a poco el cuidado por los ciudadanos, la atención a las personas y a sus particularidades. Cuando hacemos eso, conseguimos que en la ciudad se funda la ética con la política.

Hacer realidad el derecho a la ciudad y el derecho a la educación para todos

Inevitablemente, en un entorno tecnoeconómico altamente cambiante, nuestras ciudades se enfrentan a dinámicas de inclusión y de exclusión con mucha porosidad que desdibujan sus fronteras. A pesar de las políticas de reducción de la pobreza y el incremento del acceso a servicios sociales, educativos o sanitarios, son muchas las ciudades donde aún se da paralelamente un aumento de las desigualdades o donde emergen nuevas formas de marginación.

Si queremos hacer realidad el derecho a la ciudad para todos, uno de los retos fundamentales que deberemos afrontar en los próximos años será el cuidado de las personas mayores, a quienes habrá que atender según sus necesidades, pero también aprovechando e impulsando las valiosas aportaciones que puede hacer este colectivo a la comunidad.

Igualmente, otro de los retos primordiales de futuro será el cuidado de la primera infancia, así como el

apoyo a los padres y madres y sus necesidades. También lo serán las políticas de acompañamiento alimentario, de salud, entre otros, dirigidas a niños y jóvenes. En las ciudades se necesitan siempre espacios de encuentro en los que crecer y convivir. Tenemos que hacer realidad el derecho a la ciudad y el derecho a la educación como derechos equitativos de arriba abajo, trabajando juntos, coordinados, reforzando la diferencia y estimulando la cooperación.

Una escuela accesible para todo el mundo continúa siendo todavía hoy un elemento central para garantizar uno de estos espacios privilegiados de socialización, porque el espacio escolar es capaz de acoger la diversidad y permite que todos se puedan encontrar y, por lo tanto, compartir un mismo marco educativo y de convivencia.

.....

Promover una auténtica democratización en el acceso a la información y potenciar la creatividad

Sabemos también que en los últimos años se ha producido una auténtica democratización en el acceso a la información y, en este sentido, la nube digital abre grandes posibilidades reales. A nivel tecnológico, la “nube” permite una capacidad de cómputo, de almacenaje de información, infinita. Al mismo tiempo, la tecnología móvil ofrece un acceso universal; las redes sociales permiten la conectividad de las personas configurando comunidades virtuales a partir de sus intereses; y los dispositivos tecnológicos –la internet de las cosas– posibilitan interpretar e intervenir en lo que está pasando en las ciudades en tiempo real. Por este motivo, se hace necesario capacitar a las personas para que puedan utilizar mejor la tecnología, optimizando sus posibilidades de acuerdo con su condición y situación (motivación y capacitación de jóvenes en riesgo, mujeres aisladas que em-

piezan programas de emprendimiento, personas con discapacidades, protección y difusión de las lenguas minorizadas, etcétera). Por todo ello, hay que potenciar las destrezas digitales de todos los ciudadanos para hacer posible el acceso gratuito a la información relevante y la consecución del conocimiento. Y también hay que desarrollar formas de innovación social que permitan a las personas discutir sobre sus problemas, en modalidades multiprofesionales o con nuevas formas de alianza.

En el siglo XXI, estamos pasando de la sociedad informacional a la sociedad del conocimiento y la innovación. Por este motivo, aumenta entre nosotros la necesidad de incentivar la creatividad, porque vemos que la creatividad contribuye a nuestro crecimiento personal y comunitario y es una fuente inagotable de generación de riqueza. Esta es una excelente oportunidad para que la misión de las ciudades educadoras desarrolle una de sus mejores virtudes: la potencia pedagógica de su capacidad creativa.

Sin embargo, la creatividad de la que hablamos no se dirige a una minoría elitista, sino que la queremos trabajar y desarrollar cada día con toda la ciudadanía. Como ya ha pasado en otras encrucijadas históricas de la humanidad y en lugares tan emblemáticos como Atenas, Florencia, París o Viena, la ciudad se puede convertir en un espacio privilegiado donde se fomente y se difunda el pensamiento y el razonamiento de las personas –dentro y fuera de la escuela–, las ciencias y las artes, la investigación y la experimentación. Así, los mecanismos propios de las ciudades pueden transformarse para que fomenten el diálogo, el humanismo, el pensamiento, la inteligencia colectiva y la libertad creativa.

En efecto, el talento creativo se puede utilizar en muchas ciudades y países como un camino hacia la liberación. Hay que destacar el poder comunicativo y vivencial de las artes: el arte como vía de acercamiento

y emancipación de la ciudadanía. Hay que invertir en creatividad, fomentar la cultura y reconocer la función que tiene el arte como fomento del talento personal y como mecanismo de cohesión social y, por lo tanto, también de las comunidades, de las ciudades, además de poder ser una herramienta de liberación de sufrimientos o marginaciones personales o colectivas.

.....

Construir ciudadanía de calidad mediante la participación

Las inclusiones y las exclusiones son plurales y diversas, pero siempre hay un sentimiento subjetivo en la exclusión. El deseo más general en todas las personas es poder contar para alguien, ser significativo para los demás, sentirse participe en un proyecto común.

Si la ciudad educadora es la que educa o deseduca por ella misma, debemos optar conscientemente por hacer ciudades inclusivas y participativas y que eso se refleje no en los discursos, sino en las acciones, en las políticas de urbanismo, de familia, de vivienda, de primera infancia, etcétera.

Necesitamos construir ciudadanía fomentando la participación en el espacio público, con el fin de conseguir que los beneficiarios pasen a ser los actores principales de sus propias vidas. Hay que evitar que los ciudadanos que participan sean solo los “instalados” o privilegiados, porque participar es “tomar parte” (activamente) y no solo “ser parte” (pasivamente). Todo el mundo debería convertirse en parte activa en condiciones de plena igualdad puesto que, ahora, los excluidos son los sin voz, los invisibles, aquellos que suelen estar muy alejados de la participación real. Un factor que interviene en esta situación es la falta de calidad de la información que no llega a los excluidos. La igualdad es la base de la democracia y el principio de la justicia. Es necesario que los ciudadanos y las ciudadanas puedan sentirse semejantes, próxi-

mos, concernidos, lo que hace que lo que le pasa al otro no nos sea indiferente. La ciudad puede ayudar a generar la construcción de lo común a todos, puede construir formas de confianza que hagan aflorar las potencialidades de todo el mundo. Las sociedades deben profundizar en la creación de la ciudadanía participativa. También las escuelas tienen un papel relevante como espacios de acogida y de reinención del mundo.

Los gobernantes de las ciudades educadoras deben saber generar confianza a partir de la ejemplaridad, deben soñar para poder transformar la vida cotidiana, deben ayudar a que la educación incorpore las artes, los valores democráticos y los sentimientos, el corazón, y deben salvaguardar a los ciudadanos más débiles con políticas específicas.

Los gobernantes de las ciudades educadoras también tienen que ayudar a poder transformar la exclusión, siendo capaces de escuchar a los niños y los jóvenes. Las ciudades educadoras deben generar políticas de urbanismo no segregador en el que no tengan cabida ni los guetos de pobres ni los guetos de ricos (si hay guetos, no hay ciudad); deben gestionar la información con mucha calidad evitando la propaganda y capacitando a los ciudadanos para la participación; deben crear espacios de educación y cultura de gran porosidad en toda la ciudad; deben impulsar políticas que cuiden de los ciudadanos, que los acompañen con consideración y respeto por la individualidad de cada uno; y deben tener en cuenta, por encima de todo, que hay que preservar la dignidad humana y que todo el mundo tiene derecho a la belleza, a disfrutar de viviendas bien diseñadas, de entornos agradables, de equipamientos estéticamente bonitos y de elementos visibles de calidad.

Basado en las relatorias de las sesiones plenarias del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras, de Clara Romero Pérez y Enric Roca Casas, miembros del Comité Científico.

Las propuestas

Los retos de la ciudad educadora

Declaración del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras

1. Introducción

El año 2014 marca 20 años de la creación de la Asociación Internacional de Ciudades Educadoras (AICE). Durante este periodo la AICE se ha consolidado y ha crecido hasta reunir a 478 ciudades de 36 países de todos los continentes.

Durante estos años, las ciudades comprometidas con los principios de la Carta de Ciudades Educadoras nos hemos dado una cita regular, cada dos años, para intercambiar experiencias y conocimiento para poder hacer frente a los importantes retos globales que se plantean y que afectan directamente a la vida de los ciudadanos y ciudadanas. En el actual contexto de crisis, la noción de ciudad educadora adquiere más que nunca todo su significado. Las dificultades nos empujan a ser innovadores y solidarios, y a hacer un llamamiento a la implicación ciudadana.

Bajo el lema **“Una ciudad educadora es una ciudad que incluye”**, ha tenido lugar en Barcelona del 13 al 15 de noviembre de 2014 la celebración del XIII Congreso Internacional de Ciudades Educadoras 2014, en el cual han participado 838 asistentes procedentes de 189 ciudades de 34 países.

El congreso ha acogido 7 conferencias plenarias, 84 talleres y 49 *speakers’ corners*. Se han analizado y compartido experiencias y se han hecho pro-

puestas para hacer que las ciudades del mundo sean cada vez ciudades más educadoras, ciudades inclusivas que reúnan las condiciones para generar bienestar social y salud de todos los que las habitan. Ciudades que promuevan actitudes de solidaridad, respeto e interés por el bien común, entre todas las personas que conviven en ellas.

Este Congreso ha promovido el debate crítico y nos ha ayudado a tomar conciencia de que la ciudad educadora tiene un papel esencial y determinante en la promoción integral de la inclusión, la participación ciudadana y su potencial creativo e innovador.

En pleno proceso de definición de la nueva Agenda Urbana de Desarrollo Post-2015, es preciso seguir trabajando para consolidar y ampliar los logros alcanzados en el marco local e internacional con vistas a luchar contra la exclusión social, impulsando respuestas nuevas, firmes y transversales. Es por ello que las Ciudades Educadoras suscriben la presente Declaración, que viene a desarrollar algunos de los principios de la Carta de Ciudades Educadoras. Esta Declaración parte de unas constataciones para seguidamente adoptar unos compromisos a favor de la inclusión social y finalmente realizar un llamamiento a escala nacional e internacional.

2. Constatamos que

1. Más de la mitad de la población mundial reside en entornos urbanos y la previsión es que esta tendencia siga al alza. Asimismo, se constata que las ciudades son el escenario donde se manifiestan de forma más severa las diversas crisis que hoy afronta la humanidad; crisis con repercusiones en todo el mundo, cuyos efectos acentúan las situaciones de discriminación y exclusión.
2. La exclusión, tiene múltiples dimensiones: social, económica, política, cultural, relacional, digital, generacional y de género, y se expresa de formas diversas en los diferentes países del mundo: pobreza, desempleo o precariedad laboral, debilitamiento de las relaciones comunitarias y fractura del vínculo social, segregación espacial de la población, carencia de vivienda o precariedad de la misma, desigual acceso a la sanidad y a un medioambiente saludable, inadecuación de los espacios y los servicios públicos respecto de las personas con discapacidad o movilidad reducida, falta de acceso al transporte público, deficiente dotación de servicios públicos de calidad, ausencia de políticas de igualdad de oportunidades, etc.
3. En la ciudad, la exclusión se concreta en algunos colectivos de manera más acentuada que en otros, principalmente por razón de género, orientación sexual, origen étnico, religión, o en grupos de población más vulnerables como la infancia o las personas mayores, las personas con discapacidad o las personas en situación de desventaja social o económica; pero también cada vez más afecta a los desempleados y las clases medias, quienes especialmente sufren los efectos de una crisis que, en algunas regiones del mundo, se puede convertir en estructural.
4. La ciudad contemporánea, cuando se deja llevar por los dictados del mercado, acaba siendo un espacio de creciente desigualdad y exclusión social. Pero la ciudad puede ser también la mejor proveedora potencial de recursos convivenciales, sociales y democráticos para promover la inclusión.
5. Las nuevas tecnologías de la información y la comunicación ganan relevancia en un mundo globalizado, en el que las ciudades están más interconectadas que nunca. Las TICs han incidido en la vida cotidiana de las personas, modificando nuestra realidad; son un importante medio de interacción y relación y acceso al conocimiento, pero también pueden ser un instrumento de control, acoso y una fuente de desigualdad. Es por ello que se hace necesario fomentar sus potencialidades y combatir sus malos usos.
6. La acción política permite incidir en las causas de la exclusión y transformar la realidad social a partir de acciones basadas en valores como la equidad, la solidaridad, el respeto por las diferencias y la promoción del desarrollo sostenible, generando sociedades más cohesionadas y democráticas que garanticen el ejercicio de los derechos básicos de la ciudadanía (derechos civiles, políticos, económicos, sociales y culturales).
7. Las ciudades educadoras potencian y generan políticas de participación ciudadana, de trabajo y colaboración entre todos los agentes so-

ciales y educativos que las configuran, saben dar relevancia democrática a sus acciones y pueden fortalecer la acción cívica, la inclusión social y la riqueza económica de su entorno.

8. Cabe destacar el papel central de las administraciones públicas locales en la tarea de articulación de políticas inclusivas y transversales. A su vez, sumar la iniciativa ciudadana al esfuerzo municipal permite movilizar todos los recursos de la ciudad, crear redes de colaboración, fomentar una ciudadanía activa y valores de solidaridad y compromiso, en definitiva, ganar en eficacia a la hora de abordar la exclusión social.
9. Una oferta educativa de calidad, ya sea en el ámbito formal o no-formal, basada en el principio de igualdad de oportunidades, es una herramienta clave para fomentar la inclusión,

con resultados a medio y largo plazo. En este marco, la escuela juega un rol central por ser, a la vez, una fuente de conocimiento y de desarrollo de competencias personales necesarias para la vida y un laboratorio activo de diversidad social y cultural que permite formar a una ciudadanía responsable, crítica y colaborativa. Una formación que no acaba en la infancia y juventud, sino que se extiende a lo largo de la vida.

10. El desigual acceso a la oferta cultural y a las actividades de ocio son fuente de desigualdades educativas y sociales. Se constata la necesidad de democratizar el acceso a una oferta cultural y lúdica de calidad, así como de fomentar una política de los usos del tiempo que permita conciliar la vida familiar, el trabajo y el ocio.

3. Nos comprometemos

Las Ciudades Educadoras somos agentes proactivos que apostamos por la cohesión social. Las acciones en favor de la cohesión son múltiples y diversas y se caracterizan por tener una visión exhaustiva y transversal. Los ricos debates y experiencias compartidos durante el Congreso de Barcelona han puesto de manifiesto que las Ciudades Educadoras apostamos decididamente por la inclusión. Por este motivo, de manera solemne queremos hacer públicos los siguientes compromisos comunes.

1. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a hacer políticas proactivas y preventivas para favorecer la inclusión, y hacer propuestas

concretas para incidir en las causas de la exclusión.

2. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a mejorar los procesos de construcción personal y social de la ciudadanía:
  - potenciando políticas de inclusión social que abracen toda la realidad comunitaria, orientadas por el principio democrático de igualdad;
  - estableciendo los servicios sociales necesarios para atender a los colectivos más vulnerables, unos servicios que fomenten la autonomía y las potencialidades de las personas, con miras a su reinserción social.
  - proveyendo recursos dirigidos a mejorar la

cohesión, inclusión y convivencia para favorecer la creación de instituciones e individuos cooperativos.

- haciendo una distribución equitativa de los recursos y fomentando el empoderamiento cívico.
3. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a fomentar la educación, formal, no formal e informal, a lo largo de la vida como uno de los instrumentos más pertinentes para desarrollar competencias personales y sociales e invertir en capital humano.
  4. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a apostar por el éxito educativo de toda la ciudadanía y la mejora de la calidad del sistema escolar, facilitando y promoviendo programas y acciones para aumentar el éxito escolar en la formación obligatoria y el acceso a la formación a lo largo de la vida, creando estrategias de desarrollo de competencias. Esto implica:
    - incentivar formas de interacción entre las comunidades educadoras, especialmente entre la escuela y la familia;
    - potenciar la formación de maestros y de padres y madres;
    - combatir estereotipos estigmatizadores que hacen especialmente difícil la cohesión social y la buena convivencia;
    - favorecer la relación entre comunidades escolares ubicadas en diferentes lugares de la ciudad con la finalidad de fortalecer el sentido de pertenencia a la ciudad y la hermandad entre grupos sociales y culturales que habitualmente están alejados unos de otros.
    - promover la educación de personas adultas para dar oportunidades de formación a

aquellos que no la tuvieron o que abandonaron los estudios.

5. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a generar proyectos educativos con utilidad social, que combinen aprendizaje y servicio a la comunidad, con el fin de que la ciudadanía que participe se vaya formando sobre las realidades y necesidades de su entorno urbano, contribuyendo a su transformación y mejora.
6. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a crear espacios activos para la interrelación inclusiva de la ciudadanía, potenciando el trabajo en red, procedimientos participativos y de deliberación; espacios donde cultivar el pensamiento divergente y el lenguaje creativo y crítico a través de la experimentación, la discusión y el debate en la vida pública.
7. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a fomentar la cohesión social, la buena convivencia y las relaciones intergeneracionales e interculturales, promoviendo el reconocimiento de la riqueza de la diversidad cultural presente en la ciudad y el aprendizaje de las diferentes lenguas.
8. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a promover una ciudad accesible e interconectada a través de un transporte público sostenible y adaptado a las diferentes necesidades, una única ciudad para toda la ciudadanía libre de barreras físicas y de segregación espacial.
9. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a luchar contra las desigualdades de género y a impulsar acciones educativas y sociales para evitar la feminización de la exclusión social.
10. Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a fomentar el diálogo y la cooperación

entre el mundo del trabajo (como por ejemplo empresas, sindicatos, colegios profesionales, etc.), el conocimiento, la cultura y la Administración municipal para poder ofrecer servicios de orientación y acompañamiento educativos y profesionales personalizados que favorezcan la reinserción educativa y la reactivación o mejora laboral de los ciudadanos y que generen innovación, creatividad, y emprendimiento.

- 11.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a potenciar la responsabilidad social de las empresas incentivando que dediquen una parte de sus actuaciones a mejorar la cohesión social del entorno urbano en el que están ubicadas; y a fortalecer el voluntariado cívico-social en las entidades del Tercer Sector, porque es un lugar privilegiado de encuentro y actividad conjunta entre generaciones y entre distintos grupos culturales, sociales y étnicos que puede contribuir a mejorar la calidad de vida de los ciudadanos y de los barrios.
- 12.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a promover sinergias entre universidades, instituciones de educación superior, centros de investigación y tecnológicos, parques científicos y centros de formación y escuelas, y hacer de la ciudad un espacio rico en oportunidades para la formación y el aprendizaje en la sociedad de la economía del conocimiento.
- 13.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a ofrecer a toda la ciudadanía oportunidades educativas, culturales, deportivas y de ocio que sean próximas y estén a su alcance, que transmitan los valores de la inclusión, de la solidaridad y de la cohesión social.
- 14.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a promover la salud y el bienestar de toda la población a través de políticas preventivas

que fomenten un estilo de vida saludable, así como a asegurar el acceso y la atención sanitaria a toda la población.

- 15.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a desarrollar una política de comunicación que asegure la accesibilidad de la información, que contribuya a romper los estigmas y prejuicios negativos asociados a determinados colectivos y que facilite el acceso a las tecnologías de la información y la comunicación a las personas en situación o riesgo de exclusión social.
- 16.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a impulsar iniciativas que hagan posible conciliar la vida personal, familiar y laboral, y que favorezcan la ocupación y la racionalización de los nuevos usos del tiempo en la ciudad.
- 17.** Las Ciudades Educadoras nos comprometemos a adoptar los instrumentos de seguimiento y evaluación necesarios para implementar estas políticas, así como a dar a conocer y compartir la experiencia adquirida, el conocimiento y los resultados obtenidos con otras ciudades.

4. Instamos

Habiendo constatado los cambios urbanos, sociales, económicos y culturales mencionados, y habiendo asumido colectivamente como Ciudades Educadoras un conjunto de compromisos para la guía de nuestra presente y futura actuación en pos de la inclusión, queremos finalizar esta declaración haciendo un llamamiento a los actores públicos internacionales, nacionales y regionales y al conjunto de la ciudadanía a contribuir, de manera corresponsable al logro de estos objetivos.

Instamos a Gobiernos, Instituciones y Ciudadanos a:

1. Reconocer el rol que juegan los gobiernos locales como agentes de inclusión y como generadores de oportunidades y soluciones a las viejas y nuevas causas de exclusión.
2. Una mayor descentralización, por parte de los poderes estatales y regionales, de las competencias clave de promoción de la inclusión social en favor de políticas de proximidad, asegurando una redistribución adecuada de los recursos.
3. Un mayor compromiso, por parte de todas las administraciones públicas, a aportar la dotación de recursos humanos, infraestructurales y financieros necesarios para desarrollar y sostener las políticas de inclusión social que se requieran.
4. Un compromiso, entre los entes locales de una misma área metropolitana, para la articulación multinivel y la concertación de políticas y servicios en aras de una mayor eficacia en las acciones de inclusión social.
5. Una implicación activa, por parte de la sociedad civil organizada, especialmente del Tercer Sector cívico-social, y de toda la ciudadanía, en la definición e implementación de políticas de inclusión social de las ciudades.

1888

Crèdits

**Publicació editada amb motiu del
XIII Congrés Internacional de Ciutats Educadores,
celebrat a Barcelona del 13 al 16 de novembre de 2014.
*Les versions anglesa i francesa es poden descarregar
de la pàgina web www.bcn.cat/iaec2014***

Edició:

Ajuntament de Barcelona
Regidoria de Presidència i Territori
Gerència de Recursos
Direcció de Serveis Generals

Suport tècnic:

Direcció i Secretaria del XIII Congrés Internacional
de Ciutats Educadores
Carrer Avinyó, 15, 5 planta
08002 Barcelona
Telèfon: 93.402.32.40
congressaice2014@bcn.cat
www.bcn.cat/iaec2014

Coordinació editorial:

Antònia Hernández Balada
Marc Garcia Cebrian
Carme Segura Capellades

Suport tècnic:

Santi Capellera i Rabassó

Disseny i maquetació:

Santiago Ferrando i Olga Toutain

© Ajuntament de Barcelona

© els autors

Edició i producció: Imatge i serveis Editorials

Dipòsit legal: B-3.764-2015

Il·lustració coberta:

Santiago Ferrando / Olga Toutain
Megahorro

**XIII Congrés Internacional
de Ciutats Educadores 2014**
Barcelona 13-16 de novembre

**Ajuntament
de Barcelona**